

तेथ निजानंद—बहुवसा । माजि अर्जुनु तो सहसा ।
 हारतला चंद्रु जैसा । चांदिणेन ॥ २१ ॥
 जाहो संग्रामु हा बाणिया । मापें नाराजांचिया अणिया ।
 सूनि मांस घे मयणिया । जीवितेंसि ॥ २२ ॥
 ऐसेयांचां हिं घरिं कर्कसे । भोगिजत स्वानंदराज्य कैसे ।
 आजि भाग्यउदो हान असे । आनी ठांइ ॥ २३ ॥
 संजयो हणें कौरवराया । गुणा रिझों ये रिपुचेया ।
 आणि गुरु ही हा आमचेया । सुखाचा स्वामि ॥ २४ ॥
 हा न पुसता हे गोठि । तरि देवो सोडिते कां गाठि ।
 तरि कैसेनि आह्वां भेटि । परमार्थेंसि ॥ २५ ॥
 होंतों अज्ञानाचा आंधारा । वीसंतीत जन्म वारा ।
 तें अत्मप्रकाशमंदिरा । आंतु आणिलों ॥ २६ ॥
 येवडा आह्वां तुझां थोरु । केला एणें उपकार ।
 हणौनि हा व्याससहोदरु । गुरुवें होए ॥ २७ ॥
 तेविं चि संजयो हणें चित्ती । हा अतिसो या रुपती ।
 खुपैल हणौनि केती । बोलों असो ॥ २८ ॥
 ऐसी बोली सांडिली । मग येरीची गोठि आदरिली ।
 जे पार्थें कां पूसिली । श्रीकृष्णातें ॥ २९ ॥
 तें थि जैसें जाणणें । तैसें मीं हीं करीन बोलणें ।
 आइकिजो ज्ञानदेउ हणें । निवृत्तिचा ॥ ३० ॥
 ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
 योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रद्धात्रयविभागयोगो
 नाम सप्तदशोऽध्यायः ।

ज्ञानेश्वरी

अध्याय अठरावा

श्रीगणेशायनमः ॥

जय जय देव निर्मला । निजजनाखिलमंगला ।
जन्मजराजलदजाला । प्रभंजना ॥ १ ॥
जय जय देव प्रबला । विदलितामंगलकुला ।
निगमागमद्रुमफला । फलप्रदा ॥ २ ॥
जय जय देव सकला । विगतविषयवत्सला ।
कलितकालकौतूहला । कलातीता ॥ ३ ॥
जय जय देव निश्चला । चलचित्तपानतुंडिला ।
जगदुन्मीलनाविरला । केलिप्रिया ॥ ४ ॥
जय जय देव निष्कला । स्फुरदमंदानंदबहुला ।
निरस्ताखिलामंगला । मूलभूता ॥ ५ ॥
जय जय देव स्वप्नभ । जगदंबुदगर्भनभ ।
भवनोद्भवार्भस्तंभ । भवर्षस्त ॥ ६ ॥
जय जय देव शुद्ध । विदुदयोद्यानद्विरद ।
शमदममदनमदभेद । दयार्णव ॥ ७ ॥
जय जय देवैकरूप । अतिकृतकदर्पसर्पदर्प ।
मक्तभावभुवनदीप । तापापह ॥ ८ ॥

जय जय देव अद्वितीय । परिणतोपरमैकप्रिय ।
 निजजयजितमजनीय । मायागम्य ॥ ९ ॥
 जय जय देव श्रीगुरो । अकल्पनाप्यकल्पतरो ।
 स्वसंविदुमबीजप्ररो— । हणावनी ॥ १० ॥
 हैं एकैक ऐसैं । नाना परि भाषावसैं ।
 स्तोत्र करुनि तुज दोसैं । निर्विशेषा ॥ ११ ॥
 जिहि विशेषणी विशेषिजे । तें दस्य नव्हे रूप तूहें ।
 हें जाणें कृपाणि मी लाजें । वानणा इही ॥ १२ ॥
 परि मर्यादेचा सागर । हा तव तेया उगर ।
 जब नेदखे सुधाकर । उदया आला ॥ १३ ॥
 सोमकांतु निज निर्दारी । चंद्रा अप्यादीक न करी ।
 तें तो चि अवधारी । करवी कीं जी ॥ १४ ॥
 नेणों कैसैं वसंतसंगें । अवचिति झाडांचि आंगें ।
 फूटति तें तेया ही जोगें । धरणें नोहे ॥ १५ ॥
 पद्मिनी रविकिरण । लाहे मग लाजे कवण ।
 कां जलें सीतलें लवण । आंग भूले ॥ १६ ॥
 तैसा तूतें मी जेथ स्मरें । तेथ मालातिलें जें विसरें ।
 मग जाकलिला ठेकरें । तृप्ति जैसा ॥ १७ ॥
 मज तुवां जी केलें तैसे । माझें मीपण दबडूनि देशें ।
 स्तुतिमीसैं पांचपीसैं । बांधलें वाचे ॥ १८ ॥
 ना यन्हावि तन्हि आठवी । राहुनि स्तुति जें करावी ।
 तें गुणां गुणियां धरावी । सरोमरी ॥ १९ ॥
 तरि एकरसाचें जी तूं छिग । केवि करुं गुणागुणि भाग ।
 मोति फोडुनु सांधितां चांग । किं तैसें चि भलें ॥ २० ॥
 जी आलेनि पाहकें आलें । तें गोसाविपण केवि बोलें ।
 ऐसा उपाधि उसिटिलें । काह वानूं ॥ २१ ॥

आणि बापु तूं माए । हर्हि बोलि ना स्तुति होये ।
 तरि डिभोपाधिकु आहे । विडालु तेथ ॥ २२ ॥
 तरि आत्मा तूं यकसरा । हे इ हणों जांता दातारा ।
 आंतौनि बाहिरा । घापतासि ॥ २३ ॥
 हणौनि साच तुज लागि । स्तुति नेदखें जगी ।
 सौन वाचौनि लेणें आंगि । सूंसि नामा ॥ २४ ॥
 स्तुति काहि न बोलणें । पूजा काहि न करणें ।
 संनिधि केहीं न होणें । तूहां ठाई ॥ २५ ॥
 तन्हीं जांबळें जैसैं भूली । पिसे आलव घाली ।
 तेसैं वानूं तें माउली । उपसाहे तूं ॥ २६ ॥
 आतां गीतार्थाची मुदी । लावी माक्षिये वागुरिझी ।
 जिथी माने समासदि । सजनांसि ॥ २७ ॥
 तवें सणितलें श्रीनिवृत्ती । नको हें पुढुती पुढुती ।
 परिसि छोहघृष्टी केती । वेळा कीजे गा ॥ २८ ॥
 तवें विनवांतु ज्ञानदे३० । लणे हो कां जी पसावो ।
 तरि अवधान देतु दे३० । ग्रंथा आतां २९ ॥
 जी गीतारत्नप्रासादाचा । कलशु अर्धाचितामणिचा ।
 सर्वगीतादर्शनाचा । पाढावो जो ॥ ३० ॥
 लोकिं तन्हीं आधि ऐसैं । जें दूरीनि कलशु वीसैं ।
 भेटी चि हातवसे । देवतेचिये ॥ ३१ ॥
 तेसैं चि एथ आहे । जें एकें चि एणें सध्यायें ।
 साधवा चि दृष्टु होए । गीतागमु हा ॥ ३२ ॥
 मी कलशु या कारणें । अठरावां सध्या३० हणें ।
 बाइला बादरायणें । गीताप्रसादासि ॥ ३३ ॥
 नाहि कलशा परीतें काहि । प्रासादि काम नाहि ।
 ते साधतसे गीता ही । संपलेपणें ॥ ३४ ॥

व्यासु सौहार्जे सूत्री बली । तेणे निगमरत्नाचलि ।
 उपनिषदाची माली । माजि खाडिली ॥ ३५ ॥
 तेथ त्रिवर्गाचा अणुआरु । आड निगाला जो अपारु ।
 ते महाभारतप्राकार । भवता केला ॥ ३६ ॥
 माजि आत्मज्ञानाचे एकवट । दलवाडे शास्त्रु चोखट ।
 छडिले पार्थवैकुण्ठ । संवादकुसरी ॥ ३७ ॥
 त्रिवृत्तिसूत्रसोडवणिया । सर्वशास्त्रपुरवणिया ।
 आषो सांचिला मांडणिया । मोक्षरेखेचा ॥ ३८ ॥
 ऐसेन करिता उभारा । पन्हरा अध्याय ते पन्हरा ।
 भूमि निर्वाललेया पुरा । प्राप्तादु जाला ॥ ३९ ॥
 उपरि सोळावा अध्याय ॥ तो प्रीवेघंटेचा आ ॥
 सप्तदशु तो ठा ॥ पडिवाणिये ॥ ४० ॥
 तेया ही वरि अष्टादशु । तो आपैसेया मांडला कलशु ।
 उपरि गीतादिर्कि व्यासु । ध्वजे लागला ॥ ४१ ॥
 क्षणौनि मागील अध्याये । जे चढतेया भूमीचे आये ।
 तेयांचे पुरे दाबितु आहे । आपुलां आगी ॥ ४२ ॥
 आलेया कामा नाहि चोरी । ते कलशे होये उजिरी ।
 तेवि अष्टादशु विलरी । साद्यंत गीता ॥ ४३ ॥
 ऐसा व्यासे बिदाणिये । गीताप्राप्तादु सोडवणिये ।
 आणूनि रक्षिले प्राणिये । नाना परी ॥ ४४ ॥
 एक प्रदक्षिणा जपाविया । बाहिरीनि करिति एया ।
 एक श्रवणमीसे छाया । सेविति येयाची ॥ ४५ ॥
 एक अवधानाचा पुरा । विडा पाडड भितरी ।
 देठनि रिगति गामारां । अर्धज्ञानाचां ॥ ४६ ॥
 ते निजबोधे उराउरी । भेटति आत्मेया श्रीहरी ।
 परि मोक्षप्राप्तादि सरी । सर्वा ही जाथि ॥ ४७ ॥

ऐसा गीतावैष्णवप्रासाद । अठरावां कलशु विद्युदु ।
 मियां झणितळा हा मेदु । जाणौनिवा ॥ ४८ ॥
 आतां सप्तदशा पाठि । अध्या३० कैसेनि उठी ।
 तो संबधु-सांघों दीठी । दीसे तैसा ॥ ४९ ॥
 न मोडतां दोन्ही आकार । घडले एक शरीर ।
 हे अर्धनारीनटेश्वर । पूरे दीसे ॥ ५० ॥
 कां गंगायमुनाउदक । बोवबले वेगळीक ।
 दावी होउनि एका । पाणीपणे ॥ ५१ ॥
 नाना वांटली दिवसे । कला बिधि बैसे ।
 परि वेगले जैसे । चंद्रि नाहि ॥ ५२ ॥
 तैसीं सिनानी घ्यान्ही पदे । श्लोक श्लोकावबोधे ।
 अध्यायो अध्यायमेदे । गमे किर ॥ ५३ ॥
 परि प्रमेयाची उजिरी । आनान रूप न धरी ।
 नाना रत्ने मणी दोरी । एकी चि जैसी ॥ ५४ ॥
 मोतिये मेलउनि बडुवे । एकावलिचा पाडु आहे ।
 परि शोभे रूप होये । एक चि जेथि ॥ ५५ ॥
 फुलां फुलसरा लेख चढे । द्रुति दूजी आंगुली न पडे ।
 श्लोक अध्याय सेणे पाडे । जाणावे हे ॥ ५६ ॥
 सार्ते शर्ते श्लोक । अध्यायां अठरांचे लेख ।
 परि दे३० बोलिले एक । जे दुजे नाहि ॥ ५७ ॥
 मिया हिं न संडुनि ते सोए । ग्रंथा व्यक्ति केली आहे ।
 प्रस्तुत ही तेणे निर्वाहे । निरूपण आइकां ॥ ५८ ॥
 तरि सतरावां अध्या३० । पावतां पुरता ठा३० ।
 संपतां श्लोकि दे३० । ऐसें बोलिले ॥ ५९ ॥
 अर्जुना मल्लनामाचां बिधि । बुद्धि सांडुनि आस्तिकी ।
 कर्मे कीजति जेतुकि । असंते होति ॥ ६० ॥

हा आइकौनि देवाचा बोलु । अर्जुना जाला बोलु ।
 क्षणे कर्मनिष्ठा मूढ । ठेला देखों ॥ ६१ ॥
 तो अज्ञानांधु बापुदा ईश्वरू चि नेदखे एवढा ।
 तेथ नावं एक पुढां । कां सुझे तेया ॥ ६२ ॥
 आणि रजतमें दोन्हीं । गेल्यां सात्वीक अग्ना सानीं ।
 ते कां लागे अभिधानीं । नष्टाचिये ॥ ६३ ॥
 मग कौतां खेवं वेणें । वार्ते बरिल धावणें ।
 संडी फळे खेलवणें । नागिणिएची ॥ ६४ ॥
 तेसि कर्में हुवाडें । तेयां हिं जन्मांतराचि कडे ।
 दुर्मेलावे यव्हडे । कर्मा माक्षि ॥ ६५ ॥
 ना विपायें उजू होए । तरि ज्ञानाची योग्यता लाहे ।
 यव्हवि येणें चि जाये । निरयासि ॥ ६६ ॥
 कर्मि हा ठावो वेन्हीं । आहाति बहुवा अवसरी ।
 आतां कर्मठा कैची वारी । मोक्षाची एथ ॥ ६७ ॥
 तरि फीटो कर्माचा पांगु । कां जो आधवा चि त्यागु ।
 आदरिजो अव्यंगु । संन्यासु तो ॥ ६८ ॥
 कर्मबाधाची काहिं । जेथ भयाची गोठि नाहिं ।
 तें आत्मज्ञान जिही । स्वाधीन केलें ॥ ६९ ॥
 ज्ञानाचे आव्हान मंत्र । जें ज्ञान पीकतें सुक्षेत्र ।
 ज्ञान आकर्षिते सूत्र । तंतु जे कां ॥ ७० ॥
 दोन्हीं संन्यास त्याग । अनुष्ठूनि सूटो जग ।
 तरि आतां हे चि चांग । व्यक्ति प्रसों ॥ ७१ ॥
 ऐसें क्षणौनि पार्थे । त्यागसंन्यासव्यवस्थे ।
 रूप होआवेया जेथें । प्रभु केला ॥ ७२ ॥
 तथ प्रत्युत्तरें बोलि । श्रीकृष्णें जे सांगितली ।
 तेया व्यक्ति जाळी । अष्टादशो ॥ ७३ ॥

एवं जन्मजनकभावे । अध्यायो अध्यायात्तं प्रसवे ।
 आतां आइकां बरवे । प्रसिलें तें ॥ ७४ ॥
 तरि पांडुकुमरे तेणें । देवाचें सरतें बोलणें ।
 जाणौनि अंतष्करणें । काणि घेतली ॥ ७५ ॥
 यन्हवि तत्वविधि मला । तो निश्चितु किर आहे जाला ।
 परि देऊ राहे उगला । हें साहाये ना ॥ ७६ ॥
 मत्स भालेयां हिं बरि । धेनु न बचावी दुरि ।
 अनन्य प्रीतिची परि । ऐसी चि असे ॥ ७७ ॥
 तेणें काजें विण बोलवें । तें देखिलें तन्हीं पाहावें ।
 भोगितां चाड दूणावे । पढियंतां ठाई ॥ ७८ ॥
 ऐसीं प्रेमाची जाति । पार्थु तत्रं ते चि मूर्ति ।
 हाणौनि करुं लाहे खंति । उगेपणाची ॥ ७९ ॥
 आणि संवादाचेनि मीसैं । जें अव्यवहारी वस्तु असे ।
 तें चि भोगिजे जैसैं । आरिसां रूप ॥ ८० ॥
 मग संवादु तो चि पारुखे । तरि भोगणें भोगीं येके ।
 हें कां साहाय्येळ सुखें । छांचावलेयां ॥ ८१ ॥
 या लागि त्याग संन्यास । पुसायेयाचें घेउनि मीस ।
 उपरतविलें दूस । गीतेचें तें ॥ ८२ ॥
 अठरावां अध्याऊ हा नोहे । हे एकाध्याई गीता चि आहे
 जें वांसुरें चि गाये दुहे । तें वेळ काइसी ॥ ८३ ॥
 तैसें संपतां हिं अवसरि । गीता आदरविली माधारी ।
 स्वामिभृत्याचा न करी । संवादु काई ॥ ८४ ॥

अर्जुन उवाच ॥

संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुं ॥
 त्यागस्य च हृषीकेश पृथक्केशिभिर्बुद्धम् ॥ १ ॥

परि हें कसो ऐसे । अर्जुने पूसिजत असे ।
 हाणे विनती विश्वेशें । अवधारिजी ॥ ८५ ॥
 हां जी संन्यासु आणि त्यागु । कां दोहि एकि अर्थ लागु ।
 जैसा साधातु आणि संगु । संगतें बोळिजे ॥ ८६ ॥
 तैसें त्यागें आणि संन्यासें । त्यागू चि मोळिजत असे ।
 अमचेनि तव मानसें । ऐसें जाणिजे ॥ ८७ ॥
 ना काहिं आणि अर्थभेदु । तो देवो करीतु विचडु ।
 एथ हाणे मुकुंदु । भिन्न कि पै ॥ ८८ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

काम्यानां कर्मणां म्यासं संन्यासं कथयो विबुः ॥
 सर्वकर्मफलत्यागी प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ १ ॥
 यन्हुवि अर्जुना तूष्ठां मनि । त्याग संन्यास दोन्ही ।
 एकार्थ गमले हें मामी । मी ही साच ॥ ८९ ॥
 फिर दोहि इहिं शक्ति । त्यागु चि बोळिजे त्रिगुदी ।
 परि कारण एथ भेदी । एतुलें चि ॥ ९० ॥
 जें निपटौनि कर्म सांढिजे । तें सांढणें संन्यासु हाणिजे ।
 आणि फलमात्र कां तेजिजे । त्याग तो गा ॥ ९१ ॥
 परि कोणा कर्माचें फल । सांढिजे कोण कर्म केवळ ।
 हें हे सावो विमळ । चित्त दे पा ॥ ९२ ॥
 तरि आपैतेया दांगे डोंगर । झाडलीं बीति असार ।
 तैसे लांबे राजागर । नुठिति ते ॥ ९३ ॥
 न पेरिता सैव तृणें । उठिति तैसें सालिचें होणें ।
 नाहिं गा रावाडणें । जेया परी ॥ ९४ ॥
 कां आंग आलें साहाजे । परि लेणें उद्यमें कीजे ।
 नई आपैसी आपादिजे । विद्विर जेवि ॥ ९५ ॥
 ८९

तैसैं निखनैभित्तिक । कर्म होये स्वाभाविक ।
 परि न कामिता कामिक । न निकजे जे ॥ ९६ ॥
 कामनेचें दलवाडें । जे उभावेया घडे ।
 अभवेधादिक फुडे । याग जेथ ॥ ९७ ॥
 बापी कूप आराम । अग्रहारें हान ग्राम ।
 आणिक ही संभम । व्रताचे जे ॥ ९८ ॥
 ऐसैं इष्टापूर्त सकळ । जेया कामना एकि मूळ ।
 जे केलें भोगवी फल । बाधौनियां ॥ ९९ ॥
 देहाचेया गाथां आलेयां । जन्ममृत्युचेया सोहळेया ।
 ना झणों नेए धनंजया । जेया परीं ॥ १०० ॥
 कां छट्ठाटिचें छिहिलें । न मोडे काहिं केलें ।
 काळे—गोरेपण धूतलें । फीटों नेणे ॥ १ ॥
 केलें काम्य कर्म तैसैं । फळभोगाचें धरणें बैसैं ।
 न फेडिता रिण जैसैं । बोसंडी ना ॥ २ ॥
 कां कामना हिं न करितां । अवसात घडे पांडुसुता ।
 परि वापकाड न छुसतां । लागे जैसैं ॥ ३ ॥
 गुळ नेणतां तोंडीं । घातला दे चि गोडी ।
 अग्नि नेणोनि राखौडी । चेंपिलें पोली ॥ ४ ॥
 काम्य कर्माचें हें एक । सामर्थ्य असे स्वभाविक ।
 झणौनि नको कवतिक । मुमुक्षुं एथ ॥ ५ ॥
 किंजहुना पार्था ऐसैं । जे काम्य कर्म गा असे ।
 तें तेजिजें विष जैसैं । वोकुनियां ॥ ६ ॥
 मग तेया त्यागातें जगीं । संन्यासु ऐसेया भंगी ।
 चोलिजे अंतरंगीं । सर्वद्रष्टां ॥ ७ ॥
 हें काम्य कर्म सांडणें । तें कामनेतें चि उपडणें ।
 धनत्यागें दवडणें । कैलें भय ॥ ८ ॥

सोमसूर्यग्रहणें । एउनि करिति पार्वणें ।
 कां मातापितरमरणें । अंकितें जें दीस ॥ ९ ॥
 अधना अतिथी हान पावे । ऐसा पडें जें करावें ।
 तें तें कर्म आणावें । नैमित्तिक गा ॥ ११० ॥
 बारिषिया क्षोभे गगन । वसंत दुणावे वन ।
 देहशुंगारी यौवन । दशा जैसी ॥ ११ ॥
 कां सोमकांतु सोम पाल्हाले । सूर्ये फाकति कमलें ।
 एथ असे तें चि पघळें । आन नेए ॥ १२ ॥
 तैसे नित्य जें कां कर्म । तें नैमित्तिकाचें लाहे नियम ।
 एथ उंचावें तेणें नाम । नैमित्तिक होए ॥ १३ ॥
 आणि सायंप्रातर्मध्यानी । जें करणीय प्रतिदिन्ही ।
 परि दृष्टि जैसी लोचनी । अधिक नोहे ॥ १४ ॥
 कां नापादितां गति । चरणीं जैसी आधि ।
 नातरि दीप्ति । दीपविधि ॥ १५ ॥
 वासु नैदितां जैसें । चंदमीं सुगंधत्व असे ।
 अधिकाराचे तैसे । रूप चि जें ॥ १६ ॥
 नित्य कर्म ऐसें जनीं । पार्था बोलिजे तें हें मानीं ।
 एवं नित्यनैमित्तिकें दोन्हीं । दाविलि तुज ॥ १७ ॥
 हें नित्यनैमित्तिक । अनुष्ठितां आवश्यक ।
 झणौनि झणों पांति एक । वांझ ययासें ॥ १८ ॥
 परि भोजनीं जैसें होए । तृप्तिलाभें भूक जाए ।
 तैसे नित्यनैमित्तिक आहे । सर्वांगि फळ ॥ १९ ॥
 कीड आगिठां पडे । मळ तूटे वानीं चढे ।
 या कर्मां तेया सांगडे । फळ जाणावें ॥ २० ॥
 जें प्रसवाचो तथ गळे । स्वाधिकास बहुवें उजले ।
 तेथ हातोफळिया मिळे । सप्ततीसि ॥ २१ ॥

एवढें नेरी दिसाळ । नित्यनैमित्तिकि आहे फळ ।
 परि त्यजिजे मूल । नक्षत्रां जैसे ॥ २२ ॥
 छत्ता पीके आचवी । तव धूतु बांधे पाळवी ।
 मग हातु न लवी माधवी । सांडुनि घाळी ॥ २३ ॥
 तैसी नोळांदितां रेखा । चित्त दीजे नित्यनैमित्तिका ।
 पाठि फळा कीजे अशेषा । जांतिची वानी ॥ २४ ॥
 एथा कर्मफलत्यागातें । त्यागु पै क्षणति जाणते ।
 एषं संन्यास त्याग तूर्ते । परिसविले ॥ २५ ॥
 हा संन्यासु जें संमने । तें काम्यबाधु न पवे ।
 निषिद्ध तव स्वभावे । निषिद्धे गेलें ॥ २६ ॥
 आणि नित्यादिक असे । तें एणें फळज्यागें नासे ।
 शिर छोटिलेयां जैसे । एर आंग ॥ २७ ॥
 मग सस्य फळपाकांत । तैसे निघालेयां कर्मजात ।
 आत्मज्ञान गिजसीत । आपेसैं ए ॥ २८ ॥
 एसिया मिगुती दोन्ही । त्यागसंन्यासअनुष्ठानि ।
 पडिले गा आत्मज्ञानी । बांधति पादु ॥ २९ ॥

त्याज्यं दोषघदित्येके कर्म ग्राह्यमनीषिणः ॥

ब्रह्मदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चरपरे ॥ ३ ॥

नातरि हे मिगुति चूके । मग त्यागु कीजे हाततूकें ।
 तें काहि न त्यजे अघिकें । गोषी थि पडे ॥ १३० ॥
 जें अशुद्ध ध्याधी अनोलख । तें घेतलेयां परते थि थि ।
 कां जें अन्न न मनी भूक । तें मारी ना काई ॥ ११ ॥
 क्षणीति त्याज्य जें नोहे । तेथ त्यागातें न सुभावे ।
 त्याज्या लागि नोहावे । लोभापरां ॥ १२ ॥
 धूकलेयां त्यागाचे जेथें । केळा सर्वत्यागु हो कोथें ।
 निषिद्धेति सर्वत्र ज्ञेयं । नीतरागां ॥ ३३ ॥

एकां फलत्यागु न टके । ते कर्मोत्ते क्षणति बंधके ।
 जैसे आपण नम्र भांडुके । जगते क्षणे ॥ ३४ ॥
 का जिह्वालंपटु रोगिया । अजे दुखी धनंजया ।
 नातर आगे नर कुष्टिया । मासिया कोपे ॥ ३५ ॥
 तैसे फलकामि दुर्बल । क्षणति कर्म कीडाल ।
 मग निर्णयो देति केवल । त्यजावे ऐसा ॥ ३६ ॥
 एक क्षणति यागादिक । करावे आवश्यक ।
 हे वाचोनि शोधक । आन नाहि ॥ ३७ ॥
 मनशुद्धिचा मार्ग । जे विजयी होखावे जगी ।
 ते कर्मसंबंधा लागि । आळसु न कीजे ॥ ३८ ॥
 भांगार आधि शोधवे । तर आगी जेवि जुमगावे ।
 का आरिसेया लागि सांचावे । अधिक रजे ॥ ३९ ॥
 मा छगडी चोखे होखावे । ऐसे जरि आधि जीबि ।
 तरि सवंदणि न मनाबी । मलीन ऐसी ॥ ४० ॥
 तैसि कर्म क्लेशकारे । क्षणौनि ने नावि अन्हेरे ।
 कां अन्न लामे अरुवारे । रोधितिए उणे ॥ ४१ ॥
 तरि इहिं गा शर्दी । एक कर्म बांधति जुद्धी ।
 ऐसा त्यागु विसंवादी । पडौनि ठेला ॥ ४२ ॥
 परि आतां विसंवाडु तो फीटे । हा त्यागाचा निश्चयो भेटे ।
 तैसें बोळो गोमटे । अवधान देह ॥ ४३ ॥

निश्चयं शुश्रु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम ॥
 त्यागो हि पुरुषस्यात्र त्रिविधः संप्रकीर्तितः ॥ ४ ॥

तरि त्यागु एथ पांडवा । त्रिविधु पै जाणावा ।
 तेथ ही त्रिविधा बरवा । निवाडु सांचो ॥ ४४ ॥
 त्यागिचे तीन्ही प्रकार । कीजति जन्ही गोचर ।
 तन्ही श्रुतीचें सार । एतुळें एथ ॥ ४५ ॥

मज सर्वज्ञाचिये बोधी । जें अलोट माने त्रिशुद्धी ।
तें निश्चित सर्व आधी । विचारि पा ॥ ४६ ॥

यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् ॥
यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणां ॥ ५ ॥

तरि आपुलिये सोडवणे । जो मुमुक्षु जागो लणे ।
तेया सर्वस्वें करणें । हें चि एक ॥ ४७ ॥
जियें यज्ञदानतपादिकें । यें कर्म आवश्यकें ।
तियें न संडावि पाधिकें । पाउलें जैसी ॥ ४८ ॥
हारतलें न देखिजे । तवें मागु न संडिजे ।
कं न धांता न छोटिजे । भाणें जेवि ॥ ४९ ॥
नाच धडी न पवतां । ॥ संडिजे केलि न फळतां ।
कां ठेबिलें न दिसतां । दीपु जैसा ॥ १५० ॥
तैसी आत्मज्ञानविधि । जवें निश्चिती नाहिं नीकी ।
तवें न व्हावें यागादिकि । उदासीनां ॥ ५१ ॥
पै स्वाभिकारानुरूपें । तियें दानयागतपें ।
अनुष्ठानि आक्षेपें । अधिकें वर ॥ ५२ ॥
जें चालणें वेनावत जाए । तो वेगु बेसाविया चि होये ।
तैसा कर्मा अतिसो आहे । निष्कर्मा लागि ॥ ५३ ॥
अधिकि जवें जवें उलटि । सेवनेची मांडे बांधी ।
तवें तवें मूकिजे व्याधी । तेयाचिया ॥ ५४ ॥
तैसि कर्म हातोपाती । पै कीजति यथानिगुती ।
तें रजतमें झडती । दोन्ही एथ ॥ ५५ ॥
मग पाठिचां वाटी पुढें । भांगारा देणें घटे ।
तें कीड झडकारि तूटे । निर्व्याज होए ॥ ५६ ॥
तैसें निष्ठा केलें कर्म । सांडुनि रजतम ।
सत्वशुद्धिचें धाम । डोळा दावी ॥ ५७ ॥

क्षणौनि गा धनंजया । सत्त्वशुद्धि गिबसी तेया ।
 तीर्थे ये सावाया । आलि कर्म ॥ ५८ ॥
 तृषार्त्ता मरुत देसी । झले अमृते बोलली जैसी ।
 कां अंधा लागि डोलांसे । सूर्यो आला ॥ ५९ ॥
 बुडतेया नइ चि धांविनली । पडतेया पृथ्वी कळवलली ।
 मरतेया मृत्यू दीधली । आयुष्यरिद्धी ॥ ६० ॥
 तेसे कर्म बांधता । मुमुक्षू सूटले पांडुसुता ।
 जैसा रसरिती मरता । राखिला विखें ॥ ६१ ॥
 तेसि येकी हातवटिया । कर्म केली धनंजया ।
 बांधके चि सोडावेया । मुख्य होति ॥ ६२ ॥

एताभ्यपि तु कर्माणि संगं त्यक्त्वा फलानि च ॥
 कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमं ॥ ६ ॥

आतां ते चि हातवटी । तुज ही सांघो गोमटी ।
 जेया कर्मासि किरीटी । कर्म चि रुते ॥ ६३ ॥
 तरि महायागप्रमुखें । कर्म निफजति अशुके ।
 कर्तेपणाचें न टके । फुजणें आंगी ॥ ६४ ॥
 जो मोले तीर्था जाये । तेयासि यात्रा करीतु आहे ॥
 ऐसिया श्लाघ्यता नोहे । तोखु जिर्षी ॥ ६५ ॥
 कां मुद्रा समर्धाचिया । एकट्टु सोबे राया ।
 तो भी जीणतसे येया । न ये जेवि गर्वा ॥ ६६ ॥
 जो कासे लागीनि तरे । तेया पव्हती उर्मि नुरे ।
 पुरोहितु नावेकरे । दातेपणे ॥ ६७ ॥
 तसे कर्तुत्व अहंकारें । नेघौनि यथावसरें ।
 कृत्यजातानें मोहिरे । सारिजति ॥ ६८ ॥
 आणि केलें कर्म पांडवा । जो आधि फलाचा यावा ।
 तेया मोहरा न व्हावा । मनोरथु ॥ ६९ ॥

आदि वि कळि भासतुटिया । कर्म आरंभाची धर्मजया ॥
 पराबे बाल धाया । पाहिजे जैसे ॥ १७० ॥
 पिंपळाचेया आशा । न सिपिजे पिंपळ जैसा ।
 तैसिया फलनिराशा । कौजति कर्म ॥ ७१ ॥
 सांडुनि दूधाची टकुली । गोवारी गावंधर्णे वेंटाळी ।
 किंवहुना कर्मफली । तैसे कीजे ॥ ७२ ॥
 ऐसी हे हातवटी । बेरनि क्रिया जे उठी ।
 आपुळिया आपण गांठी । लाहे वि तो ॥ ७३ ॥
 झणौनि फळि लागु । सांबौनि देहिं संगु ।
 कर्म करावि हा चांगु । निरोपु माझा ॥ ७४ ॥
 जो जीवबंधे सीणला । सृष्टिकि जन्मे आपुळ ।
 तेणे पुढुती या बोला । आन न कीजे ॥ ७५ ॥

नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ॥

मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥ ७ ॥

ना आधाराचेनि रोखें । जैसी डोळा रोविजति माखें ।
 तैसे कर्मदेखें असिकें । कर्म वि सांडी ॥ ७६ ॥
 तेयाचें कर्म सांडणें । तें तामस पै मी खणें ।
 सिसाराचा रागी लागें । सीस वि जैसे ॥ ७७ ॥
 हांगा मार्गु दोबाहु होए । तन्हीं निस्तरतीळ पाए ।
 किं ते वि खांडणें आहे । मार्गापराधें ॥ ७८ ॥
 भूकळेया पुढील अज । हो कां भटेतैसें उन्ह ।
 तन्हीं मुझी नेधतां छंघन । कां निवारे गा ॥ ७९ ॥
 तैसा कर्माचा बाधु कर्म । नितरिजैळ करितेन धर्म ।
 हें तामसु नेणे भ्रम । माजविला ॥ १८० ॥
 किं स्वभावें आळें विभागा । तें कर्म वि बोसंडी पै गा ।
 परि झनें आतळा व्यागा । तामसा तेया ॥ ८१ ॥

अध्याय १८ वा

पुनःकर्मिलेख यत्कर्म कायहेतुभवात्स्थले ॥

स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत् ॥ ८॥

अथवा स्वाधिकारं वृद्धे । आपुलें विहित ही सूते ।

परि करितेया लभजे । निवरपणा ॥ ८२ ॥

जें कर्म आरंभाची कळ । नावं एक होये दुषाळ ।

बाहांसिये बेले जड । सिंदोरी जैसी ॥ ८३ ॥

निंबु जिन्हे कडुवटु । हिरडा पहिलें तूरटु ।

तैसा कर्मा सेवटु । लणुवाळा होए ॥ ८४ ॥

गाई दोषाळ सिंग । सेवसिये जडव आंग ।

भोजनसुख महाग ॥ रांधितां ठाई ॥ ८५ ॥

तैसें पुढुति पुढुति कर्म । आरंभी चि अतिविषम ।

झणोनि ते ते भ्रम । करितां मानीं ॥ ८६ ॥

एन्हविं विहितत्वे मांडी । परि घालिता असुरवाडी ।

एथ पोळलें ऐसें सांठी । आदरिलें ही ॥ ८७ ॥

झणे वस्तु देहा सारिखी । आली बडुविं भाग्यविशेषी ।

ना जाचुको कर्मादिकिं । पापिया जैसा ॥ ८८ ॥

केलां कर्मि जें देयावें । तें शनैं मज होआवें ।

आजि भोगू ना बरवें । हातिचे भोग ॥ ८९ ॥

ऐसा शरीराचेया क्लेशा । मेण कर्म वीरेशा ।

सांडी सो परियसा । राजस त्यागी ॥ ९० ॥

यन्हविं तेथ ही कर्म साडे । परि त्यागफल न जोडे ।

जैसें उत्तलें आगी पडे । परि होमी न लगे ॥ ९१ ॥

कां बुद्धीनि प्राण मेळे । ते अधोदकीं निमाळे ।

हें झणों न ए जालें । दुर्मरण चि ॥ ९२ ॥

तैसें देहाचेनि लोभें । जेणें कर्मा पाणी सुभे ।

साच तेणें न लभे । त्यागाचें फळ ॥ ९३ ॥

किंनरुना आपुछे । जे झग होबे उदया आछे ।
 ते नक्षत्रांतें पाइछे । गिळी जैसें ॥ ९४ ॥
 तैसिया सकारणा क्रिया । दारपती धर्मजया ।
 तो कर्मलाग ये जेया । मोक्षफलासि ॥ ९५ ॥
 तें मोक्षफल अक्षाना । त्यागिया नाहिं अर्जुना ।
 क्षणीनि तो त्यागु न मना । राजसै ते ॥ ९६ ॥

कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन ॥

सर्वं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥ ९६ ॥

तरि कोणें पां एथ त्यागें । मोक्षफल घर रिगे ।
 तें हिं आइक प्रसंगें । बोलिजेल ॥ ९७ ॥
 तरि स्वाधिकाराणेनि नावें । जें वांटे आछें स्वभाबें ।
 तें आचरिजे गौरवें । शृंगारुनि ॥ ९८ ॥
 परि हे मिं करीतु असें । ऐसा वाढी अजी मानसें ।
 तैसें चि पाणी दे आसे । फलाधिपे ॥ ९९ ॥
 ये अक्षहा आणि कामना । सातेचां छंद अर्जुना ।
 केळीं दोन्ही पतना । हेतु होति ॥ १०० ॥
 तरि दोन्ही इयें त्यजाविं । मग माता चि भजावी ।
 वांचौनि मुखा लागि वालावी । गाय चि सळगी ॥ १ ॥
 भावइतिथे ही फळी । असोरें सालि आठोली ।
 तेया साठि अवगाली । फळातें कोण्ही ॥ २ ॥
 तेसा कर्तुवाचा मदु । आणि कर्मफळिचा आस्वादु ।
 कसां दोहि चि नावें बंधु । कर्माचा किं ॥ ३ ॥
 तरि यां दोहोंचां विस्ती । जैसा बापु नातळे लेंकी ।
 तेसा होये ना दुःखी । विहितक्रिया ॥ ४ ॥
 हा तो त्याग तरुवर । जो मोक्षफळीं ए घोह ।
 सात्त्विक ऐसा झगह । एपासी चि जगी ॥ ५ ॥

■ धातुनि चि जैसैं । छाह कीजे निर्वैसैं ।

फल त्यजुनि कर्म तैसैं । त्यजिलें जेणें ॥ ६ ॥

न द्वेष्टपकुशलं कर्म कुशलं नानुपजते ॥

त्यागी सत्त्वसमाधिष्टो मेधावी छिन्नसंशयः ॥ १० ॥

तेया लागत खेउ परिस्ति । धातुची मंभिकाळिना जैसी ।

जाये रजतमें तैसी । तूटली दोन्ही ॥ ७ ॥

मग सर्वे तेणें चोखालें । उचडति आत्मबोधाचे डोळे ।

तेय मृगांभ साजवेले । होये जैसैं ॥ ८ ॥

तैसा नुष्यादिकां पुढां । असतु विश्वासु एवढा ।

तो नेदखे कव्हणी कडां । आकाश जैसैं ॥ ९ ॥

क्षणीनि प्राचीनाचेनि बळें । आलें कृत्यें कुशलकुशलें ।

तिथें व्योमाचां आंगिं अभाळें । जिराली जैसी ॥ १० ॥

तैसी तेयान्निया दधी । कर्में दिधी चि जाळी किरीटी ।

क्षणीनि मुखदुःखीं लुटी । पडे ना जो ॥ ११ ॥

तेणें छुम कर्म जाणावें । मग तें हणें करावें ।

कां अक्षुभा लागि होआवें । देविया नां ॥ १२ ॥

तरि ये विविचा काहिं । तेया एकु ही संदेहो नाहिं ।

जैसा स्वप्नाचा कां टाई । जागिनलेयां ॥ १३ ॥

क्षणीनि कर्म आणि करिता । यां द्वैतभावाची कर्ता ।

नेणे तो पांडुसुता । सात्विक त्यागी ॥ १४ ॥

न हि देहभूता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः ॥

यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥ १५ ॥

ऐसेनि कर्में पार्था । त्यजिलीं त्यजीति सर्वथा ।

अभिकें नाधिजति अन्यथा । सांडिलीं तरि ॥ १५ ॥

हां गा सम्यसाची । मूर्ति होडनि देहाची ।

संति करीति कर्माची । गार्हडीं नां ॥ १६ ॥

मासिएवा वीट्ट । घेंउनि काह करी धट्ट ।
 केउते सांधू पट्ट । सांडितील ते ॥ १७ ॥
 तेवि चि बन्हित्वा बांगी । आणि ऊबे उबगणे आगी ।
 तो दीपु प्रभे लागि । द्वेष करी काई ॥ १८ ॥
 शींग्रु त्रासला पां घाणी । तरि सुगंधत्व कैचें आणी ।
 ब्रह्मपण सांड्ढनि पाणी । कें राहे तें ॥ १९ ॥
 तैसा शरीराचेनि आभासें । नांदतु जव असे ।
 तव कर्मलागाचें पीसें । काइसें तन्ही ॥ २० ॥
 आपण छाबिजे टीला । क्षणीनि पुसूं ये अवलीला ।
 मा घालि फेडि निडला । कां करुं ए गा ॥ २१ ॥
 तैसें विहित स्वयें आदरिलें । क्षणीनि त्यजूं ये त्यजिलें ।
 परि कर्म चि देह आतलें । तें कां गा सांडे ॥ २२ ॥
 जे श्वासोश्वास वेरि । होत निदेलेया ही वरि ।
 काहि न करणें चि परि । होति जेयाची ॥ २३ ॥
 एया शरीराचेनि मीळें । कर्म चि लागले असिके ।
 जीतां मेलेयां न टके । इया रीती ॥ २४ ॥
 एयातें सांडिती एय परी । एकी चि ते अवचारी ।
 करितां जाइजे हारि । फलासेचि ॥ २५ ॥
 कर्मफल ईश्वरी अर्पे । तत्प्रसादें बोधु उदीपे ।
 तेथ रज्जुज्ञानें ओपे । म्हालशंका ॥ २६ ॥
 तेजें आत्मबोधे तैसें । अविद्यासि कर्म नासे ।
 पार्था त्यजिजे जै ऐसें । त्यजिलें होए ॥ २७ ॥
 क्षणीनि इया परी जगी । कर्म त्यजी तो महत्यागी ।
 एरु मूर्खने नाव रोगी । विसांबा जैसा ॥ २८ ॥
 तैसा सीणे कर्मी एकी । विसांबा पोहे आणिकि ।
 खांदियांचे घामे मुकिं । भाळणें जैसें ॥ २९ ॥

परि हैं असो पुहुती । तो चि त्यागी त्रिजगती ।
जेणें फलत्यागें निष्कृती । नेलें कर्म ॥ २३० ॥

अनिष्टमिष्ट मिथं च त्रिविधं कर्मणः फलं ।
भवस्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां कश्चित् ॥ १२ ॥

मन्दर्बि तन्ही धनंजया । त्रिविधा फला गा इया ।
समर्थ तें कि भोगावेया ॥ जें सांडी चि नां ३१ ॥
आपण चि वीडनि दुहिता । न मम ह्याणे पिता ।
किं तो सुटे येरु घेंता । जावई सिरके ॥ ३२ ॥
विस्वाचे ही आगर बाहांती । ते वीकितां तुटळे जीति ।
परि निमाळे जे घेंति । वणिजूनि मोळें ॥ ३३ ॥
तैसें करितां कर्म करू । अकर्त्ता फलआशे न धरू ।
तेथ न शके आवरू । दोषां तें हि कर्म ॥ ३४ ॥
वाटे पीकलेया रुखाचें । फल आपेक्षी तेयाचें ।
तेवि साधारण कर्माचें । फल घे तेया ॥ ३५ ॥
परि करूनि फल नेवे । तो जगाचा कर्मि न रिचे ।
जें त्रिविध जग आवर्चे । कर्मफल हें ३६ ॥
देव मनुष्य स्थावर । या नांव कि जगवंवर ।
तारि हें तव त्रिप्रकार । कर्मफल पै ॥ ३७ ॥
तें चि एक गा अनिष्ट । एक तें केवल इष्ट ।
आणि एक इष्टानिष्ट । त्रिविध ऐसें ॥ ३८ ॥
परि विषमता बुद्धी । आर्गि सूनि अभिधी ।
प्रवर्तिजे निषेधी । कुव्यापारि ॥ ३९ ॥
तेथ क्रिमि कीटक छोट । हे देहलाय होति निष्ठोट ।
तेया नांव तें अनिष्ट । क्रियाफल ॥ २४० ॥
कां स्वधर्मा मानु देसां । स्वाधिकार पुढे सुतां ।
मुक्त नही भूततां । आत्मनामाते ॥ ४१ ॥

तै इद्रादिकं देवांषी । देहं लाहिजति सव्यसाची ।
 तेया कर्मफलइष्टाची । प्रसिद्धि गा ॥ ४२ ॥
 आणि गोंड आंबड भिले । तेथ रसांतर फरसालें ।
 उठी दोहि बेगलें । दोही जीणतें ॥ ४३ ॥
 देवक चि योगवसे । होये स्तंभावेया दोसे ।
 तेनि सत्यासत्यसमरसे । असत्य जिणिजे ॥ ४४ ॥
 झणौनि सममार्गे शुभाशुभे । भिलौनि अनुष्ठानार्गे उभे ।
 तेणें मनुष्यत्व लाभे । तें मिश्र फल ॥ ४५ ॥
 एवं त्रिविध या भंगी । फल मांडले असे जर्गी ।
 हे न संडे तेया भोगी । सूदळे आशा ॥ ४६ ॥
 एय जीमेचा हातु फांटे । तव जेवितां गमे गोमटे ।
 परिणामि सेवटे । विपार्ये मरण ॥ ४७ ॥
 सधंचोरा मैत्री भाग । जवं न पविजे तें दांग ।
 सामान्या भली जवं व्यांग । न सिवे तव ॥ ४८ ॥
 तैसी कर्म करितां शरीरी । लाहति महत्वाची परारी ।
 पाठि निधनी एकसरी । पावति फळे ॥ ४९ ॥
 समर्थु को रिणियां । मार्गो आछा बाइणियां ।
 न लोटे तैसा प्राणियां । पडे तो भोगु ॥ २५० ॥
 मग कणिसौनि कणु झडे । तो विरूढला कणिसा चडे ।
 पुडुती शुई पडे । पुडुती उठी ॥ ५१ ॥
 तैसे भोगि जें फल होए । तें फळांतरे वीत जाये ।
 चालतां पावो पायें । जीणिजे जैसा ॥ ५२ ॥
 उताराचिये सांगडी । ठाके ते ऐली चि थडी ।
 तेचि न सुकति बोडी । भोग्याचिये ॥ ५३ ॥
 पै साध्यसाधनप्रकारें । फलभीगु तो गा पसरें ।
 एवं गोबिले सचंसारें । कल्याणि ते ॥ ५४ ॥

यन्महि जाईचेया कुळा फांकणें । तेया चि नावं मूकणें ।
 तैसे कर्ममीलें न करणें । केलें जिहीं ॥ ५५ ॥
 जें बीं चि धरोसी वेचे । तें मावती कुळवाडि खांचे ।
 तेचि फळव्यागिं कर्माचें । सारिलें काम ॥ ५६ ॥
 तेया सत्त्वगुदिसहकारें । गुरुकृपाभृततुषारें ।
 सांसिनलेनि बोधें उभरे । द्वैतदैन्य ॥ ५७ ॥
 तेधवां जगदाभासभीषें । स्फुरतें त्रिविध फल भासे ।
 तेथ भोक्ताभोग्य आपैसें । निमालें होए ॥ ५८ ॥
 घडे ज्ञानप्रधानु ऐसा । संन्यासु जेयां वीरेशा ।
 ते चि फलभोग ही सोसा । मूकले गा ॥ ५९ ॥
 आणि एणें किर संन्यासें । जें आत्मरूपिं दीठि पैसे ।
 तें कर्म एक ऐसें । देखणें आहे ॥ ६० ॥
 पडोमि ठेलेयां भीति । चिन्नाची कीजतसे जांयी ।
 पाहालेयां राती । आंधारें उरे ॥ ६१ ॥
 जें रूप चि नाहिं उभें । तें साउली काढ्याची शोभे ।
 भारितेन विण विंबे । वदन कें पां ॥ ६२ ॥
 फीटलेयां निद्रेचा ठाऊ । कैचा स्वप्नासि प्रस्थाऊ ।
 मग तें साच कां वावो । हें कोण खणे । ६३ ॥
 तैसें गा संन्यासें एणें । तव अविद्येसी चि नाहीं जीणें ।
 मां तियेचें कार्य कोणे । घेये दीजे कर्म ॥ ६४ ॥
 झणौनि संन्यासिं इए पाई । कर्माची मातु कीजेल काइ ।
 परि अविद्या आपुलां देहीं । आहे जैसी कां ॥ ६५ ॥
 जें कर्तेपणाचेनि धावें । आत्मा शुभाशुभी धावे ।
 द्रिष्टि भेदाचिये राणिवे । बैसली जैसी ॥ ६६ ॥
 तें तन्हीं गा सुवर्मा । वेगळी आत्मेया कर्मा ।
 अपाडें जैसी पश्चिमा । पूर्वसिं कां ॥ ६७ ॥

नातरि आकाशा आणि अमाला । सूर्या आणि मृगजली ।

वेगळीक भूतला । वायुसीं जैसी ॥ ६८ ॥

पांगुरेनि नैचें उदक । असे नै चि माजि खडक ।

परि जाणसि किं वेगळीक । कोडिची तेया ॥ ६९ ॥

हो कां पाणियां जवळी । परि सिनीं चि ते माळुळी ।

काहू संगा तव काजळी । दीपु झणों ए ॥ ७० ॥

जन्ही चंद्री जाला कळंकु । तन्ही चंद्रीसि न्हवे किं एकु ।

आहे दिष्टी डोळेयां विशेकु । अपाडु जैसा ॥ ७१ ॥

नाना वाटे वाटे जांतिया । बोवा बोचीं वाहंतिया ।

वारिसा वारिसेया पाहंतिया । अपाडु जेतुला ॥ ७२ ॥

पार्था गा तेतुळेनि मारें । आत्मेनसि कर्म सीनें ।

परि घेवविजे अहानें । तें किर असो ॥ ७३ ॥

पंचैतानि महाबाहो कारणानि निबोध मे ॥

सांख्ये कृतांते प्रोक्तानि सिद्ध्ये सर्वकर्मणां ॥ १३ ॥

विकासें रवितें उपजवी । द्रुति अलीं करवि भोगवी ।

ते सरोवरीं कां नरवी । अग्निनी जैसी ॥ ७४ ॥

पुढुतीं आत्मक्रिया । अभ्यकारणका चि तैसिया ।

करूं पांचां हि तेया । कारणा रूप ॥ ७५ ॥

आणि पांचै कारणें तियें । तूं हीं जाणसील विपार्यें ।

जें शाखें उभूनि वाहे । जोळती तेयातें ॥ ७६ ॥

बेदरायाविधे राजधानी । सांख्यवेदांताचां भुवनीं ।

निरूपणाचां निसाणध्वनीं । गाजति तियें ॥ ७७ ॥

जें सर्वकर्मसिद्धी लागे । इयें चि भुवळें हो जर्गो ।

एथ न सुधावा अमर्गी । आत्मराज ॥ ७८ ॥

एथा बोलाचिया दांगुरडी । तियें प्रसिद्धि आलीं किरीटी ।

झणोचि दूता कर्णपुटी । वसीं काज ॥ ७९ ॥

आनी मुखातारि आइकिजे । ऐसैं काइसैं हें बोहें ।
 मीं चितारतुन तूझें । असतां हातीं ॥ २८० ॥
 आरिसा पुढां मांडिलेयां । लोकाचेया डोलेयां ।
 मानु देयावा पावेया । आपुलें नीकें ॥ ८१ ॥
 भक्तु जेथ जैसेनि पाहे । तेथ तें तें चि होत जाए ।
 तो मीं तूझें जालां आहे । खेळणें आजि ॥ ८२ ॥
 ऐसेनि प्रीतिचेनि वेगें । देवो बोलतां से मेवे ।
 तबं आनंदा माझि आगे । विरत एह ॥ ८३ ॥
 चांदिणेयांचा पडिभर । जालेयां सोमकांताचा डोंगर ।
 विघरोनि सरोवर । हों पाहे जैसा ॥ ८४ ॥
 ऐसैं सुख आणि अनुभूती । या भावाची मोडीनि मींती ।
 आतैल अर्जुना कृती । सुख नि जेथ ॥ ८५ ॥
 तेथ समर्थ क्षणौनि देवा । अवकाशु जाला आठवा ।
 मग बुडतेया धावा । जीवें केला ॥ ८६ ॥
 अर्जुना एसणें ढेंढें । प्रहा एसरोसिं बुडे ।
 आलें मरितें एवढें । तें काडुनि पुडुती ॥ ८७ ॥
 देवो क्षणे हां गा पार्था । तूं आपणें देख सर्वथा ।
 तबं श्वासीनि एरें माथा । तुकविला ॥ ८८ ॥
 क्षणे तूं हीं जाणसि दातारा । मीं तुसीं व्यक्तिसेजारा ।
 उभगलां आदी चि एकाहारा । एअं पाहें ॥ ८९ ॥
 तेथ ही हा ऐसैसा । लोभें देया जारि लाळसा ।
 तरि कां हो घालितसा । आडाड जिवा ॥ ९० ॥
 एथ श्रीकृष्णु क्षणे मीकें । आडुई नव्हे मा ठाडकें ।
 वेडेया चंद्रा चंद्रिके । निमळणें आहे ॥ ९१ ॥
 आणि हा इं बोलौनि माऊ । तुज दाडनि आसीं वेहों ।
 जें हसतां नाचे ठावों । तें प्रेम गा हें ॥ ९२ ॥

एथ एकमेकाधिके लूणे । विसंवादु तवं जीणे ।
 क्षणौनि असो हें बोलणें । इथे विविधें ॥ ९३ ॥
 मग कैसी कैसी ते आतां । बोलत होंतों पांडुसुता ।
 सर्वकर्मभिन्नता । आत्मेनसी ॥ ९४ ॥
 तवं अर्जुनु ह्याने देवें । माझिये भनिचें चि स्वभावं ।
 प्रस्ताविलें नरवें । प्रमेय तें चि ॥ ९५ ॥
 जें सकल कर्मांचें बीज । कारणपंचक तुज ।
 सांचेन ऐसी पैज । घेतली कां ॥ ९६ ॥
 आणि आत्मेयां एथ काहिं । सर्वथा लाशु नाहिं ।
 हें पुढारलासि तें देइ । लाहणें माझें ॥ ९७ ॥
 ऐया बोला विवेचें । क्षणितलें तोलें बहुवसें ।
 इथे विधीं धरणें बेसे । ऐसें कें जोडे ॥ ९८ ॥
 तरि अर्जुना निरूपिजैल । तें किर भाये चि आंतुल ।
 पारि मेचु इथे होइजैल । रिणियां तुज ॥ ९९ ॥
 तवं अर्जुनु ह्याने देउ ॥ काइ विसरलेति मार्गीळ भाउ ॥
 हे गोठी कीं राखत आहों । मीतूपण चि ॥ १०० ॥
 एथ श्रीकृष्णु ह्याणति हो कां । आतां अवधाना पसर नीका
 करुनि तुसीं आइकां । पुढारलों तें ॥ १ ॥
 तरि साच चि धनुर्द्धरा । सर्व कर्मांचा उभारा ।
 होवे बाहिरिबाहिरा । कारणीं पांचें ॥ २ ॥
 आणि पंचकारणदलवाडें । जेहीं कर्माकार मांडे ।
 ते हेतु हीं संबंधडे । पांच आधि ॥ ३ ॥
 येर आत्मतत्त्व अदासीम । तें हेतु ना उपादान ।
 ना आंगें करी संवाहन । कर्मसिद्धीचें ॥ ४ ॥
 तेथ शुभाशुभी अंशी । निफजतां कर्म ऐसी ।
 रात्रिदिउ ॥ कां आकाशीं । जिया परीं ॥ ५ ॥

का तौय तेज धूम । एयां वायुसि समागमु ।
 जालेयां होये अभ्रागमु । व्योम ते नेणे ॥ ६ ॥
 नाना काष्टि नाथ मिळे । ते नाषोडेति चळे ।
 चालिजे अनिलें । उदक साक्षी ॥ ७ ॥
 का कोणें एके पिडें । वेचतां अवतरे भाडें ।
 ते भवडिजे दंडें । अमे चक्र ॥ ८ ॥
 आणि कर्तुत्व कुल्लाळाचें । तेथ काइ पृथिव्येचें ।
 आधार बांधीनि वेचे । विचारि पां ॥ ९ ॥
 इथे असो लोकाचिया । राहाटी होतु आघविया ।
 कोण काम सवितेया । आंगा आलें ॥ १० ॥
 तेसी पंचहेतुमिलणी । पांचें चि इहि करणि ।
 कीजे कर्मळतांची लावणी । आत्मा सिनां ॥ ११ ॥
 आतां इथें चि वेगळाली । पांचे विबंचूं गा भळी ।
 तूंकूनि घेतली । मोतियें जैसी ॥ १२ ॥

अधिष्ठानं तथा कर्त्ता करणं च पृथग्विधं ॥

विविधाश्च पृथक्चेष्टा दैवं चैवात्र पंचमं ॥ १३ ॥

तैसि यथालक्षणें । आइका पां कर्मकारणें ।
 तारि देह हें मीं सणें । पहिलें एथ ॥ १३ ॥
 ययातें अधिष्ठान ऐसें । हाणिजे तें यया दोसें ।
 जें स्वभोग्येंसी वसे । भोक्ता एथ ॥ १४ ॥
 इन्द्रियांचा दाहिं हाति । जचौनि दिवसें राती ।
 सुखदुःखें प्रकृती । जोडिजति जियें ॥ १५ ॥
 तियें भोगावेया पुरुषा । आनु ठाबो नाहिं चि देखां ।
 कर्णानि अनुष्ठानभाषा । जोडिजे देह ॥ १६ ॥
 हे चोवीसां हिं तत्वांचें । कुटुंबघर वसतिचें ।
 तूटे नंधमोक्षाचें । गूतलें एथ ॥ १७ ॥

किं बहुना अवस्थानया । अधिष्ठान धर्मेजया ।
 कर्णौनि देहा एया । हे चि नाथ ॥ १८ ॥
 आणि कर्त्ता जें दूजें । कर्माचें कारण जाणजे ।
 प्रतिबिंब कणजे । चैतन्याचें जें ॥ १९ ॥
 आकाश चि परिले मीर । तेथ तळहाटी बांधे नाबर ।
 मग बिंबौनि तदाकार । होये जेवि ॥ २० ॥
 कां निद्राभरें बडुवें । राया आपणपें ठाउवें नव्हे ।
 मग स्वमिचा माथे । रंकपणी कां ॥ २१ ॥
 तैसें आपुलेनि विसरें । चैतन्य चि देहाकरें ।
 आभासौनि आविष्करे । देहपणें जें ॥ २२ ॥
 जेया विचाराचां देशां । प्रसिद्धी गा जीउ ऐसी ।
 जेणें भाक केली देहेंसी । आघवां विषी ॥ २३ ॥
 पै प्रकृति करी कर्म । तो मियां केलें जणें भमे ।
 एथ कर्त्ता एणें नामें । झोलिजे जीउ ॥ २४ ॥
 मग पातेयाचां केंसी । एकी चि उठी दीठि जैसी ।
 मोकली चवरी ऐसी । चिरिवं गमे ॥ २५ ॥
 कां घरा आंतु एकु । दीपाचा अवलोकु ।
 गवाक्षी भेदें अनेकु । आवडे जेवि ॥ २६ ॥
 तेवि बुद्धिचें एक जाणणें । श्रोत्रादिभेदें एणें ।
 बाहिर इंद्रियपणें । कांके जें कां ॥ २७ ॥
 तें पृथग्निध करण । कर्माचें मया कारण ।
 तिसरें गा जाण । नृपनंदना ॥ २८ ॥
 आणि पूर्वपश्चिमवाहाणी । निगालेयां बोधांचिया मिल्णीं ।
 होये नदीनदपाणी । एक चि जेवि ॥ २९ ॥
 कां एकाएक चि पुरुष जैसा । अनुमत नवा रसा ।
 नवविधु ऐसा । आवडों जागे ३३० ॥

तैसी चि क्रियाशक्ति पवनी । जसे जे अनुपायनी ।
 ते पडिली नाना स्थानी । नाना होए ॥ ३१ ॥
 जै नाचे करी एणें । तें तें चि होये बीळणें ।
 हाता आली घेणें । देणें होए ॥ ३२ ॥
 आगा चरणाचां ठांडें । तरि गति ते चि पाई ।
 अधोद्वारीं दोहीं । करण ते चि ॥ ३३ ॥
 कंदौनि कां हृदय वेन्ही । प्राणायामाची उजिरी ।
 करितां ते चि शरीरी । प्राणु छणिपे ॥ ३४ ॥
 मग ऊर्ध्वश्चिया रिगिनिगा । पुढुतीं ते चि शक्ति पै गा ।
 उदानु ऐसिया लिगा । पात्र जाली ॥ ३५ ॥
 अधोरंध्राचेनि वाहें । अपानु हें नांव लाहे ।
 व्यापकपणें होये । व्यानु ते चि ॥ ३६ ॥
 आरोगिछेन रसें । शरीर भरी सरसें ।
 नाभि न संदितां जसे । सर्वसंधी ॥ ३७ ॥
 ऐसिया इया राहाटी । मग ते चि क्रिया पाठी ।
 समानु ऐसें किरीटी । बोलिजे गा ॥ ३८ ॥
 आणि जांभे सीक ढेंकरु । ऐसैसा होत व्यापारु ।
 नाग कूर्मु छकरु । इत्यादि होए ॥ ३९ ॥
 एवं वायुची हे चेष्टा । एकी चि परीं सूभटा ।
 वर्चतां पाळटा । एतसे जे ॥ ४० ॥
 ते भेदछी वृत्तिपर्ये । वायुक्रिया गा एथें ।
 कर्मकारण चौथें । ऐसें जाण ॥ ४१ ॥
 आणि रुतु बरवा शारदु । शारदि पुढुतीं चंद्रु ।
 अदि जैसा संबधु । पूर्णिमेचा तो ॥ ४२ ॥
 कां वसंति बरवा आरामु । आरामि प्रियसंगमु ।
 संगमि आगमु । उपचारांचा ॥ ४३ ॥

नाना कमळी पांडवा । विकाशु जैसा बरवा ।
 विकाशी यावा । परामाचा ॥ ४४ ॥
 वाचे बरवें कवित्व । कवित्वी बरवें रसिकत्व ।
 रसिकत्वी हि परतत्व । स्पर्श जैसा ॥ ४५ ॥
 तैसी सर्ववृत्तिवैभवि । बुद्धी चि मेकळी बरवी ।
 बुद्धि ही बरव नवी । इन्द्रियप्रीटी ॥ ४६ ॥
 इन्द्रियप्रीटीमंडळा । शृंगारु एकु चि लील ।
 जें अधिष्ठात्रियांचा मेळा । देवांचा जो ॥ ४७ ॥
 लणौनि चक्षुरादिकि दाहें । इन्द्रियप्रीटीं सानुमहें ।
 सूर्यादिकां कां आहे । सुरांचे वृंद ॥ ४८ ॥
 तें देववृंद बरवें । कर्मकारण पांचवें ।
 अर्जुना एथ जाणावें । देवी लणति ॥ ४९ ॥
 एवं माने तूझी आयणि । तैसी कर्मजातांचि हे खाणी ।
 पंचविध आकरणी । निरोपिली ॥ ५० ॥

शरीरवाङ्मनोभिर्धत्तकर्म प्रारभते नरः ॥

न्याय्यं वा विपरीतं वा पंचैते तस्य हेतवः ॥ १५ ।

आतां हे चि खाणि वाढे । मग कर्मांची सृष्टि घडे ।
 जिहि ते हेतु उचडे । दाउ पांचें ॥ ५१ ॥
 तारि अवसांत आली माधवी । हेतु होये नवी पालवी ।
 पालवी पुष्पपुंजु दावी । पुष्प फलातें ॥ ५२ ॥
 कां वारिविया आणिजे मेघु । मेघी वृष्टिप्रसंगु ।
 वृष्टी तव भोगु । सत्यमुखाचा ॥ ५३ ॥
 नाना प्राची अरुणातें विये । अरुणें सूर्योदयो होये ।
 सूर्यें सकल पाहे । दिवो जैसा ॥ ५४ ॥
 तैसें मग हेतु पांडवा । होये कर्मसंकल्पमावा ।
 तो संकल्प लावी दीवा । वाजेचा गा ॥ ५५ ॥

मग बाचेचा तो दिवटा । दावी कृत्यजाताच्या वाटा ।
 तेव्हा कर्ता रिते कामठा । कर्तुत्वाचा ॥ ५६ ॥
 तेथ शरीरादिदळवाडें । शरीरादिहेतु धडे ।
 जेसें लोहकर्म लोखंडें । मिर्बालिजे ॥ ५७ ॥
 कां तांधुवाचा ताणा । तांधु घालितां वोडणा ।
 संतुमय चि विचक्षण । होये पटु ॥ ५८ ॥
 तैसें मनावाचे देहाचें । कर्म मनादि हेतु रचे ।
 रत्नीं घडे रत्नाचें । दळवाडें जेवि ॥ ५९ ॥
 एथ शरीरादिकें कारणें । तें चि हेतु केवि हें कोणें ।
 आक्षेपिजे तरि तेणें । अवधारिजे ॥ ६० ॥
 आइकें सूर्याचेया प्रकाशा । हेतुकारण सूर्यो चि जैसा ।
 कां ऊसाचें काडें ऊसा । वाढी हेतू ॥ ६१ ॥
 नाना वाग्देवता वानावी । तें वाचा चि लागे कामवाची ।
 कां वेदा घेवें चि बोलावी । प्रतिष्ठा जे ॥ ६२ ॥
 तैसें कर्मा शरीरादिकें । कारण हें किर ठाउकें ।
 परि हें चि हेतु न चुके । हें इ एथ ॥ ६३ ॥
 आणि देहादिकिं कारणि । देहादिहेतु मिळणीं ।
 होये जेयां उभारणीं । कर्मजातां ॥ ६४ ॥
 तें शास्त्रार्थें मानिलेयां । मार्गानुसारें धनंजया ।
 तरि न्याउ ॥ तो न्याया । हेतु होए ॥ ६५ ॥
 जैसा पर्जन्योदकाचा लोटु । निपायें धरी सालिचा पाटु ।
 जाई जिरे परि अचाटु । उपेगु आथि ॥ ६६ ॥
 कां रोसें निगालें अवचटें । पडिलें शरकेषिये वाटे ।
 तें सीगे तन्हीं सुनाटें । न बचती पदें ॥ ६७ ॥
 तैसें हेतुकारण मेलें । उठी कर्म आवलें ।
 तें शास्त्रांचे लाहे डोले । तें न्याय सणिये ॥ ६८ ॥

ना दूध बाढिता ठाऊ न पवे । तब उलटोनि जाये स्वभावे ।
 तोही बेचु परि नोहे । बेचले ते ॥ ६९ ॥
 तैसे शास्त्रसाखे विण । केले नोहे अकारण ।
 तरि लागो पां नागवण । दानलेखि ॥ ७० ॥
 आगा बावना वर्णा परीता । कोण्ही मंत्रु आहे पांडुसुता ।
 कां बावना तुकारिता । जीट आधि ॥ ७१ ॥
 परि मंत्राची कडसणी । जव नेणिजे कोदंडपाणी ।
 तब उचारफल वाणी । न पवे जेवि ॥ ७२ ॥
 तेवि कारणहेतुयोगे । जे बीसाट कर्म निगे ।
 ते शास्त्राचिये न लगे । कसे जव ॥ ७३ ॥
 कर्म होतसे तेन्हा इ । परि होणे नव्हे पाहिं ।
 तो अन्याऊ गा अन्याइं । हेतु जाणावा ॥ ७४ ॥
 एषं पंचकारणका कर्मा । पांच ही हेतु हे सुवर्मा ।
 आतां पाहे पां आत्मा । सांपडला असे ॥ ७५ ॥

तत्रैवं सति कर्तारमात्मानं केवलं तु यः ॥

पश्यत्यकृतबुद्धित्वाच्च स पश्यति दुर्मतिः ॥ १६ ॥

भानु नोहुनि रूपे जैसी । चक्षुरूपार्ते कां प्रकाशी ।
 आत्मा नोहुनि कर्मे तैसी । प्रकटित असे ॥ ७६ ॥
 ये प्रतिबिम्ब आरिसा । दोन्ही नोहुनि वीरेषा ।
 दोहीतें प्रकाशी जैसा । निहाळिता तो ॥ ७७ ॥
 कां अहोरात्र हें सविता । नोहुनि करी पांडुसुता ।
 तैसा आत्मा कर्मकर्ता । नोहोतु दीवी ॥ ७८ ॥
 तरि देहाअहंमानभूली । जेयाची बुद्धि देह आतली ।
 जेया आत्मविषीं जाली । मय्यमरात्रि ॥ ७९ ॥
 जेणें चैतन्या ईश्वरा ब्रह्मा । देह चि केले परम सीमा ।
 तेया आत्मा कर्ता हे प्रेमा । आलोढ उपजे ॥ ८० ॥

जें आत्मा मी कर्मातीतु । सर्वकर्मा साक्षिभूतु ।
 हे आपुली कहीं मातु । नाइके चि ॥ ८१ ॥
 ह्यणीनि उभया आत्मेयंतें । देह वरि मवी येथें ।
 विचित्र काइ रात्रि देहातें । जुडुल करी ॥ ८२ ॥
 पै जेणें आकाशाचा कहि । साच सूर्यो देखिला नाहि ।
 तो थिलरिचें बिंब काई । मानूं न व्हाए ॥ ८३ ॥
 थिलराचेनि जालेपणें । सूर्योसि आणी दोणें ।
 तेयाचां नासि नासणें । कपें कंपु ॥ ८४ ॥
 आगा निद्रिता चे३० न ये । तवें स्वप्न साच हों व्हाए ।
 दोरी नेणतां सपें बिहे । विस्मो कवणु ॥ ८५ ॥
 जवें कवलु आधि डोळां । तवें चंद्रु देखावा पीवळा ।
 काइ मृगी हीं मृगजला । भावावें ना ॥ ८६ ॥
 तैसें शास्त्रागुरुचेनि नावें । जो बारा हीं ठेकां नेंदी सीवे ।
 केषल मौढ्याचेनि जीवें । जियाला जो ॥ ८७ ॥
 तेणें देहात्मदृष्टिमूळें । आत्मेयां घापे देहाचें जालें ।
 जैसा अभिजा बेगु कोल्हें । चंद्री मानी ॥ ८८ ॥
 मग तेया मानणेयां साठि । देहवंदिसाले किरीटी ।
 कर्माचां वज्रगांठी । कालासे तो ॥ ८९ ॥
 पाहे पां बंधभावना दळा । नलिये वरि तो बापुळा ।
 काइ मोकलां हिं चषडां । न ठके चि पूंसा ॥ ९० ॥
 ह्यणीनि निर्मले आत्मरूपी । जो प्रकृतिचें केलें आरोपी ।
 तो कल्पकोडिचां मापी । मवी कर्म ॥ ९१ ॥

यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ॥

इत्यादि स इमां लोकाभ्रह्मति न निबध्यते ॥ १७ ॥

आतां कर्मा साक्षि असे । परि तेयातें कर्म न स्पर्शें ।

ब्रह्मानलातें जैसें । समुद्रोदक ॥ ९२ ॥

तैसे वेगलेपणें । जेयाचें कर्म असणें ।
 तो फिर जाणावा कवणें । तन्ही काहिं सांघों ॥ ९३ ॥
 जें मुक्तातें निर्धारिता । लाभे आपुली चि मुक्ता ।
 जेसें दीसे दीपु पांतां । आपुली वस्तु ॥ ९४ ॥
 नामा आरिसा जवें उटिजे । तवें आपणेयां आपण भेटिजे ।
 कां पाणी पांतां पाणी होइजे । लवणें जेदि ॥ ९५ ॥
 हें असो परतौनि मावौतें । प्रतिबिंब पाहे बिंबातें ।
 तवें पाहाणें जाउनि आहतें । बिंबे चि उरे ॥ ९६ ॥
 तैसे हारतले आपण पावें ॥ तें संतातें पांतां शिवसावें ।
 झणौनि वामावे आदकावे । ते चि सदा ॥ ९७ ॥
 तारि कर्म असौनि कर्म । जो नाबरे समविषमें ।
 चर्मचक्षूचेनि चर्म । दीठि जैसी ॥ ९८ ॥
 सैसा सोडिला जो वाहे । तेयाचें रूप आतां पाहे ।
 उपपत्तिची वाहे । उभूनि सांघों ॥ ९९ ॥
 तरि अविद्येचिया मीदा । विश्वस्वप्नाचा हा भांषा ।
 भोगित होता प्रबुद्धा । अनादि जो ॥ १०० ॥
 सो महाबाण्याचेनि नावें । गुरुकृपेचेनि यावें ।
 माथा हातु ठेवणें नोहे । धापटिला जैसा ॥ १ ॥
 तैसी विश्वस्वप्नेति माया । नीद सांडौनि धनंजया ।
 सहसा चेइला अद्वया— । नंदपणें जो ॥ २ ॥
 तेधवां मृगजलाचे पूर । दीसति एक मिरतर ।
 हारपति कां चंद्रकर । फांकतां जैसे ॥ ३ ॥
 कां बालकत्व निगौनि जाए । तें बागुला नाहिं त्राए ।
 पै जळालेयां इंधन नोहे । इंधन जेबि ॥ ४ ॥
 नाना चेअ आलेयां पाठीं । तें स्वप्न न दिसे दीठी ।
 तैसें अहंमम गा किरीटी । नूरे चि तेया ॥ ५ ॥

मग सुरु आधार लागि । रिगो पां भलेतिये सुरंगी ।
 पारि तो तेयाचा भागी । नाही चि जैसा ॥ ६ ॥
 तैसा आत्मतत्वे बैठला होए । तो जेया जेया दृष्टातें पाहे ।
 तें दृश्य द्रष्टेनासि होत जाये । तेयाचें चि रूप ॥ ७ ॥
 जैसा वन्हि जेया लागे । तें वन्हि चि जाळें भागें ।
 दाखदाहकविभागें । सोडिजे तें ॥ ८ ॥
 तैसा कर्माकारा दूजेया । तो करितेपर्णाचा आत्मेया ।
 अवल्हा ॐ ये तो गेलेया । काहिं उरे ॥ ९ ॥
 तिये आत्मस्थितिचा जो रा ॐ । तो मग जाणे देहिं इये ठबो ।
 काइ प्रलयबुचा उभाहो । बोधु मानी ॥ १० ॥
 तैसी ते पूर्ण अहंता । कां देहपणें पांडुसुता ।
 अगरे काइ सविता । विनै धरिला ॥ ११ ॥
 पै मधुनि छोणीं वेपे । तें माघीतें ताकीं वापे ।
 तरि तेयाचें पण सिपे । तेणें चि काइ ॥ १२ ॥
 नामा काष्टौनि वीरेषा । नेगलविलेयां हुताशा ।
 राहे काष्टाचेया मांदुसा । कोंडलेपणें ॥ १३ ॥
 कां रात्रिचेया पोटा आंतु । रिगाळा जो कां भास्वतु ।
 तो रात्रि ऐसी मातु । आइके काइ ॥ १४ ॥
 तैसें वेद्यवेदकपणेंसि । पडिलें जेयाचा घासि ।
 तेया देह मीं हे ऐसी । अहंता कैची ॥ १५ ॥
 आणि आकाशें जेथजेथौनि । जावें तेथ असे मरीनि ।
 क्षणौनि ठेळें कां अडौनि । आपें आप ॥ १६ ॥
 तैसें जें तेणें करावें । तें तो चि आहे स्वभावें ।
 मा कोणही कामि नेठावें । कर्तेपणें ॥ १७ ॥
 नूरे चि गगनाचा ठा ॐ । नव्हे चि समुद्री बाहो ।
 नूरी चि ध्रुवा जावों । तैसें जाळें ॥ १८ ॥

ऐसेनि अहंरुतीभाको । जेयाणां मोधिं जाला ना० ॥
 तन्ही देहा जयं निर्वाहो । तयं अग्नि कर्म ॥ १९ ॥
 आगा वारा जन्ही वार्जो सरे । तन्ही तो डोडु रुखी उरे ।
 का सेंदे द्रुति राहे कापुरे । बेषलेनि ही ॥ ४२० ॥
 सरलेयां भीताचा समारंभु । न वचे राहलेपणाचा सोभु ।
 मुद्दं छोलौनि गेलें अंभु । वोल धारे ॥ २१ ॥
 आगा मावळलें ही अर्के । संच्येभिये भूमिके ।
 ज्योति दीप्ति कवतिके । दीसे जेवि ॥ २२ ॥
 पै लक्ष भेदिलयां हिं बरि । सरु धांवे चि तत्रं वेन्ही ।
 जब आहे उजिरी । बलाची ते ॥ २३ ॥
 नाना नांकिं भाडें जालें । तें कुंभारे परीतें नेलें ।
 तन्हीं भवे चि तें मागिलें । भद्रंडिलेपणें ॥ २४ ॥
 तैसा देहाभिमानु गेलेयां । देह जेणें स्वभावे धनंजया ।
 जालें तो आपिसेया । चेष्टवी चि तें ॥ २५ ॥
 संकल्पें विण स्वप्न । न लवितां दांगिर्चे वन ।
 न रचितां गंधर्वमुवन । उठी जैसें ॥ २६ ॥
 आग्नेयांचेन उद्यमें विण । तैसें देहादिपंचकारण ।
 होये आपणेयां आपण । क्रियाजात ॥ २७ ॥
 पै प्राचीनसंस्कारदोषें । पांचै कारणें सहेतुकें ।
 क्षमविजति गा अनेकें । कर्माकारें ॥ २८ ॥
 तैया कर्मा माझि मग । संहारो आचरें जग ।
 अथवा नवें चांग । आन करवो ॥ २९ ॥
 परि कुमुद कैसें सूके । कैसें तें कमल फांके ।
 ये दांही रवी न देखे । जिया परी ॥ ४३० ॥
 कां वीजु बरिखौनि अमाळ । ठिक्करिया आंतौनि मुस्तळ ।
 अथवा करु साडुल । प्रसन्ना वृष्टी ॥ ३१ ॥

परि सेवां दोहीतें जैसे । नेणिजे कां आकाशें ।
 तैसा चि देहीं जो असे । विदेहदृष्टी ॥ ३२ ॥
 तो देहादिकि चेष्टी । घडतां मोडतां हिं सुष्टी ।
 न देखे स्वप्न चिरीटी । चेइला जैसा ॥ ३३ ॥
 यन्हर्षि आमाचे डोले वेन्ही । जे देखति देहभारी ।
 तें किर तो व्यापारी । ऐसें चि मानीति ॥ ३४ ॥
 काइ तणाचा बाडला । जो आगरा मेरे ठेविला ।
 तो साधू चि राखता कोल्हा । मानिजे नां ॥ ३५ ॥
 पितेया नेसलें नागिर्वें । हें लोकिं येउननि जाणावें ।
 ठाणौरियाचे मवावे । आणिकिं घाये ॥ ३६ ॥
 कां महासतीयेचे भोग । देखे किर आघवें जग ।
 परि ते आगि ना आंग । ना लोकु देखे ॥ ३७ ॥
 तैसा स्वस्वरूपें उठिला । जो दृश्येसि द्रष्टा आटला ।
 तो नेणे काइ राहाटला । इन्द्रियप्राप्तु ॥ ३८ ॥
 आगा थोरी कल्लोळीं साने । लोपतां तिरिचेनि जनें ।
 एकिं एक गीलिले हें मनें । मानिजे जन्ही ॥ ३९ ॥
 सन्ही पाणियां कडे पाहिं । कोण्ही गीलिलतसे काइ ।
 तैसें पूर्णा दूजे नाहिं । जें तो मारी ॥ ४० ॥
 सोनेयांची कां चंद्रिका । सुवर्णसूळें चि देखां ।
 सोनेयांचिया महिषा । नाशु केला ॥ ४१ ॥
 तो देवलयिसेया कडां । व्यवहार गमला फुडा ।
 नाचौनि सूळ महिषु चामुंडा । सोनें चि असे ॥ ४२ ॥
 पै चित्रिचें पाणी हुताशु । तो दीठी चि भागु आयासु ।
 पटिं आगि ना बोलहासु । दोन्ही नाहिं ॥ ४३ ॥
 मुक्ताचें देह तैसें । हालत संस्कारवसें ।
 देखौनि कोक पीसे । कर्ता बाणती ॥ ४४ ॥

आणि तेया करणेयां जांतु । घडे तिहिं लोकां जातु ।
 परि तेणें केला हे मातु । कोळों नैए ॥ ४५ ॥
 तव आंधारु चि देखावा तेजें । मा तें फेडि हें केवि बोळिजे ।
 तैसें झानियां नाहिं दूजे । करील काई ॥ ४६ ॥
 झणौनि तेयाची बुद्धि । नेणे पापपुण्याची गंधि ।
 गंगा मीनळेयां नदी । विटालु जैसा ॥ ४७ ॥
 आगी आणि लागळेयां । काहिं पोंळे धर्मजया ।
 किं शस्त्र रूपें आपणेयां । आपणचि काइ ॥ ४८ ॥
 तैसें आपणपेयां परोतें । जो नेणे क्रियाजातारतें ।
 तेथ काइ छिपधी बुद्धितें । तेयाचिये ॥ ४९ ॥
 झणौनि कार्यकर्ताक्रिया । हें स्वरूप चि जाळें जेया ।
 नाहिं शरीरादिकिं तेया । कर्मबंधु ॥ ४५० ॥
 जें कर्ता जीउ विदाणी । काढौनि पांचै खाणी ।
 घडीत आहे करणी । आउतों दाहें ॥ ५१ ॥
 तेथ न्याउं आणि अन्याउं । हा द्विविधु साधूनि भावो ।
 उभितां न लबी ठेउं । कर्मसुबर्ते ॥ ५२ ॥
 या थोराडा किर कामां । बिरजा नोहे का आत्मां ।
 परि झणसी हान उपक्रमां । हातु लावी ॥ ५३ ॥
 तो साक्षी चिद्रूप । कर्मप्रवृत्तिचा संकल्प ।
 लढी तो कां निरोपु । आपण चि दे ॥ ५४ ॥
 तरि कर्मप्रवृत्ती ही लागि । तेया आयासु नाहिं आमीं ।
 जे प्रवृत्तिचे उलमीं । लोक चि आधि ॥ ५५ ॥
 झणौनि आत्मेयाचें केवल । जो रूप चि जाला निर्मल ।
 तेया नाहिं बंदिसाल । कर्माची हे ॥ ५६ ॥

ज्ञानं ज्ञेयं परिहृता विविधा कर्मचोदना ॥

करणं कर्म कर्त्तेति विविधः कर्मसंग्रहः ॥ १८ ॥

तरि अज्ञानाची पटी । अन्यथाज्ञानाचें विष उठी ।
 तेथ चि तारणी हे त्रिपुटी । प्रसिद्ध जे ॥ ५७ ॥
 तें चि ज्ञाताज्ञानज्ञेय । हें जें जगाचें बीजत्रय ।
 तें कर्मा चि निसंदेह । प्रवृत्ति जाण ॥ ५८ ॥
 आतां या चि गा त्रया । व्यक्ती वेगळाविया ।
 आइकें धनंजया । करूं रूप ॥ ५९ ॥
 तरि जीवसूर्यबिंबे । जे रश्मि श्रोत्रादिकि पांचें ।
 धावौनि विषयपद्माचे । फोडिति मढ ॥ ६० ॥
 कां जीवतृपाचे उपलाने । घेउनि इंद्रियार्थि केंकारणें ।
 विषयदेशिचिये नागवणे । आनिती जे ॥ ६१ ॥
 हें असो इंद्रिय राहाटे । जें सुखदुःखासीं जीवा भेटे ।
 ते सुषुप्तिकाळीं वावाटे । जेथ ज्ञान ॥ ६२ ॥
 तेया जीवा नांव ज्ञाता । आणि हें जें सांघितळें आतां ।
 तें चि एथ पांडुसुता । ज्ञान जाण ॥ ६३ ॥
 जें अविद्येचिये पोटी । उपजत खेडू किरीटी ।
 आपणेंयांतें बांटी । तिहिं टांई ॥ ६४ ॥
 आपुलिये धांवें पुढां । घाळुनि ज्ञेयाचा गुढा ।
 उभारी मागिला कदा । ज्ञातृत्वातें ॥ ६५ ॥
 ज्ञातेया ज्ञेया दोघां । तो नांदुणुकेचा वना ।
 माजि जालेनि रें गा । बाहे जेणें ॥ ६६ ॥
 टाकुनि ज्ञेयाची सीब । पुरे जेयाची धावं ।
 सकलपदार्था नांव । सूतसे जें ॥ ६७ ॥
 तें गा सामान्यज्ञान । एथ नाहिं ज्ञान ।
 ज्ञेयाचें हिं चिन्ह । आइक आतां ॥ ६८ ॥
 तरि शब्दस्पर्श । रूपगंधरस ।
 हा पंचविध आभासु । ज्ञेयाचा जो ॥ ६९ ॥

जैसे ऐसे चि चुताफले । इंद्रिया वेगलयेगले ।
 रसे धर्मे परिमले । भेटिजे स्पष्टे ॥ ४७० ॥
 तेसे ज्ञेय तरि एकसरे । परि ज्ञान इंद्रियद्वारे ।
 ये क्षणौनि प्रकारे । पांचे जाळे ॥ ४१ ॥
 आणि समुद्री बोघाचे जाणे । सरे लाणी पासि धावणे ।
 कां फलि सरे वाढणे । सस्याचे जेवि ॥ ४२ ॥
 तेथि इंद्रियाणां वाटी । धाव तेया ज्ञानासि जेथ ठी ।
 होये ते गा किरीटी । विषयज्ञेय ॥ ४३ ॥
 एवं ज्ञातेया ज्ञाना ज्ञेया । तिहि रूप केले घनजया ।
 ते हे त्रिविध सर्वक्रिया— । प्रवृत्ति जाण ॥ ४४ ॥
 जे शब्दादिविषय । हे पंचविध ज्ञेय ।
 ते चि प्रिय कां अप्रिय । एकी परिचें ॥ ४५ ॥
 ज्ञान मोटके ज्ञातेया । डावी ना जव घनजया ।
 तबं स्वीकारा कां त्यजावेया । प्रवर्त्ते चि तो ॥ ४६ ॥
 परि मीनातें देखौनि बकु । जैसा निधानातें रंकु ।
 कां ली देखौनि कामिकु । प्रवृत्ति धरी ॥ ४७ ॥
 जैसे खोलां धावे पाणी । मबंरु कुलाबिये बाह्याणी ।
 नाना सूटला सजवणी । वत्सू चि पां ॥ ४८ ॥
 आगा स्वर्गिची उर्वशी । आइकौनि जेवि माणुसि ।
 वरता लागति आकाशी । यागाचिया ॥ ४९ ॥
 पै पारिवा जैसा किरीटी । चडला नभाचिये पोटी ।
 पारिधी देखौनि छोटी । भांग सगळे ॥ ४८० ॥
 हे ना घनगर्बिता सरिसा । मोरु बोवांटे आकाशा ।
 ज्ञाता ज्ञेय देखौनि तैसा । धावे चि ये ॥ ८१ ॥
 क्षणौनि ज्ञानज्ञेयज्ञाता । हे त्रिविध गा पांडुसुता ।
 होये चि कर्म समस्तां । प्रवृत्ति एथ ॥ ८२ ॥

अध्याय १८ का

तारि तें भि ज्ञेय विपायें । जारि ज्ञातेपाचें प्रिय होये ।
 तारि भोगावेया न साहे । क्षण हि भरि ॥ ८३ ॥
 नातरि अवचटे । तें वीरू होउनि भेटे ।
 तारि युगांत वाटे । सोडावेया ॥ ८४ ॥
 व्याला कां हारा । वरिपडा जालेयां नरा ।
 हरिस्तु आणि दरारा । सारि सा भि उठी ॥ ८५ ॥
 तैसें ज्ञेयें प्रियाप्रियें । देखीनि ज्ञातेया होये ।
 भग त्याग स्वीकारी वाहे । व्यापारार्ते ॥ ८६ ॥
 तेथ रागीं प्रतिमल्लाचां । गोसांविं सर्वदळाचा ।
 रथु सांझनि पायांचा । होये जैसा ॥ ८७ ॥
 तैसें ज्ञातेपण जें असे । तें ए कर्त्ता ऐसिये दसे ।
 जेबितें बेंठलें जैसे । रंघन करु ॥ ८८ ॥
 कां भवरें चि केल्य मला । वोरकलू चि जाला आंकसाळा ।
 नाना देऊ रिगाला देउला— । चेया कामां ॥ ८९ ॥
 तैसा ज्ञेयाचिया हावां । ज्ञाता इंद्रियांचा मेळामा ।
 राहाटधी तेथ पांडवा । कर्त्ता होए ॥ ९० ॥
 आणि आपण चि होउनि कर्त्ता । ज्ञाना आणी करणता ।
 तेथ ज्ञेय चि स्वभावता । कार्य होय ॥ ९१ ॥
 ऐसा ज्ञानाचिया युगुती । पालटु पडे गा सुमती ।
 डोळेयांचा शोभा राती । पालटे जैसी ॥ ९२ ॥
 कां अदृष्ट जालेयां उदामु । पालटे श्रीमंतांचा उक्तासु ।
 पुनिचे पाठीं शीतांशु । पालटे जैसा ॥ ९३ ॥
 तैसें चालितां करणें । ज्ञाता वेढिजे कर्त्तपणें ।
 तेथिचीं हीं लक्षणें । आइक आतां ॥ ९४ ॥
 तारि बुद्धि आणि मन । चित्त अहंकार हान ।
 हें चतुर्विध चिन्ह । अंतष्करणाचें ॥ ९५ ॥

बाहीरि त्वचा श्रवण । चक्षु रसना घ्राण ।
 हें पंचविध जाण । ज्ञानेंद्रिय गा ॥ ९६ ॥
 तेथ आंतुळे तबं करणें । कर्त्ता कर्त्तव्या वे उमाणें ।
 मग तें चि जरि जाणें । सुखा येतां ॥ ९७ ॥
 तरि बाहिरिलें तियें हीं । चक्षुरादिकें दाही ।
 उठूनियां लवलाहीं । व्यापारा सुए ॥ ९८ ॥
 मग तो इंद्रियकंदंबु । करविजे तबं रात्रु ।
 जवें कर्त्तव्याचा लाभु । हातासि ए ॥ ९९ ॥
 नातरि कर्त्तव्य जरि दुःखें । फलेंल हान ऐसें देखे ।
 तरि लावी त्यागमुखें । तियें चि दाही ॥ १०० ॥
 मग फीटे दुःखाचा ठाऊ । तबं राहाटवी रातिदिऊ ।
 भिकणु आतें राऊ । जिया परीं ॥ १ ॥
 तैसेनि त्यागस्वीकारीं । बाह्यातें इंद्रियाचा धुरीं ।
 ज्ञातेयातें अवधारीं । कर्त्ता क्षणिपे ॥ २ ॥
 आणि कर्त्तेयाचां सर्वकर्मा । आडतांचिया परी क्षमी ।
 क्षणौनि इंद्रियातें आह्मीं । करणें क्षणों ॥ ३ ॥
 आणि हें चि करण बेरी । कर्त्ता क्रिया जे उमारी ।
 तिया व्यापे तें अवधारीं । कर्म एथ ॥ ४ ॥
 सोनाराचिया बुद्धी लेणें । व्यापे चंद्रकरीं चांदिणें ।
 कां वेल्हालपणें । वलि जैसा ॥ ५ ॥
 नाना प्रभा व्यापे प्रकाशु । गोडिया इक्षुरसु ।
 हें असो अवकाशु । आकृशें जैसा ॥ ६ ॥
 तैसें कर्त्तेयाचिया क्रिया । व्यापलें जें धनंजया ।
 तें कर्म गा बोलावेया । नाहीं आन ॥ ७ ॥
 एथ कर्त्ताकर्मकरण । इयां तिहिंचें हें लक्षण ।
 दाविलें तुज विचक्षण— । शिरोमणी ॥ ८ ॥

ज्ञानं कर्म च कर्त्ता च त्रिधैव गुणभेदतः ॥
प्रोच्यते गुणसंख्यानं यथावच्छृणु तान्यपि ॥

एथ ज्ञाताज्ञानज्ञेय । हे कर्माचें प्रवृत्तित्रय ।
तैसें चि कर्त्ताकरणकार्य । हा कर्मेसंचयो ॥ ९ ॥
बिहिं बेटला ऐसा धर्म । आधि धीजिं जेवि हुसु ।
कां मनीं जोडे कामु । सदा जैसा ॥ ५१० ॥
तैसें कर्त्ताक्रियाकर्णी । कर्माचें असे जितवणी ।
सोनें जैसें खाणी । सोनेयांचिये ॥ ११ ॥
हणौनि हें कार्य मीं कर्त्ता । ऐसें आधि जेथ पांडुसुता ।
तेथ आत्मा दूरिं समस्तां । क्रियां पासीं ॥ १२ ॥
या लागि पुढुती । आत्मा वेगला चि सुमती ।
आणि असो हें केती । जाणतासि तूं ॥ १३ ॥
परि सांधितलें जें ज्ञान । कर्म हें कर्त्ता हान ।
तें तिहिं ठांडें भिन्न । गुणीं आधि ॥ १४ ॥
हणौनि ज्ञानकर्मकर्त्तेया । पांती एउं न ये धनंजया ।
जें दोनि बाधति सोडावेया । एक चि प्रीढ ॥ १५ ॥
तें सात्त्विक होआवें ठाडवें । गुणभेदु साधों पाहे ।
जो सांख्यशास्त्रि आहे । उवाइला ॥ १६ ॥
जें बिभारा क्षीरसमुद्र । स्वबोधकुसुदिनीचंद्र ।
ज्ञानडोलतां नरेंद्र । शास्त्रांचें जें ॥ १७ ॥
किं प्रकृतिपुरुषें दोन्ही । मिसलीं दिवोरजनी ।
तियें निवडितां त्रिभुवनीं । मार्तंड जें ॥ १८ ॥
जेथ अपारमोहरासी । तत्वान्चां मापीं चौविसीं ।
डमाणें घेउनि परेसीं । सुरवाडिजे ॥ १९ ॥
अर्जुना तें सांख्यशास्त्र । पढे जेयाचें स्तोत्र ।
तें गुणभेदविचित्र । ऐसें आहे ॥ ५२० ॥

जें आपुलेनि अंगिकें । त्रिविधपणाचेनि अंकें
 दृश्यजात तेतुकें । अंकित केलें ॥ २१ ॥
 एयां सत्वरजसमां । तिहिं एवढी असे महिमा ।
 जें त्रिविध आदिब्रह्मा । अतिक्रमी ॥ २२ ॥
 परि विश्विची आवडी मांदा । जेणें भेदलेनि गुणभेदी ।
 पडिली तें तवं आदीं । ज्ञान सांगों ॥ २३ ॥
 जें दीठी जरि चोख कीजे । तरि भलेतें चोख चि सुझे ।
 तैसें ज्ञानें शुद्धे लाहिजे । सर्वें शुद्ध ॥ २४ ॥
 क्षणौनि तें सात्विकज्ञान । आतां सांगों दे अवधान ।
 कैवल्यगुणनिधान । श्रीकृष्णु क्षणे ॥ २५ ॥

सर्वभूतेषु येनैक भावमव्ययमीक्षते ॥
 अविभक्तं चिभक्तेषु तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकं ॥ २० ॥
 तरि अर्जुना गा तें कुठें । सात्विकज्ञान थोखडें ।
 जेयाचा उदई ज्ञेय बुडे । ज्ञातेनसि ॥ २६ ॥
 जैसा सूर्यो नेदखे आंधारें । सरिता नेणिजति सागरें ।
 कां कवळियां न धरे । आत्मह्राया ॥ २७ ॥
 तिया परीं जिया ज्ञाना । शिवादि तृणावसाना ।
 इया भूतव्यक्ती भिन्ना । नाडलति ॥ २८ ॥
 जैसें हातें चित्र पांतां । होये पाणियें मीठ घुंतां ।
 कां कोटनि स्वप्ना येतां । जैसें होये ॥ २९ ॥
 तैसें ज्ञानें एणें । करितां ज्ञातव्याचें पाहणें ।
 न जाणतां न जाणणें । जाणावें दरे ॥ ५३० ॥
 पै सोनें आटौनि लेणी । न कढीति आपुलेया आणी ।
 कां तरंग न घेपति पाणीं । गाळनि जैसें ॥ ३१ ॥
 तैसी ज्ञेयाज्ञानाचेया हाता । न लगे हे दृश्यपथा ।
 तें ज्ञान जाण सर्वथा । सात्त्विक गा ॥ ३२ ॥

आरिसा पाळं जाता कोडे । जेसं पातें थि रिचें पुढें ।
 तैसें ज्ञेय लोहूनि पडे । ज्ञाता चि जें ॥ ३३ ॥
 पुडुती तें चि सात्त्विकज्ञान । जें मोक्षलक्ष्मीचें भुवन ।
 हें असो आइकें चिन्ह । राजसाचें ॥ ३४ ॥

पृथक्त्वेन तु यद्ज्ञानं नानाभावात्पृथग्विधात् ॥
 वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तद्ज्ञानं विद्धि राजसं ॥ २१ ॥

परि पार्था परियस । तें ज्ञान राजस ।
 जें भेदाची कास । धरूनि जाले ॥ ३५ ॥
 विचित्रता भूतांचिया । आपण आंतूनि ठीकरीया ।
 बहुचक्रे ज्ञातेया । आणिली जेणें ॥ ३६ ॥
 जैसें साक्षा रूपा आड । घालूनि दिसराचें कवाड ।
 मग स्वप्नचें कावाड । बोहरी निद्रा ॥ ३७ ॥
 तैसें स्वज्ञानाचिये पौली । बाहिरि मिथ्याचां महाखेळी ।
 तिहि अवस्थांचिया बाह्यली । दात्री जें जीवा ॥ ३८ ॥
 अलंकारपणें झांकलें । बोला सोनें कां बायां गेलें ।
 तैसें नामरूपि दुराविलें । अद्वैत जेया ॥ ३९ ॥
 अवतरली गाडुवां घडी । पृथ्वी अनोळख जाली मूढी ।
 वन्हि होउनि ठेला कानवडा । दीपा सार्ति ॥ ५४० ॥
 कां वस्त्रपणाचेनि आटोपें । मूर्खीं प्रति तंतु हारपे ।
 माना मुग्धां पट्टु लपे । दाउनि चित्र ॥ ४१ ॥
 तैसी जेया ज्ञाना । जाणो भूतवृत्ती भिन्ना ।
 ऐक्यबोधाची वासना । निमौनि गेली ॥ ४२ ॥
 मग इंधनी भेदला अनद्ध । फुला वरि परिमद्ध ।
 कां जलभेदे सकल । चंद्रु जैसा ॥ ४३ ॥
 तैसे पदार्थभेद बहुवस । जाणो लाहान वेस ।
 आतकें तें राजस । ज्ञान एष ॥ ४४ ॥

बहस्करस्नवदेकस्मिन्कार्ये सक्रमहेतुक ॥

अतस्त्वार्यवद्वयं च तत्तामसमुदाहृतम् ॥ २२ ॥

आतां तामसार्थे लिंग । सांचेन उल्लख चांग ।

डावलावेया मातंग— । सदनु जैसे ॥ ४५ ॥

तारि किरीठी जे ज्ञान । हिंडे विधीचेनि बल्ले हीन ।

भुति पाठिमोरी नम्र । झणौनि तेया ॥ ४६ ॥

येरि ही शास्त्रबहिकरी । जे निदेचे इटाल वे-ही ।

बोलविल्लेसे डोंगरी । म्लेंछधर्माचा ॥ ४७ ॥

जे गु ज्ञान ऐसे । गुणाप्रहे तामसे ।

वेतले भवे पीसे । होडनियां ४८ ॥

जे सोशरीके बंधु नेणे । पदार्थी निषेध न झणे ।

निरोबिले जैसे सुणे । सुना गावी ॥ ४९ ॥

तेया तोंडि जे नाडले । कां खांतां जेणे पोले ।

तें चि एक वाले । एर वे चि ॥ ५० ॥

पै सोने चोरितां उंदिरु । न झणे धरुबिधरु ।

नेणे मांसखाइरु । कालें गोरें ॥ ५१ ॥

नाना बना माझि बोहिरी । कडसणी जेबि न करी ।

का जीत मेले न विचारी । बैसतां मासी ॥ ५२ ॥

आगा वांती वाढलेया । साजुकां कां सडिलेया ।

बिनेकु काउलेया । नाहि जैसा ॥ ५३ ॥

तैसे निषिद्ध सांड्हाणि जावें । कां विहित आदरें घेयावें ।

हे विषयांचेनि नावें । नेणे चि जे ॥ ५४ ॥

जेतुलें आढ पडे दीडी । तेतुलें वे विषयां साठी ।

मग स्त्री द्रव्य वांटी । सिण्णोदरी ॥ ५५ ॥

तीर्थ अतीर्थ हे भाषा । उदकि ना सनोलस ।

ताहान बोले तें सुख । वांचूनियां ॥ ५६ ॥

तेया चि परी खाद्याखाद्य । न्ह न क्षणे निषामिय ।
 तोंडा आवडे तें मेध्य । ऐसा बोधु ॥ ५७ ॥
 आणि स्त्रीजात जेतुके । त्वगिन्द्रिय चि उल्लेखे ।
 तिये बिब्लि सोइरिके । एकु चि बंधु ॥ ५८ ॥
 पै स्वार्थी जें उपकरे । तेया चि नात्र सोयरे ।
 देहसंबंधु न सरे । जिये ज्ञानि ॥ ५९ ॥
 सृष्ट्युचें आधवें चिन्ह । आधवें चि आगी इंधन ।
 तैसें जग चि आपुलें धन । तामसाज्ञानां ॥ ५६० ॥
 ऐसेनि बिश्व सकल । जे बिखा आंतुलें केवल ।
 तेया एक जाणे फल । देहभरण ॥ ६१ ॥
 आकाशपतिता नीरा । जैसा सिंधू चि एकु धारा ।
 तैसें कृत्यजाता उदरा । लागि चि बुझे ६२ ॥
 बांचूनि स्वर्ग नरक आधि । तेया हेतू प्रवृत्तिनिवृत्ति ।
 इये अबविये चि राती । जाणीवेचि ते ॥ ६३ ॥
 देहखंडा नात्र आत्मा । ईश्वर पाखाणप्रतिमां ।
 इया परीता प्रेमा । वाढी नेणे ॥ ६४ ॥
 क्षणौनि पडिलेनि शरीरें । केलनसि आत्मा चि सरे ।
 मा भोगावेया उरें । कोणें वेखें ॥ ६५ ॥
 ना ईश्वर पांतां आहे । तो भोगशी हें जरि होए ।
 तरि देव चि खाए । बिकूनियां ॥ ६६ ॥
 गाविंशे देउलेश्वर । न्यायक चि होति जर ।
 तरि देशिचे डोंगर । उगे असति ॥ ६७ ॥
 ऐसा विपाये दे० मानिजे । तरि पाखाणमात्र चि जाणिजे ।
 आणि आत्मा तत्रं ह्मणिजे । देहासी चि ॥ ६८ ॥
 परें पापपुण्यादिकें । तें आधवें चि कस्तुनि लटिकें ।
 हित मानी अग्निमुखें । आचरण जें कां ॥ ६९ ॥

जे चाग्रल होले वानिती । जे इद्रिये गोडी काविती ।
 ते चि साच हे प्रतीती । फुडा जेथ ॥ ५७० ॥
 किबहुना ऐसी पार्या । वाढती देखसी आस्था ।
 धूबांचि बेलि वृथा । आकाशीं जैसी ॥ ७१ ॥
 कोरडा ना बोला । उपेगा आधि भेला ।
 तो वाढौनि मोडळा । भेंडू जैसा ॥ ७२ ॥
 नाना कां उंसाचीं कणिसें । कां मपुंसकें माणसें ।
 धन लागलें जैसें । सावेरीचे ॥ ७३ ॥
 नातरि बालकाचें मन । कां चोराघरिचें धन ।
 अथवा गळां स्तन । सेलियेचें ॥ ७४ ॥
 तैसें जे वासाणें । बोसल दीसे जाणणें ।
 तेथार्ते मीं छणें । तामसज्ञान ॥ ७५ ॥
 तें हिं ज्ञान इया भासा । बोलिजे तो भाऊ ऐसा ।
 जात्यधाचा कीं जैसा । डोळा वाडू ॥ ७६ ॥
 कां बधिराचे नीट कान । अपेया नाब पान ।
 तैसें अडिनायं ज्ञान । तमासि तेया ॥ ७७ ॥
 हें असो केती बोलावें । तन्हीं हें ऐसें देखावें ।
 ते ज्ञान नव्हे जाणार्थे । डोळस तम ॥ ७८ ॥
 एवं तीन्हीं गुणीं । भेदिलें यथालक्षणीं ।
 ज्ञान श्रोतेशिरोमणीं । दाबिलें मुज ॥ ७९ ॥
 नियतं संगरहितमरामद्वेषतः कृतं ॥
 अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्त्विकमुच्यते ॥ २३ ॥
 आतां या चि त्रिप्रकारा । ज्ञानाचेनि धनुर्दरा ।
 प्राकाशं होति गोचरा । कर्तव्या क्रिया ॥ ९८० ॥
 ह्यणौनि कर्म पैं गा । अनुसरे तिभागा ।
 मोहोरे जालेयां बोधा । पाणी जैसें ॥ ८१ ॥

तें चि ज्ञानप्रपञ्चें । विविध कर्म जें असे ।
 तेथ सात्त्विक तत्व ऐसें । परियस्त आदि ॥ ८२ ॥
 तरि स्वाधिकाराचेनि मार्गे । आलें जें मानिलें आगें ।
 पतिव्रतेचेनि परिष्कणें । प्रियातें जैसें ॥ ८३ ॥
 सावलेया आंगा चंदन । प्रमदालोचनीं अंजन ।
 तैसें अधिकांश मंडन । नित्यपणें जें ॥ ८४ ॥
 तें नित्यकर्म भलें । होये निमित्तिकें सावाइलें
 सोमेयांसि जोडलें । सौम्य जैसें ॥ ८५ ॥
 आणि आंगा जीवाची संपत्ति । वेचूनि वाळाची करी पालति ।
 परि जीवनाची खंति । न पाहे माए ॥ ८६ ॥
 तैसें सर्वस्वें कर्म अनुष्ठी । परि फल न सूर दृष्टी ।
 लक्ष्मी क्रिया पैठी । ब्रह्मी करी ॥ ८७ ॥
 आणि प्रिया आलेयां धावें । संबंधा उरों ठाकें जावें ।
 तैसें संतप्रसंगें करारें । पाह्ये जरि ॥ ८८ ॥
 तरि अकरणाचेनि खेदें । द्वेषातें जीवि न बंधें ।
 जालेयाचेनि आनंदें । कुंज नैए ॥ ८९ ॥
 ऐसिया हातवटिया । कर्म निफजे जें घनंजया ।
 आणि सात्त्विक तेया । गुण नाम गा ॥ ९० ॥
 या गरि राजसार्चें । लक्षण सांघिजेल सार्चें ।
 न करि अवधानार्चें । वाणेपण गा ॥ ९१ ॥

यत्तु कामेप्सुना कर्म साहंकारेण वा पुनः ॥

क्रियते बहुलायास्तं तद्राजसमुदाहृतं ॥ ९४ ॥

तरि अरि मातापितरा । भडा बोला नाहिं सर्वसारा ।
 एर विश्व भरी आदरा । मूर्ख जैसा ॥ ९२ ॥
 कां तुलसीचेया झाडा । दूरीनि घाली सीतोडा ।
 द्राक्षीचेया तरि बुडा । दूध चि लाविजे ॥ ९३ ॥

तैसैं नित्यनैमित्तिके । कर्म जिये आवश्यक्के ।
 तेयांचां विधि न शके । बैसळा उठूं ॥ ९४ ॥
 येरा काम्याचेनि नाबें । देहसर्वस्व आघवें ।
 अर्जवितां हिं न मनवे । बहू ऐसे ॥ ९५ ॥
 आगा देव्हडी वाढिया लाहिजे । तेथ मोल देंतां न धाड्ने ।
 पेरितां पुरे न सणिजे । बिया जेवि ॥ ९६ ॥
 कां परिमु जालेयां हाति । लोहा लागि सर्व संपत्ति ।
 वेशु करितां उग्रती । साधकु जैसा ॥ ९७ ॥
 तैसीं फळे देखीनि पुढें । काम्य कर्म दुखाडें ।
 करी परि तें धोडें । केलें सानों ॥ ९८ ॥
 तेणें फलकाभुके । यथाविधि नेटके ।
 काम्य कीजे जेतुके । क्रियाजात ॥ ९९ ॥
 आणि तेया ही केल्याचें । तोंडी लावी डोंडिचें ।
 कर्म या नाबें पाटाचें । आंक जैसे ॥ १०० ॥
 तैसा मरे कर्मा अहंकार । मग पिता अधवा गुरु ।
 तें न मनी कालज्वर । अग्रज जैसे ॥ १ ॥
 तैसेनि साहंकार । फल अभिलाखिये नरे ।
 कीजे गा आदरें । जें जें काहि ॥ २ ॥
 परि तें करणें बहुमला । वलवौनि करी आयासा ।
 जीवनउपाऊ कां जैसा । कोल्हांटियाचा ॥ ३ ॥
 एका कणा लागि उंदिर । असिका उसपे डोंगर ।
 कां सेवाला दोसैं दर्दुर । समुद्र उड्डली ॥ ४ ॥
 पें भीके परोतें न लाए । तन्हीं गारुडी सर्प वाहे ।
 काडू कीजे सीणु होये । गोडू ये कां ॥ ५ ॥
 हें असो परिमाणुचेनि लाभें । पाताल लंघीति अर्जने ।
 तैसे, स्वर्गमुखलोभें । विचवणें जें ॥ ६ ॥

तैं काम्य कर्म सक्केश । जाणावें एथ राजस ।

आतां चिन्ह परियस । तामसाचें ॥ ७ ॥

अनुबंध क्षयं हिंसामनपेक्ष्य थ पौरुषं ॥

मोहादारभ्यते कर्म यत्तत्तामसमुच्यते ॥ २५ ॥

तरि तैं गा तामस कर्म । जें निदेचें काळें धाम ।

निषेधाचें जन्म । साचें जेणें ॥ ८ ॥

जें निफजविलेया पाटि । काहिं चि फल न दिसे दीठी ।

रेष काढिलेयां पोटी । तोयाचां जेवि ॥ ९ ॥

कां कांजी गुसळलेयां । सारकातु फुंकिलेयां ।

काहिं न दिसे गाळिलेयां । वाळुथेन्ना घाणा ॥ ६१० ॥

नाना उपणिलेयां भूस । विंधलेयां आकाश ।

मांडिलेयां पाश । वोरयासि ॥ ११ ॥

हें आघनें चि जैसें । वांसे होउनि नाशे ।

जें केलेयां पाटि तैसें । वायां चि जाणूं ॥ १२ ॥

यन्हविं नरदेहा एवढें । धन आटाणिये पडे ।

जें निफजवितां मोडे । जगाचें सुख ॥ १३ ॥

जैसा कमळवनीं फांसु । काढिलेयां कांटसु ।

आपण शिजे नाशु । कमळां करी ॥ १४ ॥

कां आपण अंगें जळे । आणि नागची अमाचे डोळे ।

पतंगु जैसा सळें । दीपाचेनि ॥ १५ ॥

तैसें सर्वस्व बायें जाऊं । वरि देहासि हो घाऊं ।

परि पुढिला अपाऊं । निफजे जेणें ॥ १६ ॥

मासी आपणेयातें गिळवी । परि पुढिलारें वांसी सीणवी ।

तें कस्मळ आठवी । आचरण जें ॥ १७ ॥

तें हिं करायेया दोस्तें । मज सामर्थ्य असे ।

किं नाहिं हें ऐसें । न प्राप्त करी ॥ १८ ॥

केवढा माझा उपाउ ॥ करितां कोणु प्रस्ताउ ॥
 केळेयां आउ ॥ काह एध ॥ १९ ॥
 हये जाणिवेची सोए । अविवेकाचेनि पाएं ।
 प्रसूनियां होए । साढोणु कर्मी ॥ ६२० ॥
 आपुला वसेठा जालुनि । विसाटे जैसा बनिह ।
 कां स्वमर्यादा गीळुनि । सिंधु उठी ॥ २१ ॥
 मग नेणे बडू धोडे । न पाहे मार्गे पुढें ।
 मार्गामार्ग एकीबडे । करीतु चाले ॥ २२ ॥
 तैसें कृत्याकृत्ये सरकटित । आपु पर न विचारित ।
 कर्म होये तें भिक्षित । तामस जाण ॥ २३ ॥
 ऐसें गुणत्रये भिन्ना । कर्मासि गा अर्जुना ।
 हे केली विवचना । उपपत्तिसि ॥ २४ ॥

मुक्तसंगोऽनहं धात्री धृत्युत्साहसमन्वितः ॥

सिन्धुसिन्धोर्मिविकारः कर्त्ता सात्विक उच्यते ॥ २६ ॥

आतां या चि कर्मा मजतां । कर्माभिमानियां कर्त्ता ।
 तो जीउ ही त्रिविधता । पातला असे ॥ २५ ॥
 चतुराश्रमवशें । पुरुषु चतुर्द्धा दीसे ।
 कर्त्तेया त्रिविध तैसें । कर्मभेदें ॥ २६ ॥
 परि तैयां तिहि आहु । सात्विक तवं प्रस्तूत ।
 साधैन दत्तचित्तु । आकर्ण तू ॥ २७ ॥
 तरि फलउद्देशें सांढिलिया । वाढति जेवि सरळिया ।
 शाखा कां चंदमाचेया । बाबनेयां ॥ २८ ॥
 कां न फळतां हि सार्थका । जैसिया नागवह्निका ।
 तैसिया करी निलादिका । क्रिया जो गा ॥ २९ ॥
 पारे फळशून्यता । नाहिं तेया विफलता ।
 रें फळासी चि पांडुसुता । फळ काहसें ॥ ६३० ॥

आणि छलादिकें करी बहुचसे । परि कर्ता भी हें नुमसे ।
 वर्षाकालिचे जैसे । मेघवृंद ॥ ३१ ॥
 तेवि चि परमात्मलिंगा । समर्पवेया जोगा ।
 कर्मकलापु पै गा । निफजावेया ॥ ३२ ॥
 तेया कालातें न लंघणें । देशशुद्धि हान साजणें ।
 कां शास्त्राचां वार्ति पाहाणें । क्रियानिर्णयो ॥ ३३ ॥
 वृत्ती करणें येकत्रला । चिंत जावों नेंदणें फला ।
 नियमाचिया साखळा । बाहाणें हान ॥ ३४ ॥
 हा निरोधु साहावेया लागि । धैर्याचिया खांगाचांगी ।
 चितवणी जितिया आंगी । वाहे जो कां ॥ ३५ ॥
 आणि आत्मेयांचिया आवडी । कर्म करितां सुरवाडीं ।
 देहसुखाचिये परिवडी । येवों न ल्हाये ॥ ३६ ॥
 ऐसां निद्रा दुरावें । क्षुधा न वणवे ।
 सुरवाडु न पवे । आंगाचा ठाडु ॥ ३७ ॥
 तवं अधिकाअधिक । उत्साहो धरी आगलिक ।
 सोनें जैसें पुटी तूक । तूटलेयां ॥ ३८ ॥
 जरि आबळिं आधि साच । तरि जीवित्व ही सलंछ ।
 आणि घालितां रोमांच । देखिजति ॥ ३९ ॥
 मा आत्मेयां एवढिया प्रिया । वालभैला जो धनंजया ।
 देहाची सिद्धता तेया । खेदु होइछ ॥ ४० ॥
 क्षणीनि सुरवाडु तूटे । जवें हें देह आटे ।
 तवं आनंदु दुणावटे । कर्मि जेया ॥ ४१ ॥
 ऐसेन जो कर्म करी । आणि कोण्हीं एकिं अवसरीं ।
 आलें तें कर्म ठाकें ऐसी सरी । वाहे जरि ॥ ४२ ॥
 तरि कदाहि मोढे जो गाढा । तो आपणवेयां न मनी अवघडा ।
 तेसा ठाकलेनि थोडा । न्हवे चि जो कां ॥ ४३ ॥

नातारि आदरिलें । अव्यंग सिद्धी गेलें ।
 तरि तें हिं जीतलें । मिरीं नेणे ॥ ४४ ॥
 इया खुणा कर्म करितां । देखिजे जो पांडुसुता ।
 तेयातें ह्मणिजे तत्वता । सात्विकु कर्त्ता ॥ ४५ ॥
 रागी कर्मफलमेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मको शुचिः ।
 हर्षशोकान्वितः कर्त्ता राजसः परिकीर्तितः ॥ २७ ॥
 आतां राजसा कर्त्तेया । बोलखण हे धनंजया ।
 जें अभिलाखा जगिचेया । बसैठा तो ॥ ४६ ॥
 जैसा गार्विचेया कश्मला । उकरडां एकवला ।
 कां श्मसानीं अमंगला । आववेयांसि ॥ ४७ ॥
 सिया परीं जो अशेनां । विश्विचेयां अभिलाखां ।
 पाये पाखालणियां दोषां । घरटा जाला ॥ ४८ ॥
 क्षणीनि फळाचा लागु । देखे जो आसल्लु ।
 सिये कर्मि चांगु । रोहो मांडी ॥ ४९ ॥
 आणि आपजळिये जोडी । उपखों नेंदी काडी ।
 आणि क्षणीं क्षणीं कुरवंधी । जीवाची करी ॥ ६५० ॥
 कृपणु ठेवां आपुला । तैसा दक्षु परावेया मोला ।
 बकु जैसा खुतला । मासेयांसि ॥ ५१ ॥
 आणि गोवि केलेयां जवलि । शंगटलियां आंग फाली ।
 फलें आंतु पोली । जोरांटी जैसी ॥ ५२ ॥
 तैसा मनें वाचा कार्यें । भलेतेया दुःख जाये ।
 स्वार्थु साधितां न पाहे । परावें हित ॥ ५३ ॥
 तेविं वि आंगें कर्मी । आचरणें न्हवे क्षमी ।
 निगे मनोधर्मि । अरोचक ॥ ५४ ॥
 कनकाचेया फला । आंतु माजु बाहिरी मैला ।
 तैसा सबाधें दुबला । शुचित्वें जो ॥ ५५ ॥

आणि कर्मजात केलेया । फल लाहे जरि धनंजया ।
 तारि हरिखें जगा येया । बांकुलिया वाए ॥ ५६ ॥
 अथवा तें आदरिलें । हीन फल जारि गेलें ।
 तारि शोकें तेणें जियालें । धिक्करु लागे ॥ ५७ ॥
 कर्म राहाटि ऐसी । जेयातें गा देखसी ।
 तो जाण त्रिशुद्धिती । राजसु कर्ता ॥ ५८ ॥

अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शठो नैष्कृतिकोलसः ।

विषादी दीर्घसूत्री च कर्त्ता तामस उच्यते ॥ ५८ ॥

आतां येया पाठि येरु । कुकर्माचा आगरु ।
 तो ही करु गोचरु । तामसु कर्ता ५९ ॥
 तारि मीं लागलेयां कैसें । पुढील जळत असे ।
 हें नेणिजे हुताशें । जिया परी ॥ ६० ॥
 पै झळें मियां तीखटें । नेणे कैसें निवटें ।
 कां नेणिजे कालकूटें । आपुलें केलें ॥ ६१ ॥
 सैसा पुढिला आपणपेया । घाये करीतु धनंजया ।
 आदरी उगळटिया । क्रिया मिया कां ॥ ६२ ॥
 तिया करितां वेळीं । काड जाळें हें न संभाली ।
 चळला वायु दाडुटली । चेष्टे जैसा ॥ ६३ ॥
 पै करणेयां आणि जेया । मेलु नाहिं धनंजया ।
 तो पाहुनि पिसेया । कैची प्राये ॥ ६४ ॥
 आणि इंद्रियांचें बोडरिलें । चरीनि राखे जो जियालें ।
 बैला तळि वर्तलें । पोसणें जैसें ॥ ६५ ॥
 कां हांसेया रुदना बेल । नेणतां आदरी बाल ।
 राहाटे उछंखल । तिया परी ॥ ६६ ॥
 जो प्रकृति आतलेपणें । कृत्याकृत्यसचादु नेणे ।
 फुगे केरें घालेपणें । उफरवें जैसें ॥ ६७ ॥

झणौनि मान्याचेनि नाभें । ईश्वरा हि परि न लवे ।
 स्तम्भपर्णे न मनवे । डोंगरासि ॥ ६८ ॥
 आणि मन जेयाचे काललि । राहाटि कुडी चोरिली ।
 दीठि ते किर बोली । पण्यांगनाची ॥ ६९ ॥
 किंबहुना कपटिचें । देह चि बलिलें तेयाचें ।
 तें जीणें कीं जुवाराचें । टिठघर ॥ ६७० ॥
 न्हवे तेयाचा प्रादुर्भावो । तो साभिलाख भिड्गुचा गावों ।
 झणौनि न ये येवों जावों । तिया वाटा ॥ ७१ ॥
 आणि आणिकाचें नीकें केलें । तें वीरु होये जेया धालें ।
 जैसें पय मीनलें । लवण करी ॥ ७२ ॥
 कांहि विरुडे ऐसा पदार्थु । घातला आगी आतु ।
 तिये चि क्षणीं धडाडितु । आगि होए ॥ ७३ ॥
 नाना सुद्रव्यें गोमटीं । जालेयां शरीरा पैठीं ।
 होउनि ठाकति किरीटी । मलु चि जेबि ॥ ७४ ॥
 तैसें पुढिलाचें ब्रवें । जेयाचा भितरु पावे ।
 आणि विरुद्ध चि आघवें । होये चि गा ॥ ७५ ॥
 जो गुण वे दे दोष । अमृताचें करी बिख ।
 दूध पाजिला देख । व्यालु जैसा ॥ ७६ ॥
 आणि इहिकीं जियाचें । जेणें परत्रां साचा होआचें ।
 तें उचित कृत्य पावे । अवसरीं जिये ॥ ७७ ॥
 तेधवां जेया आपैसी । नीद ये ठेविली ऐसी ।
 दुहवेवारी जैसी । विटाले लोटे ॥ ७८ ॥
 पै द्राक्षरस कां उसा । वेले तोंड सडे वायसा ।
 कां डोले फूटति दिवसा । हुड्डलांचें ॥ ७९ ॥
 तैसा कल्याणु काळु पाहे । तै तेया आलसु खाए ।
 ना प्रमादीं तरि होए । तो झणे तें ॥ ८० ॥

तेविं चि सागराचा पोटी । जळे अखंड आगिठी ।
 तैसा विषाडु वाहे पोटी । अिवाचिये ॥ ८१ ॥
 आगी घूवा एकावधी । कां अपाना आणि दुर्गैवि ।
 तैसा जो जीविता अवधी । विषादे केला ॥ ८२ ॥
 आणि कल्यांताचिया पारा । वेगळेया ही जो बीरा ।
 सूत्र धरी व्यापारा । साभिछाखें ॥ ८३ ॥
 अगा जगा ही परीती । सुचावा हे पै चित्ती ।
 करिता विविं हाति । तृण हिं न लगे ॥ ८४ ॥
 ऐसा जो छोका आंतु । पापपुंडु मूर्खु ।
 देखिजे तो अव्याहतु । तामसु कर्ता ॥ ८५ ॥
 एवं कर्म कर्ता ज्ञान । यां तिहिंचें त्रिधा चिन्ह ।
 दाविलें तुज सुजन— । चक्रवर्ती ॥ ८६ ॥

बुद्धेर्भवं भूतेर्भवे गुणतस्मिन्विधं भुणु ॥

प्रोक्ष्यमानमशेषेण । पृथक्त्वेन धनंजय ॥ ९९ ॥

आसां अनिवेचा गावी । मोहाची वेदूनि मदवी ।
 संदेहाचिं आचवी । लेडनि लेणी ॥ ८७ ॥
 आत्मनिश्चयाची नरव । जिये आरिस्तां पाहे सविव ।
 तिये बुद्धिची ही धांव । त्रिधा चि असे ॥ ८८ ॥
 अगा सत्त्वादिगुणिं इहिं । काई एक तिहिं ठाई ।
 न कीजे चि एथ पाई । जगा माशि ॥ ८९ ॥
 जागि नसतां पोटी । कोठें काष्ट असे सृष्टी ।
 तैसैं तें कैचें दृश्य किरीटी । त्रिधा जें नोहे ॥ ९० ॥
 ह्यणौनि तिहिं गुणिं । बुद्धि केली त्रिगुणीं ।
 भूतिसि ही वाटणी । तैसी चि असे ॥ ९१ ॥
 तें चि एकैक वेगळालें । एथ चिन्ह अलंकारलें ।
 सांचिजैळ उपाइलें । भेदलेपणें ॥ ९२ ॥

पारि बुद्धिदृति एषा । दोहि भागां भासि धर्मजया ।
 आदि रूप बुद्धिचेया । भेदासि करु ॥ ९१ ॥
 तरि उत्तममध्यमनिष्ठता । संसारासि गा सुमटा ।
 प्राणियो दंतिया वाटा । तीनि आवि ॥ ९२ ॥
 जे सात्विकराजसतामसनिबद्ध । हे ते मार्ग प्रसिद्ध ।
 संसारभयसंबंध । जीवां येयां ॥ ९५ ॥

प्रवर्तित न निवृत्ती न कार्याकार्ये भयाभये ॥
 बंधमोक्ष न या वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्विकी ॥ ९० ॥
 क्षणौनि अधिकारें मानलें । जें विधिचेनि अर्थें आलें ।
 तें एथ चि एक भलें । नित्यकर्म ॥ ९६ ॥
 तें चि आत्मप्राप्तिकल । दीठि सूनि केवल ।
 कीजे जैसें कां जळ । सेविजत ताहाने ॥ ९७ ॥
 येतुलेनि तें कर्म । सांडी भयजन्म विषम ।
 करुनि दे सुगम । मोक्षसिद्धी ॥ ९८ ॥
 तें कर्म करी तो भला । संसारभयें सांडिला ।
 करणीयलें आला । मुमुक्षुभागा ॥ ९९ ॥
 तेथ जो बुद्धी ऐसा । बलीं बांधे भरवसा ।
 मोक्ष ठेविला ऐसा । जोडैल एथ ॥ १०० ॥
 क्षणौनि निवृत्तिची मांडली । सूनि प्रवृत्ती तळि ।
 ए कर्म बुडकली । घाबी किं नां ॥ १ ॥
 सुषार्त्ता पाणियें जीणें । कां पुरी पडिलेयां प्रवाहणें ।
 अंध कूर्पि गति किरणें । सूर्याचेनि ॥ २ ॥
 नाना पथ्येंसि अखद लाहे । तरि रोगें दाटिला ही जिथे ।
 कां मीना जीवाला होए । जलाचा जरि ॥ ३ ॥
 तरि तेया जीविला । नाहिं जैसें अन्यथा ।
 तैसें कर्मा येया प्रवर्ततां । जोडे चि मोक्षु ॥ ४ ॥

हैं किर जेयाचिये कहे । जें हाम आधि चोखडें ।
 आणि करणीं फुडें । ऐसें जाणे ॥ ५ ॥
 जियें तिहि काम्यादिकें । संसारभयदायकें ।
 अकल्पणाचे आबुखे । पडिले जेयां ॥ ६ ॥
 तिये कर्म अकार्य । जन्ममरणसमयी ।
 प्रवृत्तिफलें विपायी । मागिती थि ॥ ७ ॥
 पै गा आगी माझि न रिगवे । अधावि न बळवे ।
 धगधगीत नागवे । शूल जेथि ॥ ८ ॥
 कां काळियाणा धुधुवातु । देखौनि न पसरवे हातु ।
 न बचवे खोंपे आंतु । नाशाचिये ॥ ९ ॥
 तैसें कर्म अकरणिय । देखौनि महाभय ।
 उपजे निःसंदेह । बुद्धि जेमा ॥ १० ॥
 बाढिलें रांभौनि विखें । तेथ जाणिजे मृत्यु न चुके ।
 तेथि निषेधें कें देखे । बंधातें जो ॥ ११ ॥
 मग बंधुभयमारति । तिथे निषेधीं प्राप्ति ।
 विमियोगु जाणे निवृत्ती । कर्माचिये ॥ १२ ॥
 ऐसें कार्याकार्यविवेकी । जे प्रवृत्तिनिवृत्तिमापकी ।
 खराकुडापारखी । जिया परीं ॥ १३ ॥
 तैसी कल्याकल्यशुद्धी । मुझे जें निरबधी ।
 सात्विक हाणिपे बुद्धी । ते गा जाण ॥ १४ ॥

यथा धर्ममधर्मं च कार्यं आकार्यमेव च ॥

अथथाचरन्मज्जानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥ १५ ॥

आणि बकाचां गावीं । वेपे क्षीरनीर सकलबी ।
 कां अहोरात्राची गोवी । आंधळें नेणे ॥ १५ ॥
 जेया फुलाचें गोमटें फावे । तो किं काहें कोरुं धावे ।
 परि श्रमरपण नव्हे । अन्हा जेथि ॥ १६ ॥

तैसि इयें कार्याकार्यें । धर्माधर्मरूपें इयें ।
 तियें न मुहतां जियें । जाणती जे कां ॥ १७ ॥
 आगां डोळां विण मोतियें । वेंतां पाडु मिले विषायें ।
 न मिळणें तें आहे । ठेविलें तेथ ॥ १८ ॥
 तैसैं अकरणीय अवचटें । नोडवे तरी चि लोटे ।
 यन्हाचि जाणे एकवटें । दोन्हीं जे कां ॥ १९ ॥
 ते गां बुद्धिं ऐसी । जाण एथ राजसी ।
 आखत टाकिली जैसी । मांदिऐसी ॥ ७२० ॥

अधर्म धर्ममिति या मन्यते तमसावृता ॥

सर्वार्थान्विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥ ३२ ॥

आणि राजा जिया वाटा जाई । तें चोरासि अडवंताबो होये ।
 कां राक्षसांसि दिवो पाहे । राति होठनि ॥ २१ ॥
 नानां निधान चि निदैवां । होये कोळिसेयात्ता उडवा ।
 पै असतां आपणपें जीवा । नाहिं जालें ॥ २२ ॥
 तैसैं धर्मजात जेतुकें । जिये बुद्धीसि पातकें ।
 साच तें छटकें । ऐसैं बुद्धे ॥ २३ ॥
 हे भाषवे चि अर्थ । ते करुनि घाली अवर्थ ।
 गुणार्तें व्यवस्थित । दोष मानी ॥ २४ ॥
 किंजुना श्रुतिजार्तें । प्रतिघ्नौनि केलें सरतें ।
 तेतुळें हि उपरतें । जाणे जे बुद्धी ॥ २५ ॥
 ते कोण्हातें हि न पुसतां । तामसी जाणानी पांडुसुता ।
 रात्रि काइ धर्मार्था । साच करावी ॥ २६ ॥
 एव बुद्धीचे भेद । तीन्ही तुज विहाव ।
 सांचितले स्वयंबोध । कुमुदचंद्रा ॥ २७ ॥

भूत्वा यया धारयते मनःप्रार्थेन्द्रियक्रियाः ॥

बोधेनाम्बभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३३ ॥

आता इया चि बुद्धिहसि । मिष्टकिजी कर्मजाती ।
 नोधु मांडिजे धृती । त्रिविधा जिया ॥ २८ ॥
 तियेचे ही विभाग । तीनि यथाकिंग ।
 सांविजती चांग । अवधान दे ॥ २९ ॥
 तरि उदैला दिनकर । चोरीसि थोके अंधकार ।
 कां राजाज्ञा अव्यवहार । कुंठवी जेवि ॥ ३० ॥
 माना पवनाचा सादु । उचललेयां मीदु ।
 अमोसि नोमादु । सांडिती मेघ ॥ ३१ ॥
 कां अगस्तिचेनि दर्शन । सिंधु घेउनि ठाति मीन ।
 चंद्रोदइ कमलवर्मे । मीठी देती ॥ ३२ ॥
 हे असो पाऊ उचळिला । मदमुखु न ठेवी चि काळा ।
 गाजौनि पुढां जाला । सिद्धु जरि ॥ ३३ ॥
 तैसा जो धीर । उठिलेयां अंतर ।
 मनादिके व्यापार । सांडिति उगी ॥ ३४ ॥
 इंद्रियां विषयांची मांठि । आपेसेया गळति किरीटी ।
 मना मायेचां पोटी । रिगति दाही ॥ ३५ ॥
 अधऊर्ध्व गुढे काटी । प्राणु नवां पेंढी ।
 बांधीनि बाळी उंडी । मध्यमे मासि ॥ ३६ ॥
 संकल्पविकल्पाचें लुगडें । सांडुनि मन उघडें ।
 बुद्धि ही मांठिठी कडे । उगें बैसे ॥ ३७ ॥
 ऐसें धैर्यराजें जेणें । मनप्राणकरणें ।
 स्वचेष्टा संभाषणें । सांडिवीजती ॥ ३८ ॥
 मग आपवी चि संडी । ध्यानाचां आंतुळीं मढी ।
 कोंडिजति निरमढी । योगाचिया ॥ ३९ ॥
 हरि परमात्मेयां चक्रवर्ती । उगाणीति जब हाती ।
 तब कांजु नेष्टां सुती । भरिजति जिया ॥ ४० ॥

ते गा धृति एये । सात्विक हें निरुते ।
 आइक अर्जुनाते । श्रीकांतु कणे ॥ ४१ ॥
 आणि होउनियां शरीरी । स्वर्गसंसाराचां दोही घरी ।
 नादे जो पोटभरी । त्रिवर्गोपाये ॥ ४२ ॥

यथा तु धर्मकामार्थान् धृत्त्या धारयतेऽर्जुन ॥
 असंशयेन फलाकांक्षी धृतिः सा पार्थ राजसी ॥ ४३ ॥

तो मनोरथाचा सागरी । धर्मार्थकामार्थे ताहं भरी ।
 जेणें धैर्यबलें करी । क्रियावणिज ॥ ४३ ॥
 जें कर्ममांडवळा सुए । तेयाची चौगुणी येती पाहे ।
 एवढें सायासैं हें साहे । जेया धृति ॥ ४४ ॥
 ते गा धृति राजस । पार्था एध परियस ।
 आतां आइकें तामस । तिसरी जे ॥ ४५ ॥

यथा स्वप्नं भयं शोकं विषादं मदमेध च ॥
 न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी ॥ ४६ ॥

तरि सर्वं अधमें गुणें । जेयाचें कां रूपा एणें ।
 कोळिसा कालेपणें । वडिलां जैसा ॥ ४६ ॥
 आहो प्राकृतु आणि हीनु । तेया ही किं गुणसत्वाचा मानु ।
 पारि न ह्मणिजे पुण्यजनु । राक्षसु काइ ॥ ४७ ॥
 कां महां मासि इगळु । तेयातें ह्मणिजे मंगळ ।
 तैसा तमि धसाळु । गुणसंबंधु ॥ ४८ ॥
 तैसा सर्वदोषांचा वसेठा । तम चि कामौनि सुमटा ।
 उभारिळा आंगवटा । जेया नराचा ॥ ४९ ॥
 तो आळसु सुनि असे काखे । सणौनि निद्रे कहीं न मूके ।
 पापें पोसितां दुःखें । न संदिजे जेबि ॥ ५० ॥
 आणि देहाधनाचिया आवडी । सदा भयातें न संडी ।
 विसभो न शके ढोंडी । काठिन्य जैसें ॥ ५१ ॥

आणि पदार्थजाती स्नेहो । मांभे क्षणौनि तो शोका काळ ॥
 केला न पाप जाऊं । कृतघ्न जैसा ॥ ५२ ॥
 आणि भसेलोसु जिवेसी । धरुनि ठेका अहर्निशी ।
 क्षणौनि मैत्र तेणेंसी । विहादे केलें ॥ ५३ ॥
 लसणातें न संडी गंधि । कां अपव्यशीलातें व्याधि ।
 तैसी केली मरण अवधी । विहादे तेवा ॥ ५४ ॥
 आणि वयसा वितकामु । येयांचा बाढवी संभ्रमु ।
 क्षणौनि मर्दे आश्रमु । बंधला तेथ ॥ ५५ ॥
 आगितें म संडी तापु । सलासे जातिचा सापु ।
 कां जगाचा बैरी नासिपु । अखंड जैसा ॥ ५६ ॥
 नातरि शरीरातें काळ । न विसंभे कवणही वेळ ।
 तैसा आधि अढळ । तामसिं मदु ॥ ५७ ॥
 एव पान्वे हे निद्रादिक । तामसाचा अई दोष ।
 जिया धृती देख । धरिले असति ॥ ५८ ॥
 तिचे धृती नावें । तामसी एथ हें जाणावें ।
 क्षणितले तेणें देवें । जगाचेनि ॥ ५९ ॥
 एव त्रिविधा जो बुद्धी । कीजे कर्मनिश्चयी आहीं ।
 तो धृती दया सिद्धी । नेइजे एथ ॥ ६० ॥
 सूर्ये मार्गु गोचर होए । आणि तो पालते किर पाए ।
 परि चालणें तें आहे । धेवें जेवि ॥ ६१ ॥
 तैसी बुद्धि कर्मातें दावी । तें करणसामग्र निफजवी ।
 परि निफजावेया होंआवी । धीरता जे ॥ ६२ ॥
 ते हे गा तुज प्रति । सांघितली त्रिविध धृति ।
 येया कर्मत्रया निष्पत्ति । जालेयां मग ॥ ६३ ॥

सुखं त्रिवर्तनीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ॥

अभ्यासाद्भ्रमते यत्र बुःकांशं च निगच्छति ॥ ६६ ॥

देव कळ येक जें निफजे । सुख जेयार्तें जाणजे ।
 तें हि त्रिविध जाणजे । कर्मवर्शें ॥ ६४ ॥
 तरि फलरूप तें सुख । त्रिगुणि भेदळें देख ।
 विवंधूं आतां चोख । चोखी बोली ॥ ६५ ॥
 चोखी ते कैसी साधें । पै घेऊं आतां मोलवगे ।
 कानिचिये ही लागे । हातिचा मळ ॥ ६६ ॥
 क्षणौनि जेयाचेनि अवेहरे । अवधान होये बाहिरें ।
 तें आहक हो अंतरे । जिवाचेनि जीवें ॥ ६७ ॥
 ऐसें क्षणौनि देऊं । त्रिविधा सुखाचा प्रस्ताऊं ।
 मांडिला तो निर्वाहो । निरोपित असे ॥ ६८ ॥
 क्षणे सुखत्रया संज्ञा । साधों क्षणौनि प्रतिज्ञा ।
 मोळिजे तें प्राज्ञा । आहक आतां ॥ ६९ ॥
 तरि सुख तें गा किरीटी । दाबिजेल तुज दीटी ।
 जेणे आत्मेनसी भेटि । जीवासि होए ॥ ७० ॥
 परि मात्रेचेनि मापें । दिव्योपध जैसें घेपे ।
 कां कथिलाचें कीजे रूपें । रसभावनीं ॥ ७१ ॥
 नाना लवणाचे जळ । होआवेया दोनि प्यारि वेळ ।
 देडनि सांढिजति ढाळ । तोयाचे चि जेवि ॥ ७२ ॥
 तेथि जालेनि सुखलेशें । जीठ भाषिलेयां अम्यासें ।
 जीवपण्याचें नाशे । दुःख जेथ ॥ ७३ ॥
 तें येथ आत्मसुख । जालें असे त्रिगुणात्मक ।
 तें हि साधों येकैक । रूप आतां ॥ ७४ ॥

यत्तदग्रे विषमित्र परिणामे मृत्तीपमम् ॥

तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिमसावजम् ॥ ७५ ॥

तरि चंद्रमाचें बुद्ध । सर्पिं जैसें दुषाळ ।

कां निधानाचें तोंड । बिंबसीतें ही ॥ ७५ ॥

आगा स्वर्गिचें गोमटे । अडव यागसंकटे ।
 कां बापपण दासटे । आसकालें ॥ ७६ ॥
 ॥ असो दीपाविये सिद्धी । अवघड भू जाधि ।
 नातारि तो बोवधी । जीमेचा ठाऊ ॥ ७७ ॥
 तिया परी पांडवा । जेया सुखाचा रिगावा ।
 विषमु तेया मेलावा । यमदमाचा ॥ ७८ ॥
 देत सर्वस्नेहा मीठी । आगीं ऐसें वैराग्य उठी ।
 स्वर्गसंसाराकांटी । काढित चि ॥ ७९ ॥
 विवेकप्रवर्णे खरपुसे । जेथ व्रताचरणें कर्कसे ।
 करितां जांति भोक्से । बुद्ध्यादिकांचे ॥ ८० ॥
 सुषुम्नेचेनि तोंडे । गीलिजे प्राणापानाचे लोंडे ।
 बोहणीए चि एवढे । भारी जेथ ॥ ८१ ॥
 तें सारत्ता हिं विचडता । बोहोहूनि वत्स काढिता ।
 नव्हे मणग दवडिता । भाणेया वरीनि ॥ ८२ ॥
 पै गा माये पुढीनि बालका । काळें नेतां जें एक ।
 होये कां उदक । तूटतां मीनां ॥ ८३ ॥
 तैसें विषयांचें वर । इंद्रियां सांडितां घोर ।
 युगांत होये तें वीर । वीतराग साहाति ॥ ८४ ॥
 ऐसा जेया सुखिचा आरंभु । दावी काटिण्याचा क्षोभु ।
 मग क्षीरान्धिलाभु । अमृताचा जैसा ॥ ८५ ॥
 पहिलेया वैराग्यगरला । धैर्यदांभु बोडविला गळा ।
 तारि ज्ञानामृते सोडला । पाहे जेथ ॥ ८६ ॥
 पै कोळिता ही हनु बडवसे । दाक्षाचें हिरवेपण असे ।
 तें परिपाकीं कां जैसे । माधुर्य होए ॥ ८७ ॥
 तें वैराग्यादिक तैसें । पीकळे आत्मप्रकाशें ।
 मग वैराग्येंसी ही नासे । अनियाजाल ॥ ८८ ॥
 ८८ ।

तेधनां सागरीं गंगा जैसी । आत्मा मीनलेयां मुक्ति तैसी ।
 अद्वयआनंदाची आपैसी । खाणि उघडे ॥ ८९ ॥
 ऐसें स्थानुभवदिश्यामैं । वैराग्यमूल जें परिणमे ।
 तें सात्विक एणें नावें । बोळिजे सुख ॥ ७९० ॥

विषयेन्द्रियसंयोगाद्यस्तद्वैऽमृतोऽयमम् ॥

परिणामे विषमिव तत्सुखं राज्ञस्तं स्मृतं ॥ ३८ ॥

आणि विषयइंद्रियां । मेलु होतां धनंजया ।
 तें सुख जाये घडिया । लांडीनि दोन्ही ॥ ९१ ॥
 अधिकारिया रिगतां गावों । जाळा जैसा उत्सावो ।
 कां रिणावरि विवाहो । विस्तारिला ॥ ९२ ॥
 नाना रोगीं जीमे पासि । केलें गोढें होति साखरेसीं ।
 कां वस्तनागा जैसी । महुलळै ते ॥ ९३ ॥
 पहिले सबंधोरां मंत्र । भेटिहाटिचें कलत्र ।
 कां लाघविचे विचित्र । विनोद ते ॥ ९४ ॥
 तैसें विषयेन्द्रियदोखीं । जें सुख जीवातें पोखी ।
 मग उपटला खडकीं । राजहंसु जैसा ॥ ९५ ॥
 तैसी जोडि आघवी आटे । जीविताचा ठाऊ फाटे ।
 सुकृताचेया ही मुढे । धनाची गांठि ॥ ९६ ॥
 आणि भोगिलें जें काहि । स्वप्न जैसें होये नाहि ।
 मग हाणिचां चि घाई । लोलाबें उरे ॥ ९७ ॥
 ऐसें पाह्णांति जें सुख । इहिकि परिणामे देख ।
 परत्रीं किर विष । होउनि परते ॥ ९८ ॥
 जें इन्द्रियजाता लला । दीधलेयां धर्माचा मला ।
 जालुनि भोगिजे सोहळा । विषयांचा जेथ ॥ ९९ ॥
 तेथ पातकें माधति थाऊ । तिर्यें नरकीं देति ठाऊ ।
 जेणें सुखें अप्राऊ । परत्रीं ऐसा ॥ ८०० ॥

पै नाबें बिण मङ्गुरें । पारि मारुनि अतिखरें ।
तैसें आदि जें गोडिरें । अंती कइ ॥ १ ॥
पार्था तें सुख साचें । वडिलें आहे रजाचें ।
छगौनि न सीवें तेयाचें । आंग कहीं ॥ २ ॥

वदधे चानुबधे च सुखं मोहनमात्मनः ॥

निद्रालस्यप्रमदोत्थं तत्तामसमुदाहृतं ॥ ३९ ॥

आणि अपेयाचेनि पानें । अस्त्रावाचेनि भोजनें ।
स्वैरस्त्रीसनिधानें । होये जें सुख ॥ ३ ॥
कां पुढिलाचेनि मारें । नातारि पशुप्रहारें ।
जें सुख अवतरे । भांडाचां बोलीं ॥ ४ ॥
जें आलस वारि पोखिजे । निद्रे माझि देखिजे ।
जेयाचां आदीं अंतीं भूलिजे । आपुली वाट ॥ ५ ॥
तें गा सुख पार्था । तामस जाण सर्वथा ।
हें न संगों चि जें कथा । असंभाव्य हे ॥ ६ ॥

न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुनः ॥

सत्त्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः स्यात्त्रिभिर्गुणैः ॥ ४० ॥

ऐसें कर्मभेदे सुदळें । फलसुख ही त्रिधा जालें ।
तें हें एथ मियां केलें । गोचर तुज ॥ ७ ॥
तें कर्ता कर्म फल । हे त्रिकुटी एकि केवल ।
बांचूनि कहीं चि असे स्थूल । सूक्ष्मादि ॥ ८ ॥
आणि हे तव त्रिकुटी । तिहिं गुणि किरीटी ।
गुथिली आहे पटी । तांथुवीं जैसी ॥ ९ ॥
जाणीनि प्रकृतिचां लोकीं । न बंधिजे सत्त्वादीकीं ।
तैसीं स्वर्गी नां मृत्पुलोकीं । आधि वस्तु ॥ ८१० ॥
कैंचा लोंचे विण कावला । मातिये विण मोदला ।
कां जळें विण कळोलां । होणें आहे ॥ ११ ॥

तेसैं नोहोनि गुणागुणाचे । सिष्टिचां रचली रचे ।
 ऐसैं नाहि गा साचें । प्राणिजातां ॥ १२ ॥
 या कामि हें सकळ । तिहिं गुणाचें केवळ ।
 घडिलें आहे निखळ । ऐसैं जाण ॥ १३ ॥

ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च परंतप ॥

कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥ ४१ ॥

गुणीं देववर्गं मेलविली । लोकें त्रिकुटी पाडिली ।
 चतुर्वर्णां घातली । सिनानि उडिगें ॥ १४ ॥
 ते चि च्यान्ही वर्ण । जरि पूससी कोण ।
 सारि ब्राह्मण । मुख्य जे कां ॥ १५ ॥
 एर क्षत्री वैश्य दोन्ही । ते ही ब्राह्मणाचां चि मानी ।
 जें ते वैदिके विधानीं । योग्य क्षणीनि ॥ १६ ॥
 चौथा शूद्र जो धनंजया । वेदीं लागु किर नाही तेया ।
 तन्हीं वृत्ति वर्णत्रया । आधीन तेयाची ॥ १७ ॥
 तिये वृत्तिचिया जकळिका । वर्णां ब्राह्मणादिकां ।
 आहो शूद्र ही देखां । चौथा जाळा ॥ १८ ॥
 जैसा फुलाचेनि सांघातें । सांथू तुरंबिजे श्रीमंतें ।
 तेसैं द्विजसंगें शूद्रातें । स्वीकारीति श्रुती ॥ १९ ॥
 ऐसीसी गा पार्था । चतुर्वर्णव्यवस्था ।
 कलें आतां कर्मपंथा । यथाचेया रूप ॥ ८२० ॥
 जे हीं ते वर्ण च्यान्ही । ये जन्मभृत्युची कातरी ।
 तूक्तौनियां ईश्वरी । पैठे होति ॥ २१ ॥
 जिये आत्मप्रवृत्तिचां इही । गुणि सत्वादिकीं तिही ।
 कर्म चौथा चौं ठांड । बांढिलीं वर्णां ॥ २२ ॥
 जैसैं बापें ओबिलें लेंका । बांटे सूर्य मार्ग पथिका ।
 नाना व्यापार सेवका । स्वाभि जैसा ॥ २३ ॥

तैसें प्रकृतिचां गुणी । जेया कर्माची वेव्हाणी ।
 केळी आहे वर्णा । चौ ही इही ॥ २४ ॥
 ते सत्वे आपुला आंगी । समुनिनिमुनि भागी ।
 दोघे केले नियोगी । ब्राह्मणक्षत्री ॥ २५ ॥
 आणि रज परि सात्विक । तेया ठेविले वैश्य लोक ।
 रज चि तमे भेसक । तेथ गूढ जाला ॥ २६ ॥
 ऐसा एका चि प्राणिबुंद । भेदु वर्णा चतुर्धा ।
 गुणी चि इही प्रबुधा । केळा जाण ॥ २७ ॥
 मग आपुलें ठेविलें जैसें । आइतें चि दीपें दीसे ।
 गुणभिन्न कर्म तैसें । शास्त्र दावी ॥ २८ ॥
 ते चि आतां कोण कोण । वर्णविहिताचें लक्षण ।
 हें सांगों आइक श्रवण । सौभाग्यनिधी ॥ २९ ॥

शमो दमस्तपः शौचं क्षांतिरार्जवमेव च ॥

शानं विज्ञानमाहितक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥ ३० ॥

तरि सर्व इंद्रियांची वृत्ति । चेडनि आपुला हातीं ।
 बुद्धि आत्मेयां मिले एकांति । प्रिया जैसी ॥ ८३० ॥
 ऐसा बुद्धिचा उपरमु । तेया नावं क्षणिये शसु ।
 तो गुणु गा उपक्रमु । जेया कर्माचा ॥ ३१ ॥
 आणि बाह्यइंद्रियाचें धाडें । पीडुनि विधिचेनि दडें ।
 नेंदिजे अधर्मा कळे । कही चि जाऊं ॥ ३२ ॥
 तो पै गा शमा विरजा । दमगुणु जेथ दूजा ।
 आणि स्वधर्माधिया बीजा । जीणें जें कां ॥ ३३ ॥
 तेवि चि सटिकियेचिये राती । न विसंभजे जेवि वासी ।
 तैसा ईश्वरनिर्णयो चिटी । बाह्याने जें गा ॥ ३४ ॥
 तेया नावं तप । हें तीजेया गुणाचे रूप ।
 आणि शौच ही निष्पाप । द्विविध जेथ ॥ ३५ ॥

मन भावशुद्धी भरलें । आंग क्रिया आलंकारलें ।
 ऐसें सबाह्य जियालें । साजिरें जें कां ॥ ३६ ॥
 तेया नावें शौच पार्था । तो कर्मि गुणु चौथा ।
 आणि पृष्णीचेया परीं सर्वथा । सर्व जें साहाणें ॥ ३७ ॥
 ते गा क्षमा पांडथा । गुणु जेथ पांचवा ।
 स्वरां माझि सोहावा । पंचमु जैसा ॥ ३८ ॥
 आणि वांकुडेनि वीर्यसि । गंगा हे उजू चि जैसी ।
 कां पुटीं वल्लं उंसी । गोडी जेवि ॥ ३९ ॥
 तेसा विषमा हिं जीवां । लागि उजुकारु होआवा ।
 तें आर्जव गा सावा । तेथिचा गुणु ॥ ८४० ॥
 आणि पाणियें प्रयत्न माळी । अखंड जचे साडां मुलीं ।
 परि तें आघवें चि फलीं । जाणे जेवि ॥ ४१ ॥
 तेसें शास्त्राधारे तेणें । ईश्वरु चि एकु पावणें ।
 हें कुडें जें कां जाणणें । तें एथ ज्ञान ॥ ४२ ॥
 ते गा कर्मि जिये । सातवां गुणु होये ।
 आणि विज्ञान हें पाहे । एवरूप ॥ ४३ ॥
 तरि सत्त्वशुद्धिबिये वेळे । शास्त्रे कां ध्यानबलें ।
 ईश्वरसत्त्वी चि मिले । निष्ठंकबुद्धी ॥ ४४ ॥
 हें विज्ञान बरवें । तें गुणें जें आठवें ।
 आणि आस्तिक्य जाणारें । नववा गुणु ॥ ४५ ॥
 पै राजमुद्रा आधिलेया । प्रजा भजे भलेतेया ।
 तेवि शास्त्रे स्वीकारिलेयां । मार्गमात्रातें ॥ ४६ ॥
 आदरें कां वर्तणें । तें आस्तिकत्व मी झणें ।
 तो नववा गुणु जेणें । कर्म साच ॥ ४७ ॥
 एवं नवै शमादिक । गुण जेथ निर्दोख ।
 तें कर्म जाण स्वामाधिक । ब्राह्मणाचें ॥ ४८ ॥

तो नवगुणरत्नाकर । यथा नवा रत्नांवा हार ।
 न फेडित ले दिसकर । प्रकाशु जैसा ॥ ४९ ॥
 नाना चांपाचां पौली पूजिला । चंद्रु चंद्रिका भवलिता ।
 का चंदनु निजे चर्चिला । सौरभ्ये जेवि ॥ ८५० ॥
 तेवि नव गुण टिकलगा । लेणें ब्राह्मणाचें हें अव्यंग ।
 कहीं चि न संदी आंग । ब्राह्मणाचें ॥ ५१ ॥

शौर्य तेजो धृतिर्दाक्ष्य युजे चाप्यपलायनं ॥
 दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावज ॥ ४३ ॥

आतां उचित जें क्षत्रियां । तें हि कर्म धनंजया ।
 सांघों आइक प्रहेचिया । भरोवरी ॥ ५२ ॥
 तरि हा भानु तेजें । नापेक्षी जेवि बिरजें ।
 का सिद्धें न पाहिजे । जावलिया ॥ ५३ ॥
 ऐसा स्वयंभु जो जीव लाटु । साधार्ये विण उद्भटु ।
 तो शौर्य गा श्रेष्ठ । पहिला गुण ॥ ५४ ॥
 आणि सूर्याचेनि प्रतापें । कोडि ही नक्षत्रें हारये ।
 ना तो तन्हीं न लोपे । सचेंदी तिहीं ॥ ५५ ॥
 तैसा आपुलेनि प्रौढ गुणें । जगासि विस्मयो देणें ।
 आपण तरि न क्षोभणें । काइसेनि ही ॥ ५६ ॥
 तें प्रागल्भ्य रूप तेजा । जिये कर्म गुण दूजा ।
 आणि धीर तो तीजा । तेथिचा गुण ॥ ५७ ॥
 वरिपडिछेया आकाश । बुद्धिचे डोळे मानस ।
 शांकी ना तें साहस । धैर्य जेथ ॥ ५८ ॥
 आणि पाणी होये भलेंतेतुकें । पारि तें जीणौनि पथ फांके ।
 कां आकाश ऊंचिया जांके । आवडेंतेया ॥ ५९ ॥
 तेवि विविधा अवस्था । पातलिया जीणौनि पार्था ।
 प्रकाफळतेया अर्था । वेष्ट देणें जें ॥ ८६० ॥

तें दक्षत्व गा चौख । जेथ चौथा गुणु देख ।
 आणि जूझ अलौकीक । पांचवां गुणु ॥ ६१ ॥
 आदित्याचें झाडें । ठाकति रविबिंबा कडे ।
 तेथि समोर शत्रू पुढें । होणें जें कां ॥ ६२ ॥
 माहेबणी प्रयत्नेसि । चुकविजे सेजे जैसी ।
 रिपू पाठि नेंदिजे तैसी । रणांगणी ॥ ६३ ॥
 हा क्षत्रियांचां आचारी । पांचवां गुणेंदु अवधारी ।
 चौ हीं पुरुषार्थी शिरी । भगति जैसी ॥ ६४ ॥
 आणि जालेनि फुलें फलें । शाखिये जैसे मोकळे ।
 कां उदार परिमलें । पद्मकर ॥ ६५ ॥
 नाना आवडिचेनि मापें । चादिणें भलेतेणें घेपे ।
 पुढिलाचेनि संकल्पें । तैसें जें देणें ॥ ६६ ॥
 तें उमय गा दान । जेथ सावें गुणरत्न ।
 आणि आले एकप्रयतन ॥ होये जेणें कां ॥ ६७ ॥
 पोखुनि अवेव आपुले । करविजसि मानविलें ।
 तेथि पालणें लोभविलें । जग जें भोगी ॥ ६८ ॥
 तेथी नावें ईश्वरभावो । जो सर्व सामग्रियेचा ठावो ।
 तो गुणा माक्षि राउ ॥ सातवां जेथ ॥ ६९ ॥
 ऐसे जे सौर्यादिकी । इहि सातवां गुणि विशेषी ।
 अलंकृत सप्तरुपी । आकाश जैसे ॥ ७० ॥
 तैसें सप्तगुणि विचित्र । कर्म जें जगीं पवित्र ।
 तें साहाजें जाण क्षात्र । क्षत्रियांचें ॥ ७१ ॥
 नाना क्षत्री नव्हे नरु । तो सत्वसौनेयांचां थि मेरु ।
 क्षणीनि गुणस्वर्गा आधारु । सार्ता इयां ॥ ७२ ॥
 नाना सप्तगुणार्णविं । परिवारली वरधी ।
 हे क्रिया नव्हे पुथिबी । भोगीतसे तो ॥ ७३ ॥

कां गुणां सार्ते बोधी । हे क्रिया ते मंग जगी ।
तेया सहोदधीचां जांगी । विळसत जैसी ॥ ७३ ॥
हे परी बहुवस देख । शौर्यादिगुणात्मक ।
कर्म गा नैसर्गिक । क्षत्रियजातीसि ॥ ७५ ॥

कृषिगोरक्षवृत्ताभिर्यं वैश्यकर्म स्वभावजं ॥

परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजं ॥ ७४ ॥

आता वैश्याचिये जाती । उचित जें महामती ।
तें आइक निरुती । क्रिया सांघों ॥ ७६ ॥
तरि भूमि बीज नांगरु । या भांडवळाचा आधार ।
घेडनि लाभ अपारु । मेलवणें जें ॥ ७७ ॥
किंबहुना कृषि जीणें । गोधनें राखैनि वर्तणें ।
कां सवंगाची वीकणें । महर्गि वस्तु ॥ ७८ ॥
आणि वैश्यक्षत्रियब्राह्मण । हे द्विजन्मे तीनही वर्ण ।
यांचें जें सुधूषण । तें शूद्रकर्म ॥ ७९ ॥
वै द्विजसेवे परीतें । धावणें नाहि शूद्रातें ।
एवं चतुर्वर्णांचि उचितें । दाखिलि कर्म ॥ ८० ॥

स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः ॥

स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विंदति तच्छृणु ॥ ४५ ॥

आतां ये शि गा विचक्षणा । वेगळालेया वर्णा ।
उचित जैसें करणां । शूद्रादिक ॥ ८१ ॥
नातरि जखदव्युता । पाणियां उचित सरिता ।
सरितेसि पांडुसुता । सिंधु उचित ॥ ८२ ॥
तैसें वर्णाश्रमवर्णें । जें करणें आलें असे ।
गोरिया आंगा जैसें । गोरपण ॥ ८३ ॥
तेया स्वभावविहिता कर्मा । शाखाचेनि मुखें वीरोत्तमां ।
प्रवर्त्तविया लागि प्रेमा । अढळ कीजे ॥ ८४ ॥

भाषार्थदीपिका

पै आपुळें चि रत्न थीतें । वेपे पारखियाचेनि हातें ।
 तैसे स्वकर्म आपेतें । शाखें करावें ॥ ८५ ॥
 जैसी दीठि असे आपुळां ठाई । परि दीपे विण भोगु नाहि ।
 मार्गु न व्हांतां कांई पाई । असतां होए ॥ ८६ ॥
 झणौनि जातिवशें साचार । सहजु असे जो अभिकाह ।
 तो आपुळां शाखि गोचर । आपणपेयां कीजे ॥ ८७ ॥
 मग घरिचा चि ठेवा । आणि डोलां दावी दीवा ।
 तरि काइ घेंतां पांढवा । आलसु असे ॥ ८८ ॥
 तैसे स्वमावें भागा आलें । वरि शाखें खरें केलें ।
 तें विहित जो आपुळें । आचरे गा ॥ ८९ ॥
 परि आलसु सांडौनि । फलकामु दवडौनि ।
 आगें जीवें मोडौनि । तेथ चि भर ॥ ९० ॥
 बोधी पडिलेयां पाणी । नेगें आनानीं वाहणी ।
 तैसा जिये आचरणी । व्यवस्थीनि ॥ ९१ ॥
 अर्जुना जें इया परी । तें विहित कर्म करी ।
 तो मोक्षाचा ऐली द्वारी । पैठा होए ॥ ९२ ॥
 जें अकरणां आणि निषिद्धा । न वचे चि काहीं संशका ।
 झणौनि भाषा विरह्या । मूकळा तो ॥ ९३ ॥
 आणि काम्यकर्मा कडे । न परते चि तेकडे ।
 तेथ चंदनाचे खोडे । न ले चि तो ॥ ९४ ॥
 येर नित्य कर्म तव । फडल्यागें वेचलें सर्व ।
 झणौनि मोक्षाची सीव । टाकूं लाहे ॥ ९५ ॥
 ऐसेनि शुभाशुभी संतारी । सांडिला तो अवधारी ।
 वैराग्यमोक्षद्वारी । उभा ठाके ॥ ९६ ॥
 जे सकलभाग्याची सीमा । मोक्षलाभाची प्रमा ।
 नाना कर्ममार्गप्रमा । सेवटु जेथ ॥ ९७ ॥

मोक्षफले दीधली बोल । जें सुकृततरुचें फूल ।
 तिये वैरागी ठेवी पाठल । भक्त जैसा ॥ ९८ ॥
 पै आत्मज्ञानसुदिनांचा । वाधाचा साविंतेवा अरुणाचा ।
 उद्यो तेया वैराग्याचा । ठावो पावे ॥ ९९ ॥
 किंबहुना आत्मज्ञान । जेणें हाता ए निधान ।
 ते वैराग्य दिव्यांजन । जीवें छे तो ॥ १०० ॥
 ऐसी मोक्षाची योग्यता । सिद्धी जाये पांडुसुता ।
 अनुसरौनि विहिता । कर्मा येया ॥ १ ॥
 विहित कर्म पांडवा । आपुला अनन्यु बोलवावा ।
 आणि हे चि प्रेमसेवा । सर्वात्मकाची ॥ २ ॥
 पै आचरां चि भोगेंसि । पतिव्रता क्रीडे प्रियेंसि ।
 किं तेया चि नावं जैसी । तपे तिया केलीं ॥ ३ ॥
 कां बालका एकि माए । वाचौनि जीणें काइ आहे ।
 झणीनि सेवा कीं तो होए । पाटाचा धर्म ॥ ४ ॥
 नाना पाणी झणीने मसरा । गंगा न संडीतु जैसा ।
 सर्वतीर्थसंवासा । नरिपडा जाला ॥ ५ ॥
 तैसा आपुलिया विहिता । उपाअ असे न विसंबता ।
 ऐसा कीजे किं जगन्नाथा । आभार पडे ॥ ६ ॥
 आगा जेया जें विहित । तें ईश्वराचें मनोगत ।
 झणीनि केऱ्या निभ्रांत । परितोखु पावे ॥ ७ ॥
 पै जीवाचा कर्सी उतरली । ते दासि किं गोसाविणि जाली ।
 तैसी सेवची तेयां माउली । विहित जेवि ॥ ८ ॥
 तैसें ते स्वामिचेया मनोभावा । न झूकिजे हे चि सेवा ।
 ऐरि ते पांडवा । वणिज करणें ॥ ९ ॥

यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततं ॥

इत्यर्कर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विदति मानवाः ॥ ४९ ॥

क्षणौनि विहितक्रिया केली । नव्हे तेबाबो खूण पाळिली ।
 जेवा पासौनि को आली । आकार भूतें ॥ ९१० ॥
 जो अविवेचिया विधिया । गुंडाळनि जीव बाउळिया ।
 लेळतीतसे गुणिया । अहंकाररज्जु ॥ ९११ ॥
 जेणें जग हें समस्त । आंतु बाहिरि भरित ।
 जाळें अहे दीपनात । तेजें जैसें ॥ ९१२ ॥
 तेया सर्वात्मका ईश्वरा । स्वकर्मकुसुमाची बीरा ।
 पूजा केली होये अपारा । तोखा लागि ॥ ९१३ ॥
 क्षणौनि तिये पूजे । रिक्तलेनि आत्मराजें ।
 वैराग्यसिद्धि दीजे । पसाया तेया ॥ ९१४ ॥
 जें वैराग्यदशे । ईश्वराचेनि नेवयसें ।
 हें सर्व ही नावडे जैसे । वांत होणें ॥ ९१५ ॥
 प्राणनाथाचिये आधी । विरहिणीतें जीणें बाधी ।
 तैसें सुखजात त्रिशुद्धी । दुःखा चि लागि ॥ ९१६ ॥
 सम्पन्नाना उदैजता । वेधें चि तन्मयता ।
 उपजे ऐसी योग्यता । बोधाची लाहे ॥ ९१७ ॥
 क्षणौनि मोक्षलाभा लागि । जो व्रतें बाहांतसे जागी ।
 तेणें स्वधर्म चांगी । अधिष्ठावा ॥ ९१८ ॥

श्रेयान्स्वधर्मो विमुक्तः परधर्मात्स्वनिष्ठितात् ॥

स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥ ४७ ॥

आगा आपुला हा स्वधर्म । आचरणें जन्हीं विषमु ।
 तन्हीं पाहावा तो परिणामु । फलेंल जेणें ॥ ९१९ ॥
 जें सुखा लागि आपणयेया । निव चि आधि धनंजया ।
 तें कडुवटपण तेया । भोगिजे ना ॥ ९२० ॥
 फलजेया ऐली कडे । केलि तें पाहांतुं आका मरेडे ।
 ऐसे लजिलें तरि जोडे । तैसे कें गोमटे ॥ ९२१ ॥

तेषु स्वधर्मं सांकु । देखौनि केला जरि कीडु ।
 तरि मोक्षसुरमाडु । अंतरला ॥ २२ ॥
 आणि आपुली माए । कुन्ज जन्ही आहे ।
 तन्ही जीणें जीजे ते नाहे । स्नेह कुन्ही की ॥ २३ ॥
 एरी जिया पराविया । रंभेडुनि बरविया ।
 तिया काइ कराविया । बालकें तेणें ॥ २४ ॥
 अगा पाणियाडुनि नौहें । तूरी गुणु कीर आहे ।
 परि मीनां काइ होए । असणें तेथ ॥ २५ ॥
 पै आववियां जगी जें विष । तें कीडेयाचें पीयूष ।
 आणि जगा मूल देख । तेथ मरण तेपा ॥ २६ ॥
 सणौनि बिहित जें जेया जीणें । फीटे संसाराचें धरणें ।
 क्रिया कठोर तन्ही तेणें । तें चि करावें ॥ २७ ॥
 एरा पराचारा बरविया । ऐसें होईल टंकलेयां ।
 पायांचें चालणें होया । केलें जैतें ॥ २८ ॥
 यया लागि कर्म आपुलें । जें जातिस्वभावेंसि आलें ।
 तें करी तेणें जीतलें । कर्मबंधातें ॥ २९ ॥

सहजं कर्म कौंतेय सद्योपमपि न त्यजेत् ॥

सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवानृताः ॥ ३० ॥

आणि स्वधर्मू चि पाळावा । परधर्मू तो गाळावा ।
 हा नियमू ही पाडवा । न कीजे बि पा ॥ ३० ॥
 तन्ही आत्मा दृष्ट नोहे । तव कर्म करणें कां ठाए ।
 आणि करणें तेथ आहे । आयासु आधीं ॥ ३१ ॥
 सणौनि भलेतिये कर्मी । आयासु जरि उपकर्मी ।
 तरि काइ स्वधर्मी । दोडु सावें ॥ ३२ ॥
 अगा उजू काटा चालावें । तन्ही पाये चि सीणवावे ।
 ना आदराचें प्रावावें । तन्ही तें चि ॥ ३३ ॥

पै शिला का सिधौरिया । दाटणें एक धनत्रया ।
 परि जें बाह्यातां विसावेया । मिलेल तें वेपे ॥ ३४ ॥
 यन्हवि कणा भूना । काडितां हिं सोसु सरिसा ।
 जे चि रांधणें माणुसा । तें चि हवि ॥ ३५ ॥
 परि धर्मपत्नी कां भागडि । पोसितां जरि एकि बोडि ।
 तरि कां अपखडि । आणावी आंगां ॥ ३६ ॥
 दधिजलाचेया गुसलणां । व्यापार सारिला विचक्षणा ।
 बाळुवे तिला घाणा । गालणें एक ॥ ३७ ॥
 आगा पाठीं लागतां घाई । सरण न जुके चि पाही ।
 तरि समोरिला काई । आगलें कीजे ॥ ३८ ॥
 कुलछां दांडेयांचे घाए । निगाली ही जारे साहे ।
 तरि स्वपतिते वार्ये । साडिलें कीं ॥ ३९ ॥
 तैसें आवडतें हिं कर्ये । न निफजे सीणलेया हिं उणें ।
 सरि त्रिहित आ कोणें । बोलें भारी ॥ ४० ॥
 वरि धोडें चि अमृत घेंतां । सर्वस्व बेच्यो कां पांडुपुता ।
 जेणें जोडे जीविता । अक्षयत्व ॥ ४१ ॥
 एर काह्या मोलें पुरुनु । विष पियावें घेउनु ।
 अहमहत्यासीं निमोनु । जाइजे जेणें ॥ ४२ ॥
 तौसिं जाचूनियां इद्रिये । बेचीनियां आसुष्याचेनि दिये ।
 सांचिली पापिये आन आहे । दुःख वांचौनि ॥ ४३ ॥
 क्षणीनि करावा चि स्वधर्म । जो करिता हीरीनि असु ।
 उचित देखिल परसु । पुरुषार्थराजु ॥ ४४ ॥
 वा कारणें किरीटी । स्वधर्माची राहाटी ।
 न विसंविजे संकटी । सिद्धमंत्रु जैसा ॥ ४५ ॥
 कां नावेसि जैसें लदवी । महारोगीं दिव्योषधी ।
 न विसंमिजे तेया सुद्धी । स्वकर्म एथ ॥ ४६ ॥

असक्तबुद्धिः सर्वत्र जितारमा विगतस्पृहः ।

भैष्कर्म्यसिद्धिं परमां संन्यासेनाभिगच्छति ॥ ४९ ॥

मग इया चि गा करिष्वजा । स्वकर्माचिया महापूजा ।

सोखला ईशु समरजां । झाडि करुनि ॥ ४७ ॥

सुधास्तवाचिया वाटा । आणि आपुली उत्कंठा ।

भवस्वर्गा कालकूटा । ऐसे दावी ॥ ४८ ॥

जिये वैराग्य एणे बोलें । मागां संसिद्धी रूप केले ।

किंबहुना ते आपुले । मेलवी खागें ॥ ४९ ॥

मग जीतलेयां हें भाए । पुरुषु सर्वत्र जैसा आहे ।

कां जाला ही जें लाहे । ते आतां सांगों ॥ ५० ॥

तरि दाहीक हें संसारें । सर्वे मांडिलेसे जे गुंपिरें ।

तेथ नांतुडे वागुरे । बारा जैसा ॥ ५१ ॥

पै परिपाकाचिये बरे । फल देतें ना देदु फलें ।

तेसें खेह खुले । सर्वत्र होए ॥ ५२ ॥

पुत्रवित्तकलत्र । हें जालेयां हि स्वतंत्र ।

माझे न हणो पात्र । विष चि जैसे ॥ ५३ ॥

ऐसा हे विषयजाली । बुद्धि पोलिली जैसी माधुनी ।

पाउले घेति एकांती । हृदयं चि रिगे ॥ ५४ ॥

ऐसेया अंतःकरण । बाहिये येतां तैयार्चा आण ।

न मोडी समर्था भेण । दासि जैसी ॥ ५५ ॥

तैसी ऐक्याचिये सुटी । माझिवडें भिरु किरीटी ।

करुनि वेधी निहटी । आत्मेयाचा ॥ ५६ ॥

तेभवां दृष्टादृष्टसृष्टे । निमांतें जालें चि आहे ।

आणि दडपिलेयां धुवें । न्हाजे काड ॥ ५७ ॥

झणौनि निर्मळे मानासे । स्पृहा नाशीनि जाये आपैसी ।

किंबहुना तो ऐसा । भूमिका पावे ॥ ५८ ॥

पै अम्यथाबोधु आववा । मायलीनि तेया पांडवा ।
 बोधमात्री चि जीवा । ठाबो होए ॥ ५० ॥
 धारवणी वेचें सरे । तैसें भोगें प्राचीन पुरे ।
 मवे तथं नुपकरे । काहिं चि कह ॥ ६६० ॥
 तैसी कर्मसाम्यदशा । होये तेथ वीरेणा ।
 श्रीगुरु आपैसा । भेटे चि गा ॥ ६१ ॥
 रातिची चौपाहारी । वेचलेयां अवधारी ।
 कीलेयां समोरी । मिठे जैसा ॥ ६२ ॥
 कां एउनु फळाचा थडु । पारुखची केलेचा बाहु
 गुरु भेटांनि करी पाहु । मुमुक्षा तैसा ॥ ६३ ॥
 मम आलंगिला पूर्णिमां । उणीव सांडी चेद्रमा ।
 तैसें होये वीरोत्तमा । गुरुकृपा तेया ॥ ६४ ॥
 तेधवां अबोध मात्र असे । तें तवं तेया कृपा नासे ।
 तेथ रात्रीसर्वे जाये आपैसें । आंधारें जैसें ॥ ६५ ॥
 तैसें अबोधनासा सवें । नासे क्रियाजात आघवें ।
 ऐसा समूळ संभव । संन्यासु हा ॥ ६६ ॥
 एणें सगूलज्ञानसंन्यासें । दृष्टाचा ठाऊ जेथ पूते ।
 तेथ बुद्धावें तें आपैसें । तो चि आहे ॥ ६७ ॥
 चेडलेयां वरि पाहिं । स्वप्नेचां तिये डोही ।
 आपणेयातें काई । काडूं जाइजे ॥ ६८ ॥
 तें मीं नेगे आतां जाणैन । हें सरलें तेया स्वप्न ।
 खाला कानुश्रेया विहीन । चिदाकाश ओ ॥ ६९ ॥
 मुखाभासें आरिसा । परोसा नेलेयां वीरेषा ।
 पतिपणें विण जैसा । पांत ठाके ॥ ७० ॥
 तैसें नेणणें जें गेलें । तेणें जाणणें हीं नेलें ।
 मग विधिकर उरलें । चिन्नात्र चि ॥ ७१ ॥

तेय स्वभावे धनंजया । नाहि कोण्ही चि क्रिया ।
 हाणीनि प्रवाहु तेया । निष्कर्म्य ऐसा ॥ ७२ ॥
 तें आपुलें आपणों । असतू चि होउनि आरोपे ।
 सरंगु कां वायुलोपे । समुद्रु जैसा ॥ ७३ ॥
 तैसें न होणें निफजे । नैष्कर्म्यसिद्धि हाणिजे ।
 सर्वा हीं सिद्धी साक्षजे । प्रेम हें चि ॥ ७४ ॥
 देउलिचिया कामा कलशु । परमु गंगे सिंधुप्रवेशु ।
 कां सुवर्णशुद्धी कसु । सोलांवां जैसा ॥ ७५ ॥
 तैसें आपुलें नेणों । फेडिजे कां जाणों ।
 तें हिं गीळनि जें असणें । ऐसी जे दशा ॥ ७६ ॥
 तिये परोतें काहि । निफजणें एथ नाहि ।
 हाणीनि हाणिपे पाहों । परमसिद्धि ते ॥ ७७ ॥

सिद्धि प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाप्नोति निबोध मे ॥
 समासेनैव कौंतेय निष्ठा शान्त्य या यथा ॥ ७८ ॥

परि हे चि आत्मसिद्धि । जो कोणु भाग्यनिधि ।
 श्रीगुरुकृपालब्धो । कालि पावे ॥ ७८ ॥
 उदैजतां दिनकर । प्रकाशु आते आंधार ।
 कां दीपा संगें दीपाकार । होये तंतु ॥ ७९ ॥
 ते लवणांची कणिका । मिलत खेळ उदका ।
 उदक चि होउनि देखा । ठाके जेवि ॥ ८० ॥
 कां मिश्रितु चेवविलेयां । स्वप्नेसीं नीदे वायां ।
 जाउनि आपणपेयां । मिळे जैसा ॥ ८१ ॥
 तैसिं जियां कोण्हाचीं दैवें । गुरुवाक्यश्रवणां चि सर्वें ।
 इत गीळनि विसवे । आपणपेयां श्रुति ॥ ८२ ॥
 सेयासि मग करणें । हें बोळिजेल चि कवणें ॥
 आकाशा एणें जाणें । होये काइ ॥ ८३ ॥

हाणोनि सेवासि काहि । त्रिस्तुती करणें नाहि
 परि ऐसें हें जरि काहि । नोहे जेया ॥ ८४ ॥
 कानाकचनाचिये भेटी । सरिसा चि पै किरिटी ।
 वस्तु होउनि उठी । कढणी एकु जो ॥ ८५ ॥
 यन्हविं स्वकर्माचिया वन्ही । काम्यनिषेधाचां इंधनीं ।
 रजतमें किर दोन्ही । जाळिलीं आधीं ॥ ८६ ॥
 पुत्र विस परलोकु । यया तिहीचा अभिलाखु ।
 घरि होये पाइकु । हें इ आलें ॥ ८७ ॥
 इन्द्रियें सदा पदार्थी । रिगतां विटालळीं होतीं ।
 तिथें प्रत्याहारतीर्थी । नाहाणिलि कीर ॥ ८८ ॥
 आणि स्वधर्माचें फल । ईश्वरी अपांनि केवल ।
 घेउनि केळें अढल । वैराग्यपद ॥ ८९ ॥
 ऐसी आत्मसाक्षात्कारी । लाभे ज्ञानाची उजिरी ।
 ते सामग्री किर पुरी । मेलविली ॥ ९० ॥
 आणि तिये चि समई । सद्गुरु भेटले पाहीं ।
 तेभिं चि तिहीं । राहिजे ना ॥ ९१ ॥
 परि औषध घेंत खेळ ॥ काइ लाभे आपुला थाळ ॥
 किं उदैजतां चि दीळ ॥ मध्यान होए ॥ ९२ ॥
 सुक्षेत्रिं आणि बोलटें । विं पेरिलें गोंमटें ।
 परि अलोट फल भंटे । परि वेळे पै गा ॥ ९३ ॥
 जोडला मार्गु प्रांजळ । मीनला सुसंगाचा मेळ ।
 तारि पाविजे वांचीनि वेळ । लागे चि किं ॥ ९४ ॥
 तैसा वैराग्यलासु जाळा । धरि सद्गुरु भेटला ।
 जीवा अंकुरु फूटला । विवेकाचा ॥ ९५ ॥
 तेजें ब्रह्म एक आधि । एर आघवी चि आंति ।
 हे हीं किर प्रतीति । गाढी केळी ॥ ९६ ॥

परि तें चि जें परमह ॥ सर्वात्म सर्वोत्तम ॥
 मोक्षाचें ही काम । सरे जेथ ॥ ९७ ॥
 इया तीन्ही अवस्था पोटी । जिरविजें कां किरीटी ।
 तेया ज्ञानासि ही भीठी । दे जे वस्तु ॥ ९८ ॥
 ऐक्याचें ऐक्यपण सरे । जेथ अद्वयकणु हीं बरे ।
 काहिं चि तुरीनि उरे । जें कां हिं गा ॥ ९९ ॥
 तिये ब्रह्मी एकपणें । ब्रह्म चि होउनि असणें ।
 तें काम चि वारुनि तेणें । पाविजे पैं ॥ १००० ॥
 भूकैलेया पासों । उग्यारिलें वडूसां ।
 तो तृप्ति मासीं । लाहे जेवि ॥ १ ॥
 तैसा वैराग्याचा उग्लावा । विचाराचा तो दिवा ।
 आबुधिता आत्मठेवा ॥ काढी चि तो ॥ २ ॥
 तरि भोगिजे आत्मरिद्धि । यवढी योग्यतेची सिद्धि ।
 जेया आणि निरवधी । लेणें जाली ॥ ३ ॥
 तो जेणें क्रमें ब्रह्म । होणें करी कां सुगम ।
 तेया क्रमाचें आतां यम । आइक सांघों ॥ ४ ॥

बुध्या चि शुद्धया युक्तो भूत्यात्मानं नियम्य च ।
 ध्यादादीभ्यश्चर्यास्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युत्स्य च ॥ ५१ ॥
 तरि गुरु दाविलेया वाटा । एउनि विवेकतीर्थतटा ।
 धूनियां मलकटा । बुद्धिचा तेणें ॥ १ ॥
 मग राहूनि उगळिली । प्रमा चंद्रें आळंगिली ।
 तैसी शुद्धी ते जडली । आपणपां बुद्धि ॥ २ ॥
 सांडौनि कुळें दोन्ही । क्रिया अनुसर कामिनी ।
 दंदव्यामैं स्वयितनीं । पडिली तैसी ॥ ३ ॥
 आणि ज्ञान ऐलें जिह्वार । नेवों नेति निरंतर ।
 इंद्रियि पोकेळें धोर । शब्दादिक जें ॥ ८ ॥

तें रुझिवाळ काढिलेया । मृगजळ जाये लया ।
 तैसें घुतिरोखें तेया । पांचां हि केळें ॥ ९ ॥
 नेणतां अधमाचें अन । खादलेयां कीजे वमन ।
 तैसीं बोकविलीं सवासन । इंद्रियें विषयीं ॥ १०१० ॥
 मग प्रत्यक्प्रवृत्ति चोखटे । गंगेचेनि लाविलीं तटें ।
 ऐसी प्रायश्चित्तें धोवटें । कैली एणें ॥ ११ ॥
 पाठिं सात्विकें धीरे तेणें । शांभारिकीं तियें करणें ।
 मर्मैसिं योगधारणें । मेळविलीं ॥ १२ ॥
 तेविं चि प्राचीन इष्टानिष्ठें । भोगैसिं येउनि भेटे ।
 तेथ देखिलेयां हि चोखटें । देणु न करी ॥ १३ ॥
 ना गोमटें चि विषायें । तें आणूनि पुढां सुवे ।
 तारि तेया लागि नोहे । सामिल्याखु ॥ १४ ॥

विचिकित्सेषु लब्धाशी यतसाक्षात्मानसः ॥

ध्यानयोगपरो नित्यं चैराग्रं समुपाश्रितः ॥ ५९ ॥

इया परी इष्टानिष्टी । रागद्वेष किरीटी ।
 लज्जुनि गिरिकपाटी । निकुंभी वसे ॥ १५ ॥
 गजराज सांडिलिया । वसवी वनस्थलिया ।
 आंगाचिया मांदिया । एकडिया ॥ १६ ॥
 शमदमादिकिं खेले । न बोलणनि आवडे ।
 गुरुवाक्याचेंनि मेळें । नेणे वेळ ॥ १७ ॥
 आनि आंगा बळ यावें । नातारि क्षुधा जावें ।
 कां जीभेचे पुरवावे । मनोरथ ॥ १८ ॥
 भोजन करितां विषी । यां तिहींतें हीं न लेखी ।
 आहारिं मीति संतोषी । माप सुभे ॥ १९ ॥
 आसनाचेनि पावकें । दुरपतां प्राणु पोखे ।
 येया चि लागि मोडकें । अशन करी ॥ १०२० ॥

आणि परपुरुषें काढिली । कुलधनु आंग स बली ।
 निद्रालस्य न मेकली । आसन तैलें ॥ २१ ॥
 दंडवताचेनि प्रसंगें । मुद्दं हान आंग लागे ।
 नाचोनि एर नेवे । रामस्य जेथें ॥ २२ ॥
 देहनिर्वाहा पुरतें । राहाटवी हातपायातें ।
 किंवहुना अपितें । सबाह्य केलें ॥ २३ ॥
 आणि मनाचा उंबर । वृत्तीसि देखों नेदी बीरा ।
 तेथ कें वाग्यापारा । अवकाशु असे ॥ २४ ॥
 ऐसेन देहवाचामानस । हें जीणौनि बाह्य प्रदेश ।
 आकोलिलें आकाश । ध्यानाचें तें ॥ २५ ॥
 गुरुवाक्यें उटिला । बोधाचा निश्चयो आपुला ।
 नेहाळीं हातीं बेटला । आरिसा जैसा ॥ २६ ॥
 पै ध्याता आपणपें चि परी । ध्यानरूपें वृत्ती माझारि ।
 ध्येयवर्षें हे अवधारी । ध्यानरूढि गा ॥ २७ ॥
 तेथ ध्यानध्येयध्याता । यां तिहिं एकरूपता ।
 होये तव पांडुमुता । कीजे तें गा ॥ २८ ॥
 क्षणौनि तो मुमुक्षु । आत्महानीं जाला दक्षु ॥
 परि पुढां सुनि पक्षु । योगाभ्यासाचा ॥ २९ ॥
 अपामरभ्रद्वया । माझारि धनंजया ।
 पारष्णी पीडनियां । कांवरूमूला ॥ १०३० ॥
 आकुंचून अध । देउनि तीन्ही बंध ।
 करुनि एकवद शुद्ध । वायुभेद ॥ ३१ ॥
 कुंडलिणी जागौनि । मध्यमा त्रिकासौनि ।
 आचारादि भेदुनि । आज्ञा वेन्ही ॥ ३२ ॥
 सहस्रदलाचा मेघु । पीयूषु वरिखौनि चांगु ।
 तो मूल वेन्ही उग्यु । आणूनियां ॥ ३३ ॥

नाचतेया पुण्यगिरि । चिद्गैरयाचां खापरी ।
 मनपवनाचा खीचु करी । बाळूनियां ॥ ३४ ॥
 जालेया योगाचा गाढा । मेढाचा सुनि हा पुढा ।
 ध्याना मागिळी कदा । स्वयंभ केले ॥ ३५ ॥
 आणि ध्यानयोग दोन्ही । इयें आत्मतत्त्वज्ञानी ।
 पैठि होआवेया निर्निघ्नी । आदीं चि तेणें ॥ ३६ ॥
 बीतराग तेया सारिखा । जोडुनि ठेविळा सखा ।
 तो व्याघविया चि भूमिका । सर्वे चाले ॥ ३७ ॥
 पावें तें दीसे तब बेन्ही । दीडितें न संडी दीपु जारि ।
 सारि कें असे अवसरी । देखावेया ॥ ३८ ॥
 तैसें मोक्षी प्रवर्तलेया । वृत्ति ब्रह्मी जाये लया ।
 तब वैराग्य आधि तेया । भंगु कैचा ॥ ३९ ॥
 छणौनि सवैराग्यु । ज्ञानाभ्यासु तो सभाग्यु ।
 करुनि जाला योग्यु । आत्मलाभा ॥ १०४० ॥
 ऐसी वैराग्याची आंगी । बाणूनियां बजांगी ।
 राजयोगुतुरंगी । आरुढला ॥ ४१ ॥
 बरिपडिलें दोठी । सानें घोर ही निवटी ।
 ते बली विवेकमूठी । ध्यानांचे खांडे ॥ ४२ ॥
 ऐसेनि संसाररणा आंतु । आंधरी सूर्यु तैसा असे जांतु ।
 मोक्षविजयश्रिये वरैतु । होआवेया ॥ ४३ ॥

अहंकार बल दुर्पे काम क्रोध परिमह ॥

चिमुच्य निर्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ ५३ ॥

तेथ आढवैरें चि आले । दोषवैरी जे घोपटिले ।
 तेयां माझि पहिलें । देही अहंकार ॥ ४४ ॥
 जो न मोकली माहनि । जिवों नेंदी उपजौनि ।
 विचंबी खोळां घालुनि । हाडाचा इये ॥ ४५ ॥

तेयाचा देह हा थारा । मोडूनि घेतला वीरा ।
 आणि बल हा दुसरा । मारिला बैरी ॥ ४६ ॥
 जें विषयांचेनि नावें । श्रीगुणें ही परि ठावें ।
 जीणें मृतावस्था धांवें । सर्वत्र जगा ॥ ४७ ॥
 तो विषयनिबिचा थावो । आघवेयां दोषांचा रावो ।
 घ्यानछद्माचा धावो । साहील कैचा ॥ ४८ ॥
 आणि प्रियप्राप्ती । करी जेया सुखाची व्यक्ती ।
 तेयाची घाटूनि बूधि । आंगीं जो वाजे ॥ ४९ ॥
 जो सन्मार्ग भुलवी । मग अधर्माचो अडवी ।
 सुनि बाधां सांपडवी । नरकादिकां ॥ १०५० ॥
 तो विश्वासें मारितां रिपु । निवटूनि घातला दुर्पु ।
 आणि जेयाचा आहा कंपु । तापसांसि ॥ ५१ ॥
 क्रोधा ऐसा हा महादोषु । देख पां जेयाचा परिपाकु ।
 भरिजे तबं अधिकु । रिता होये जो ॥ ५२ ॥
 तो कामु कोणहीं चि ठाई । नसे ऐसें केलें पाहीं ।
 किं तें चि क्रोधा ही । साहाजें जालें ॥ ५३ ॥
 मूलाचें तोडणें जैसें । होये को शाखा दोसें ।
 कामें नासिलेनि नासे । तैसा क्रोधु ॥ ५४ ॥
 क्षणीनि कामु बैरी । जाला जेश ठाणौरी ।
 तेश सरली बारी । क्रोधाची ही ॥ ५५ ॥
 समर्थु आपुला खोडा । सीसें बाहावी जैसा होडा ।
 तसा सुंजौनि गाढा । परिग्रहो ॥ ५६ ॥
 जो मीथा चि पालणवी । आंगा आबणु घालवी ।
 समत्वाची घेववी । जिये दांडी ॥ ५७ ॥
 शिष्यशास्त्रादिविलासें । मठामुद्राचेनि मीसें ।
 घातले आहाति पासें । निसंगां जेणें ॥ ५८ ॥

ब्रि कुटंबपणें सरे । तरि वनी वनरवें अवतरे ।
 नागिवेया ही शरीरें । लागला आहे ॥ ५९ ॥
 ऐसा दुर्जयो परिमहो । तेयाचा फेडुनि ठाउ ॥
 भवविजयाचा उरसाहो । भोगीतु असे तो ॥ १०६० ॥
 तेथ अमानित्वादि आप्तवे । ज्ञानगुणाचे जे मलावे ।
 ते कैवल्यदेक्षाचे आप्तवे । राय जैसे आळे ॥ ६१ ॥
 मगहे सम्यग्ज्ञानाचिया । राणिना उगाणूनि तेया ।
 परिवारु होउनियां । राहाति आपण ॥ ६२ ॥
 प्रवृत्तीचिये राजबीदी । अवस्थाभेदप्रमदीं ।
 कीजताये प्रतिपदीं । सुखाचें लोण ॥ ६३ ॥
 पुढां बोधाचिये कांवि वेन्ही । विवेकु दयाची मांदी सारी ।
 योगभूमि आरतीकरी । वंति जैसिया ॥ ६४ ॥
 तेथ रिहीसिद्धीचीं अनेकें । वृद्धें मिळतें प्रसंगें ।
 तिये पुष्पवर्षा आंगें । नाहांतसे तो ॥ ६५ ॥
 ऐसें ब्रह्मक्षया सारिखें । स्वराज्य वंतां जवळिके ।
 झळवित आहे हरिखें । तीन्ही लोक ॥ ६६ ॥
 तेधवां वैरी कां मैत्रिया । तेयासि माझें क्षणावेया ।
 सम्माना धनंजया । उरे चि ना ॥ ६७ ॥
 हें ना भलेतेणें व्याजें । जो जेयातें क्षणे माझें ।
 तें नोडवे चि मां दूजें । अद्वितीयु जाला ॥ ६८ ॥
 पै आपुडिया ऐकी सत्ता । सर्वें कवळुनि पांडुसुता ।
 काहि न छगती ममता । धाडिली तेणें ॥ ६९ ॥
 ऐसा जीतलेयां रिपुवर्गु । आपु मानलेयां हा जगु ।
 आपैसेया योगतुरंगु । थीर जाला ॥ १०७० ॥
 वैराग्याचें गाढळें । आंगी प्राण होतें उमळें ।
 तें हिं नायेक दिलें । केळें तेधवां ॥ ७१ ॥

आणि लोटी घ्यानाचें खांडें । तें दूर्जे नाहि कुडें ।
 झणौनि हातु आखुडे । वृत्तिचा ही ॥ ७२ ॥
 जैसैं रसायन खरें । आपुलें काज करुनि पुरें ।
 आपण हिं उतरे । तैसें होतें ॥ ७३ ॥
 देखौनि टाकिता ठावो । घांवतां धिरावें पाउ ॥
 तैसा ब्रह्मसमीपें थावों । अभ्यासु सांडी ॥ ७४ ॥
 घडतां महोदधीसी । गंगा वेगें सांडिजे जैसी ।
 कां कामिनी कंथा पासी । मंथर होए ॥ ७५ ॥
 नाना फलतिए वेळे । कोळिची वादि मांडुळे ।
 कां गावां पुढें वळे । मार्गु जैसा ॥ ७६ ॥
 तैसा आत्मसाक्षात्कार । हाडल देखों गोचर ।
 ऐसा साधनहातियेर । खलु चि ठेवी ॥ ७७ ॥
 झणौनि ब्रह्मेसिं तेया । ऐक्याचा समयी धनंजया ।
 होतसे तें उपाया । उग्रदु पडिला ॥ ७८ ॥
 मग वैराग्याची गोधुलुक । जें ज्ञानअभ्यासाचें वार्द्धक ।
 योगफळाची ही परीपाक - । दशा जे कां ॥ ७९ ॥
 ते शांति पै गा सुभगा । संपूर्ण ये तेवाचिया आंगा ।
 तें ब्रह्म होवायेया जांगा । होयें तो पुरुष ॥ १०८० ॥
 पुनिवेहूनि चाउदसी । जेतुलें उणेपण शशी ।
 कां सोलें पाहूनि जैसी । पन्हराची बानी ॥ ८१ ॥
 सागरां हीं पाणि वेगें । संचरें तें रूप गंगे ।
 येर निश्चल जें उगें । तें समुद्र जैसा ॥ ८२ ॥
 ब्रह्म आणि ब्रह्महोतिये । योग्यते तैसा पाहु आहे ।
 तें चि शांतिचेनि लाहें । होतें तो गा ॥ ८३ ॥
 पै तें चि होणेन विण । प्रतीती आलें ब्रह्मपण ।
 ते ब्रह्म होती जाण । योग्यता एथ ॥ ८४ ॥

ब्रह्मभूतः प्रसज्यात्मा न शोचति न काङ्क्षति ॥

समः सर्वेषु भूतेषु मङ्गलं लभते परं ॥ ५४ ॥

ते ब्रह्मभावयोग्यता । पुरुष मग तो पांडुसुता ।

आत्मबोधप्रसजता—। पदी बैसे ॥ ८५ ॥

जेणें निकजे रससोए । तो तापु ही जें आए ।

तैं ते कां होए । प्रसन्न जैसी ॥ ८६ ॥

नाना भरतिया लगबगा । शरत्कालिं सांढिजे गंगा ।

कां गीत राहातां उपांगा । अहटु पडे ॥ ८७ ॥

तैसा अहमबोधीं उद्यमु । करितां होये जो ग्रमु ।

तो ही जेथ समु । होउनि जाए ॥ ८८ ॥

आत्मबोधप्रशस्ती । हे तिये दशोर्ची क्षिति ।

ते भोगितसे महामती । योग्यु तो गा ॥ ८९ ॥

तेधवां अप्राप्तें शोचार्थे । काहिं कामाधेया कामार्थे ।

हैं सरलें समभार्थे । भरतेया तेया ॥ ९० ॥

उदया यंतां गभस्ती । नानानक्षत्रव्यक्ती ।

हरविजति दीती । आंगिका जेवि ॥ ९१ ॥

तेवि उठितिया आत्मप्रथा । हे भूतभेदव्यवस्था ।

मोहितमोदितं पार्था । वास पाए तो ॥ ९२ ॥

पाठेया बरिलें आखरें । जैसिं पुस्ततें यंति करें ।

तैसीं हरपति भेदांतरें । तेयाचिया दीठी ॥ ९३ ॥

ऐसेनि अन्यथाज्ञानें । जियें घेपति जागरस्वप्न ।

तियें दोन्हीं केलीं लीनें । अव्यक्ता माझि ॥ ९४ ॥

मग तें हिं अव्यक्त । बोधु वाढतां शिजत ।

पूर्णबोधीं समस्त । बुडौनि जाए ॥ ९५ ॥

नाना चालिचिया वाढी । वाट होत थोडी ।

पातळां ठाईं बुडी । देउनि रिगे ॥ ९६ ॥

जैसी भोजनव्यापारी । क्षुधा जिरत अवधारी ।
 तृप्तिचा अवसरी । नाहि होए ॥ ९७ ॥
 कां जागृति जवं उदीपे । तवं तवं नीद हारपे ।
 मग जागिमलेयां स्वरूपे । नसे चि गा ॥ ९८ ॥
 हे ना आपुलें पूर्णत्व भेटे । जेथ चंद्रासि बाढि कुंठे ।
 तेथ झुरूपक्षु आटे । निशेष जैसा ॥ ९९ ॥
 तैसें बोध्यजात गीलितु । बोध बोधे ये मज आतु ।
 मिसळला तेथ सांघातु । अबोधु गेला ॥ १०० ॥
 तेधवां कस्पांतिचिये वेले । नदी सिंधुचे पेंढवळे ।
 मोडीनि भरे जलें । आब्रह्म जैसें ॥ १ ॥
 नाना गेलेयां घटमठ । आकाश ठाके एकवट ।
 कां जलौनि काष्ठे काष्ठ । वन्ही चि होए ॥ २ ॥
 नातारि लेणेयांचे ठसे । आटीनि गेलेयां मूसे ।
 नामरूपभेदे तैसें । सांडिलें सोनें ॥ ३ ॥
 हे ही असो चेडलेयां । तें स्वप्न नाहिं जालेयां ।
 आपण चि कां आपणेयां । उरिजे जैसें ॥ ४ ॥
 तैसा मी एकु बांचौनि काहिं । तेया तेया ही सकट नाहिं ।
 हे चौथी भक्ति पाहीं । माझी तो लाहे ॥ ५ ॥

भवया मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि तत्त्वतः ■
 ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनंतरं ॥ ५५ ॥

येर आर्त्त जिज्ञासु अर्थी । हे भक्ति जिही पंथी ।
 ते तीन्ही पावौनि चौथी । झणत आहों ॥ ६ ॥
 यन्हं तौजी नां चौथी । हे पहिथी नां सरती ।
 पै माझी सहजस्थिति । भक्ति नावं ॥ ७ ॥
 जें नेणतें माझे प्रकाशुनि । अन्यथात्वे मातें दाखनि ।
 सर्व ■ सर्वी भजौनि । बुझावितसे ॥ ८ ॥

जो जेथ जैसे पाऊं वैसे । तिया तेथ तैसे चि असे ।
 हें उजिवडे कां दीसे । अखंडे जेणे ॥ ९ ॥
 स्वमिचें दीसणें न दिसणें । जैसे आपुलेनि असिलेपणें ।
 विश्वाचें आहे नाही जेणे । प्रकाशे जैसे ॥ १११० ॥
 ऐसा सहजु माझा । प्रकाशु जो कपिध्वजा ।
 तो भक्ति या उज्जा । बोलिजे गा ॥ ११ ॥
 क्षणीनि आर्त्ताचां ठाई । हे आर्त्ति होउनि पाहीं ।
 अपेक्षर्णाय जें कांहि । तें मी केलां ॥ १२ ॥
 जिह्वासु पुढां वीरेषा । हे चि होउनि जिह्वासा ।
 मी जिह्वासु ऐसा । दाखविला ॥ १३ ॥
 हे चि होउनि अर्थना । मी चि माझा अर्थी अर्जुना ।
 करुनि अर्थभिधाना । आणी मार्ते ॥ १४ ॥
 अथवा घेउनि अज्ञानाते । माझिया भक्ती जें हें वसे ।
 तें दावी मज द्रष्टेयाते । दृश्य करुनि ॥ १५ ॥
 एथ मुख चि दीसे मुखें । या बोला कांहि न चुके ।
 परि दूजेपण हें लटकें । आरिसा करी ॥ १६ ॥
 दीठी चंद्रू चि घे साचें । परि येतुलें हें तिमिराचें ।
 जें एक चि असे तेयाचें । दोनि दावी ॥ १७ ॥
 तैसें सर्वत्र मी चि मियां । देखतसें भक्ती इया ।
 परि दृश्यत्व हे वायां । अज्ञानवसें ॥ १८ ॥
 तें अज्ञान आतां फोडलें । माझे दृष्टत्व मज भेटलें ।
 निजबिंबिं एकवटलें । प्रतिबिंब जैसे ॥ १९ ॥
 पै जेधवा इ असे कीडाल । तेधवा इ सोने चि अढल ।
 परि तें गेलेयां केवल । उरे जैसें ॥ ११२० ॥
 हो, कां पुनिवे आदिं कांहि । चंद्रि सांधा चि नाहि ।
 परि तिये दी भेटे पाहीं । पूर्णता तेया ॥ २१ ॥

तैसा मी चि अज्ञानद्वारे । दीलें परि हस्तांतरे ।
 मग दृश्य तें सरे । मियां चि मीं लाभें ॥ २२ ॥
 हणौनि दृश्य पंधा । अतीतु माक्षा पार्था ।
 भक्तियोगु चौथा । हणितला गा ॥ २३ ॥
 येया ज्ञानभक्ती सहज । भक्तु एकवटला मज ।
 तो मी चि केवल गुज । श्रुत ही आहे ॥ २४ ॥
 जें उभूनियां भुजा । ज्ञानियां आत्मा माक्षा ।
 हें बोलिलें कपिध्वजा । सप्तमाध्याइ ॥ २५ ॥
 ते हे कल्पादिभक्ति मियां । भागवतसीयें ब्रह्मेयां ।
 उत्तम हणौनियां । उपदेशिली ॥ २६ ॥
 ज्ञानिये ज्येते स्वसंवित्ति । हणति शैव शक्ति ।
 आसीं परमभक्ति । आपुली हणों गा ॥ २७ ॥
 हे मज मिलतिये धेले । तेया क्रमयोगियां फळे ।
 मग समस्त ही निखलें । मियां चि भरे ॥ २८ ॥
 तेथ बैराग्य विवेकेंसी । आटे बंधु मोक्षेंसी ।
 वृत्ति तिया आवृत्तिसी । बुडौनि जाए ॥ २९ ॥
 घेउनि ऐलपणातें । परत्व हरये जेथें ।
 गीळनि च्यान्ही भूतें । आकाश जैसें ॥ ११३० ॥
 तेया परीं साध्य— । साधनातीत शुद्ध ।
 तें मीं होउनि एकवद् । भोगी तो माझे ॥ ३१ ॥
 घडौनि सिधुचेंया आंगा । सिधु वरि तळये गंगा ।
 तैसा पाहु तेया भोगा । अवधारिजौ ॥ ३२ ॥
 कां आरिसेयासि आरिसा । उट्टनि दाविला जैसा ।
 देखणां अतिसो तैसा । भोगणां तिये ॥ ३३ ॥
 चेडलेया स्वप्न नासे । आपुलें ऐक्य चि दीसे ।
 तें दूजेन विण जैसें । भोगिजे कां ॥ ३४ ॥

हैं असो दर्पण नेलेयां । तो मुखबोध ही गेलेयां ।
 देखिलेपण एकलेयां । आस्वादजे जेवि ॥ ३५ ॥
 तो चि जालेयां भोगु तेपाचा । न घडे हा भावो जेयांचा ।
 ते हि बोलें किर बोलाचा । उच्चार कीजे ॥ ३६ ॥
 तेपाचां नेणों गावीं । रवि प्रकाशे हान दिवी ।
 किं व्योमा लागि पडवी । उभिली तिहिं ॥ ३७ ॥
 हांगा राक्षत्व नव्हतां आंगि । रावो आपण काइ भोगी ।
 किं आधार हान आलंगी । दिनकरातें ॥ ३८ ॥
 आणि आकाश जें नव्हे । तें आकाश काइ जाणावें ।
 रत्नाचां रूपिं मिरवे । गुंजांचें लेणें ॥ ३९ ॥
 क्षणौनि मी होणें नाहिं । तेया मीं बाहें के हीं ।
 मग भजेल हे काइ । बोलों किर ॥ ११४० ॥
 यया लागि तो क्रमयोगी । मी जाला चि मातें भोगी ।
 तारुण्य कां तरुणांगी । जिया परीं ॥ ४१ ॥
 तरंगु सर्वांगिं तोय चुंथी । प्रभा सर्वत्र विलसे जिनिं ।
 माना अवकाशु नभीं । लुंठतु जैसा ॥ ४२ ॥
 तैसा रूप होउनि माझे । मातें क्रिया विण तो भजे ।
 घनाकार को साहाजें । सेनियातें जेवि ॥ ४३ ॥
 चंदनाची ह्रति जैसी । चंदनीं असे आपैसी ।
 कां एकत्र गर्भशशी । चंद्रिका ते ॥ ४४ ॥
 तैसी क्रिया किर न साहे । तन्हीं अद्वैतीं भक्ति आहे ।
 हे अनुभवा जोगें मोहे । बोला ऐसें ॥ ४५ ॥
 तेथवा पूर्वसंस्कारसंदें । जें काहिं तो अनुवादे ।
 तेणें आलविलेनि वो दें । बोलता मीं चि ॥ ४६ ॥
 बोलतेया बोलता चि भेटे । तेथ बोलिलें हें न घटे ।
 तें मौन तव गोमटे । स्तवन माझे ॥ ४७ ॥

क्षणीनि तेया बोलतां । बोलीं बोलता मीं भेटतां ।
 मौन होये तेणें तत्वता । स्तवी तो मातें ॥ ४८ ॥
 तैसें चि बुद्धी कां दीठी । जें देखों जाये तो किरीटी ।
 तें देखणेया दृश्य छोटी । देखतें चि दावी ॥ ४९ ॥
 आरितेया आदी जैसें । देखतें चि मुख दीसे ।
 तेया तें देखणें तैसें । मेलवी द्रष्टें ॥ ११५० ॥
 दृश्य जाउनियां दृष्टें । द्रष्टेयासी चि जें भेटे ।
 तें एकलेपण न घटे । द्रष्टेपण हि ॥ ५१ ॥
 तेथ स्वप्निचिया प्रिया । चेउनि झोंबों गेलेयां ।
 दाइजे दोन्हीं होउनियां । आपण चि जैसें ॥ ५२ ॥
 कां दोन्ही काष्ठांचिया वृष्टी । माझि वन्दि जो एकु उठी ।
 तो दोनि हे माथ आटी । आपण चि होए ॥ ५३ ॥
 नाना प्रतिबिंब हाति । घेऊं गेलेयां गभस्ती ।
 त्रिवता ही थिती । जाये जैसी ॥ ५४ ॥
 तैसा मीं होउनि देखतें । तो घेऊं जाये दृष्टातें ।
 तेथ दृश्य मेधिलें तें । दृष्टत्व ही ॥ ५५ ॥
 रवी आंधार प्रकाशितां । नुरे चि जेवि प्रकाश्यता ।
 तेवि दृष्टा नाहिं दृष्टता । मीं जालेयां ॥ ५६ ॥
 मग देखिजे कां नेदखिजे । ऐसी जे दशा निफजे ।
 तें तें दर्शन माझें । साचोकारें ॥ ५७ ॥
 तें भलेतेया किरीटी । पदार्थांचिया भेटी ।
 दृष्टादृष्ट्यातीता दृष्टी । भोगी तो सदा ॥ ५८ ॥
 आणि आकाश हें आकाशें । दाटलें न ढले जैसें ।
 मियां आपणपेनि तैसें । जालें तेया ॥ ५९ ॥
 कल्पांति उदक उदकें । रुंधलेयां बाहो ठाके ।
 तैसें स्वात्मेनि मियां एकें । कोंदळा तो ॥ ११६० ॥